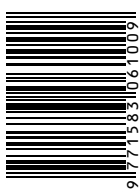

Váradi

IRODALOM
MŰVÉSZET
TARSA DALOM
KULTÚRA
2020

11

Várad

IRODALOM
MŰVÉSZET
TÁRSADALOM
KULTÚRA

2020

XIX. ÉVFOLYAM 11. (188.) SZÁM

SZERKESZTŐSÉG

Főszerkesztő: Szűcs László
Irodalom: Tasnádi-Sáhy Péter
Művészet: Ujvárossy László
Kultúra: Tóth Hajnal
Társadalom: Fried Noémi Lujza, Laza Erika
Kritika, esszé: Simon Judit
Főmunkatársak: Boka László,
Kőrössi P. József, Pomogáts Béla,
Tavaszi Hajnal, Varga Gábor

Olvasószerkesztő: Megyesi Antónia
Tördelőszerkesztő: Darabont Éva
Benkő J. Zoltán (1973–2019)
Szerkesztőségi titkár: Kemenes Henriette

ALAPÍTÓ SZERKESZTŐK:

Barabás Zoltán (1953–2015)
Gittai István (1946–2020)
Dr. Indig Ottó (1936–2005)
Kinde Annamária (1956–2014)
Péter I. Zoltán (1949–2020)
Szilágyi Aladár (1943–2020)
Dénes László
Lipcsei Márta

SZERKESZTŐSÉG:

Nagyvárad, Patrioților u. 2.

LEVELEZÉSI CÍM:

Revista culturală Várad
410001 Oradea, Str. Patrioților nr. 2.

E-mail: varadlap@gmail.com

Internet: www.varad.ro

KIADJA

a Várad kulturális folyóirat
Felelős kiadó: Szűcs László

KÉSZÜLT

a csíkszeredai Alutus nyomdában
Felelős vezető: Hajdú Áron

A *Várad* előfizetési díja 1 hónapra 7 lej, 3 hónapra 18 lej, fél évre 30 lej, egy évre 50 lej. Előfizethető a szerkesztőségben készpénzzel, vagy postán pénzesutalvánnyal (mandat poștal), az előfizető nevének és pontos lakcímének, valamint az Abonament *Várad* megjegyzésnek a feltüntetésével: Revista culturală *Várad* 410001 Oradea, Str. Patrioților nr. 2., CUI 18415639, Cod IBAN: RO81 TREZ 0762 1G33 5000 XXXX Trezoreria Oradea.

A borítókon és a *Művészet* rovatban Martini Yvette művei láthatók.

Walking library, 2008, installáció (részlet)

Meg nem rendelt kéziratokat, illusztrációkat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

ISSN 1583-0616

Irodalom	3	SZÜCS LÁSZLÓ Huss, civilek!	
	4	DIMÉNY ANDOR Jelenés (vers)	
	5	MĂRCUȚIU-RÁCZ DÓRA Măța drăcului (próza)	
	10	KÁNTOR ZSOLT Album; A nyelv a dolog elé siet; A szellem szubsztrátuma a nyelv; A nyelv, az idő és a bor (vers)	Művészet
	13	LŐNHÁRT MELINDA Motor (próza)	Esszé
	16	CSONTOS MÁRTA Ámenetek; Önvédelem; Carpe diem kísérlet (vers)	Tandem
	18	ZSIDÓ PIROSKA Bubu (próza)	Kultúra
	21	ESZTERÓ ISTVÁN Sétáló fák; Szoborcsoport a Pál utcai fiúkról (vers)	
	23	DINÓK ZOLTÁN Bence és szerelme; Nem vagyok fiatal Dosztojevszkijhez; Hajnalfelé (próza)	
	29	BALAJTHY FERENC Karant(ének); Jelen, az a van...; Hiánygazda(g)ság (vers)	
	32	SZTASKÓ RICHARD Aggodalomra semmi ok (próza)	Társadalom
	35	TÓTH ÁGNES Vonaton (próza)	
	38	FÁM ERIKA Ready-made újratöltve – Martini Yvette művészetéről	Kritika
	50	FÁM ERIKA Alma	
	53	MAGYARI SÁRA, NAGY-GYÖRGY TAMÁS Tudomány? – Tudom ám! – Magyar Sára rovata	
	57	TÓTH HAJNAL Zsákcútkától a Majomszigetig – Kőrössi P. József online könyvbemutatójáról	
	60	BÍRÓ-BALOGH TAMÁS József Attilától a József Attila-díjig – Bihari Klára pályakezdése	
	67	PAP ISTVÁN Újságot írni állapot, idegállapot – Márai Sándor napisajtóban megjelent korai írásairól	
	72	ALFÖLDI IMRE Tejfoggal kőbe (30.) – Regényes önéletrajzi krónika apámról s magamról	
	75	FRIED NOÉMI LUJZA Ők a Grund – Családi és gyermekprogramok egy Várad környéki tanyán	
	81	KÁNTOR ZSOLT „A te hangod az én hitem” – Kemenes Henriette első kötetéről	
	84	TÓTH HAJNAL Nyúlfalusi karrierálmok – Neumann Ottó regénye az „aranykorról”	
	87	SIMON JUDIT Két járványhullám közt: HolnapUtán – Változatos és izgalmas ősz a váradi színpadon	
	92	NAGY ORSOLYA Vagy jön, vagy megy, vagy valami – Christopher Nolan: Tenet	

A CÍMLAPON ÉS A HÁTSÓ BORÍTÓN: *Nothing new under the sun*, 2001,
installáció, vegyes technika (részlet)

A Várad folyóirat
működését a Bihar Megyei Tanács
biztosítja

Támogatónk
a Communitas
Alapítvány

SZÚCS LÁSZLÓ

Huss, civilek!

Bűbájos, mondaná kesernyés iróniával Szilágyi Aladár barátunk, ha elmesélhetném neki, hogy az új váradi önkormányzat egyik első ténykedése a civil szervezetek, kézművesek kiakolbólítása volt (pontosabban leend) a felújított középkori várból, ahol néhány esztendeje helyet és méltó körülményeket kaptak működésükhöz. Még az is lehet, a régi döntéshozók érdeme volt az ötlet, hogy aki mostantól nem képes lakbért fizetni, annak kívül tágasabb. A realitások ismeretében nincs jelentősége annak, hogy ki áll az eljárás mögött. Ingyér, grátisz nem civilkedünk, kis kezünkkel nem műveskedünk ott, ahol vállalkozások megjelenése képében akár a profit is felütheti a fejét a sok százados, uniós pénzeken kiglancolt falak között. Pedig ha jól értelmezem a híradásokat, a felújításra kapott támogatások, a projekt feltételei között is szerepelt a civilek befogadása kedvező feltételek mellett. De ha nem is szerepelt volna, nem kell nagy képzelőerő ahhoz, hogy felfogják, pontosan ezek a civil kulturális kezdeményezések képesek életet lehelni a műemlékegyüttesbe, s nem feltétlenül azok, akik ott nyaranta, mondjuk, elsörözgetnek. Nyilván a kettő nem zárja ki egymást. Egyebek mellett attól is válik otthonossá a hely, hogy az ott ilyen-olyan megszállottságtól vezérelve megtelepedők s az oda látogatók a magukénak érzik.

Igazából nem azért tartom fontosnak ezt a témát ide a lap-
szám elejére kiemelni, hogy a döntéshozók, politikusok,

önkormányzati vezetők felett dör-
gedelmeskedjek. Ők így működnek
majd mindenütt, ilyenek a reflexeik,
még azt sem túlzás kijelenteni, hogy a
választóknak nevezett arctalan tömeg
jelentős része is helyesli ezt a bürok-
ratikus kérlelhetetlenséget. Jó gazdái
a városnak, építenek, bontanak, beto-
noznak, fejlesztenek, míg világ a
világ, s mandátum a mandátum.

Az viszont kétségbeejtő, hogy a képvi-
seleti demokrácia három évtizedes
hazai virágzása mellett a civil társa-
dalom és az ő egyesületei nem képvi-
selnek ma jelentős társadalmi erőt,
legalábbis úgy tekintenek rájuk, vi-
szont kiszolgáltatottjai a gazdasági-
politikai tényezőknek. Létük törékeny,
s mintha azok részéről sem mutatkoz-
na kellő háttér, támogatás, szolidari-
tás, akikért ezek létrejöttek, működ-
nek. Márpedig egy ilyen helyzetben
gond nélkül távolíthatók el onnan,
ahol érdeket sértenek, ahol létük vesz-
teséget okoz. Úgyhogy: huss, civilek!

DIMÉNY ANDOR

Jelenés

Túl a küszöbön, és túl a mezsgyén,
Van egy erdő, és az erdő mély
Az erdőben fák, a fák közt árnyak,
Az árnyak közül ránk les az Éj

Foga, mint kőszén, szeme, mint smaragd,
A lépte csendes, a szava halk,
Farkas-fogával, vérző ínyével
Szennyes lakomát egyedül tart

Zárd be az ajtót, dobd el a kulcsot,
Hunyd le a szemed, reszketve félj.
Holdtalan éjben sikolyok zúgnak,
Gyászos portyáját járja az Éj.

A csőcselék meg csak gyúlik egyre
Lábuk nyomában hamu marad
Szürke tömegbe fullad a hajnal
Torz tivornyára gyúlik a had

Szurokszín kacajt hallat a mélység
Kedvére való az ocsmány kéj
Rothadó szívként dörren a csatadob
Csatába indul a kacagó Éj

Egyedül állok a világ szélén
hogyan vigasztaljon a kietlen báj
Hátat fordítok az élő földnek
Vak ember szemének semmi se fáj

Ahogy bámulok, karomra kúszik,
Ereimben izzik égő fekély
Tejfehér bőröm csontomra szikkad
Porladó vérem szívja az Éj.

DIMÉNY ANDOR az Ady Endre líceum 12. A osztályos tanulója. Az írás mellett kedvelt területei még a zene és a film. Kedvenc stílusa a groteszk. Célja, hogy forgatókönyvíró legyen. Ez az első publikált lírai műve.

MĂRCUȚIU-RÁCZ DÓRA

Mâța dracului

*„A babának föld van a szájában, nem kap levegőt.
A babának nyitva van a szeme, nézi a feketét, de
kiabálni nem tud. Buta, gyenge, kicsi, meg kell
halnia.”*

(Szabó T. Anna: *Kupleráj és amnézia*)

Öcsi bácsi Anyuka testvére. Falun lakik, kisebb a háza, mint a miénk, viszont sokkal nagyobb a kertje, egészen a patakig nyúlik, a végében lucerna, feljebb szilvafák, az udvaron szőlőlugas. Az udvaron lakik Böbi néni is, Öcsi bácsi anyósa. Öcsi bácsi feleségét egymás között Öcsi néni-nek hívjuk, akkor született, amikor Anyuka, de Anyuka azt mondta, Öcsi bácsi előtt ne emlegessük, mert szomorú lesz tőle. Böbi néni a nyári konyhában lakik, hangosan nézi a tévét, sose mos fogat, és nagyon büdös a hálósobája.

Ahhoz képest, hogy falun lakik, Öcsi bácsinak nincsenek tehenei, libái vagy bárányai, mégis szarszag van az udvaron. Amikor unatkozunk, krétával utat rajzolunk a hangyáknak a betonra, azon terelgetjük őket. Ha kiszöknek, szétnyomjuk őket a krétával és azt mondjuk, hogy eltántorodtak a helyes útról. Sötétedésig ezt játsszuk. Öcsi bácsinak van egy farkaskutyája is, Komisz. Hull a bundája. Öcsi bácsi láncsal odakötötte a régi tyúkólhoz, és csak éjszaka engedi el. Nappal nem szabad, akkor megharap. Van egy öreg macskája is, de Böbi néni nem tűri a macskát a házban, annak kint a helye. Öcsi bácsi többször megpróbálta elkergetni, de mindig visszajött. Nem szabad enni adjunk neki, biztos azért, mert olyan dagadt, mintha három másik macskát megevett volna. Ha hívjuk, sose jön, ha lopva megsimogatjuk, elszalad. Ha Komisz éjszaka kiássa a szőlőtöveket, Öcsi bácsi másnap megveri a vesszőseprűvel.

Nem vagyunk itt régóta, de már ismerjük a járást. A kántinába járunk ebédelni, Öcsi bácsi nem tud főzni, de azt mondja, menjünk oda nyugodtan, mert ismeri a szakács nénit, beszél magyarul. Már azt is tudjuk, hogy az aprozárbán a finomabb a fagyí, mint az ABC-ben, mert ott nem kapcsolják ki a hűtőket, és nem bűzlik a terem, amikor benyitunk. Azt is tudjuk, hol adnak rágógumit visszajáró helyett, és hol kérjünk inkább pénzt. Öcsi bácsi nekünk adta a régi papírsárkányát, de azt nem tudjuk, hogyan kell sárkányt eregetni. Egyik nap kimentünk a kert végébe, felváltva dobáltuk,

MĂRCUȚIU-RÁCZ DÓRA
(1996, Nagyvárad)
a BBTE Bölcsészettudományi Karának mesterszakos hallgatója, az Echinox és a Helikon szerkesztője. Prózá, lírát, kritikát, tanulmányt és műfordítást közöl. A Fialat Írók Szövetsége és az Erdélyi Magyar Írók Ligájának tagja. Kötetei: *Macska van az úton* (Prolog, Nagyvárad, 2017), *Már minden nő hazament* (Erdélyi Híradó Kiadó – FISZ, Kolozsvár–Budapest, 2020).

de nem kapta fel a szél, nem emelte magasba, mint a filmekben. Biztos, a sárkánnyal lehet a baj, tönkrement, mint Öcsi bácsi, ahogy az aprozárban mondják róla. A sárkánnyal meg futni kell, nem egy helyben állni, ezt is mondják, másképp mégis hogyan repüljön. Hülye városi gyerekek, szerintünk még a tehén is lila. Másnap megpróbáljuk így. A kert vége hepehupás, néha tehenek legelnek, nem megyünk közel hozzájuk. Nagyon sok a szemét, cserépdarabok, szegek, bomlott pungák, csontok is.

A szomszéd kisfiú pont nyaralni ment, mire mi megérkeztünk, pedig Öcsi bácsi azt ígérte, nagyon jól fogunk majd vele játszani, mert egyidős velünk, és nem olyan nehéz természetű, mint az anyja. Attól mi még átme-gyünk, hátha kapunk korkodust. A szomszéd kisfiú pont nincs itt, mond-ják, de megkaphatjuk a biciklijét, ha szeretnénk, és korkodust is szedjük, amennyi csak jólesik. A főúton nem szabad biciklizni, a kisutcákban nincs veszély, de aszfalt sem. Öcsi bácsi udvarán várososat játszunk, egyikünk postás, a másik rendőr, Komisz a rendőrfőnök, Böbi néni a börtöntöltelék, akit őrizni kell, Öcsi bácsi nincs otthon. Utat festünk magunknak krétá-val, de biciklivel nehéz a csíkok közt maradni. Találunk egy légycsapót is, az a gumibot. Jól tudunk biciklizni, egyszer mégis baleseteztünk, túl élesre rajzoltuk a kanyart, egymásra esünk. Bemegyünk Böbi nénihez, hogy kér-jünk tőle Rivanolt, de nincs, azt mondja, öblítsük le hideg vízzel, az csak plezúros. Amikor Öcsi bácsi hazaér, elveszi tőlünk a biciklit meg a légycsa-pót, és fellocsolja az udvart vízzel.

Az aprozárban az egyik lánynak kiscica van az ölében, hasonlít a miénkre, csak nem öreg. A szemei kicsik és kékek, a farka vékony és vilá-gos, mint egy patkányé, de sokkal barátságosabb, meg is simogathatjuk, csak az orrát ne, ott nem szereti. Amikor hazaérünk, megkérdezzük Öcsi bácsitól, hogy lesznek-e kiscicáink, mire legyint, hogy sok a baj velük. Megkérdezzük még egyszer, hogy attól még lesznek-e. Kinevet minket. Azt mondja, a Komisz ügyis megenné őket. Sokszor nevet rajtunk. Azt is mondja, hogy ha jók leszünk, és nem mondjuk el Anyukának, hogy eles-tünk a biciklivel, vasárnap megtanít minket sárkányt eregetni a kert végé-ben. Megtartjuk az ígéretet, ezután csak Böbi nénitől kérünk pénzt fagyí-ra, kimegyünk a parkba, nem mászunk porolókra. A szökőkútban koszos gyerekek mosakodnak és locsolkodnak, láttuk már őket a patakban is, akkor nem szabad fürödni mennünk. Öcsi bácsinál unatkozunk, és nagyon forró a beton. Az árnyékból legyeket csapunk le papucsokkal, ami nagyon bosszantja Komiszt, minden csapásra összeszisszen, és hangosan ugatni kezd. Néha megnézzük, mit ásott ki, és visszatömjük, hogy Öcsi bácsi ne verje többé.

Öcsi bácsi betartja az ígéretét. Vasárnap főz nekünk tengerit, és kivisz a kert végébe sárkányt eregetni. Még így sem száll olyan magasra a sár-kány, mint a filmekben, pedig Öcsi bácsi sok sárkányt eregetett, amikor akkora volt, mint mi, tudja, hogy kell csinálni, csak aztán megismerte

Öcsi nénit. Nem kérdezősködünk, mert félünk, hogy Anyuka megtudja, Öcsi bácsi pedig nem mesél többet Öcsi néniről. Egész jól látni a szomszédos falvakat a kert végéből. Öcsi bácsi megmutatja, merre laktak a szülei, melyik faluból jött Böbi néni és Öcsi néni, meddig tartottak a földjeik, mit koboztak el a kommunisták, és melyik földekért folyik még mindig a per.

Már Öcsi bácsi nélkül is megy a sárkányeregetés, meg se botlunk a buckákban. Friss gödröt találunk a szemét között. Tudjuk, hogy nem szabad a szerszámokkal játszani, egy kézi ásót mégis elviszünk. Pokrócot találunk, bűdösebb, mint Böbi néni szobája, vissza is akarjuk temetni, aztán mégis inkább kiássuk. A legtöbb macskakölyök már meghalt, de egy még épp mocosog. Az aprozárban megkérdezzük, hogy visszajáró helyett kérhetünk-e pástétomot. Kapunk, de csak Öcsi bácsi miatt. Az ujjunkra kenjük, úgy adunk a macskának enni, de nem tudja, hogy kell. Megmutatjuk neki, de kicsi, buta, nem érti. Oda akarjuk csalni az öreg macskát, mutassa meg neki, de nem akar utánunk jönni. Csúnyán néz ki, csüng a hasán a bőr. Tudjuk, hogy Böbi néni az abrosz alatt tartja a pénzt, de csak annyit veszünk el, amennyiért egy pohár tejet adnának.

A cica éhes, de buta. Még a tejet se tudja meginni, pedig ennyit minden macska tud. Megpróbáljuk az ujjunkra kenni, az arcára locsoljuk, az arcára köpjük, hátha le tudja nyalni a bajuszáról, mint a mesékben. Lusta, állandóan alszik, játszani sem lehet vele, a szemét is csak résnyire nyitja ki, nincsenek olyan kék gyöngyszemei, mint a szomszéd lány cicájának, nem is annyira barátságos. Nem merünk nevet adni neki, nehogy elszóljuk magunkat Öcsi bácsi előtt. Nehogy úgy elverjen minket, mint a Komiszt. Amikor másnap kimegyünk hozzá, már egyáltalán nem mozog, nem nyávog, nem csinál semmi olyat, amit a macskák szoktak. Két nappal később ugyanúgy találjuk, mintha megfagyott volna az éjjel, pedig egész meleg van odakint. A többi cica mellé temetjük a bűdös pokrócba, földet és pitypangokat szórunk rá. Megpróbáljuk kikerülni a buckát, de mindig arra téved a szemünk.

Megint fagy miatt megyünk az aprozárhoz, Böbi néni abrosza alól szerezünk pénzt rá. Nem tudjuk eldönteni, hogy a faluban szeretik-e Öcsi bácsit. Azt se, tudják-e róla, hogy elásta a cicákat a kert végében. A legyeket se csapjuk le már, a hangyákat is békén hagyjuk. Krétával összefirkáljuk az ajtó előtti betont, hogy összekoszolódjon mindenki, aki belép a házba. Így állunk bosszút. Akkora foltot festünk, hogy már mi sem tudjuk átugrani. Az öreg macska még mindig nem közelít felénk, de most már tudjuk, miért. Elengedjük Komiszt is, harapdáljon össze mindenkit. Örömeiben díszkörüket fut az udvaron, összejárja a kréatengert, nem bánt minket. Amíg szaladgál, kimegyünk a kertbe, napraforgómagot eszünk, a földre köpjük a héját, mint azok, akik a szökőkútban fürdenek. Lemegyünk a patak mellé, épp a tehénpásztor kutyája fürdik benne. Nem akarunk a

közelébe menni. A mező is olyan bűdös, mint a pokróc, amiben a cicákat találtuk.

Öcsi bácsi nem kérdezi, merre voltunk, slaggal lemossa a krétatengert, meglocsolja a szőlőt és a virágokat, visszaköti a Komiszt, és akkorát ver rá a vesszőseprűvel, hogy a kutya vicsorítani kezd tőle. Minél többet felesel, annál sűrűbben üti a vesszőseprűvel. Böbi néni bekapcsolja a tévét, a híradó a nyári konyhából a szobánkig hallatszik. Este nem alszunk, zseblámpát kapcsolunk, a nippelkel játszunk. Van egy nagy oroszlán meg egy kisebb, amelyiknek letörött a negyedik lába meg a farka. Egyre hamarabb sötétedik, tudjuk, hogy Anyuka nemsokára értünk jön és hazavisz minket faluról. Napközben a kertben ülünk, felmászunk a gyümölcsfák lombjai közé, hogy ne látsszunk annyira. A gyümölcsfákról látjuk, ahogy a patakban fürdő koszos gyerekek a szomszéd lány macskáját kergetik, kavicsokkal dobálják, *meri, mă, în pizda mă-tii, măta dracului*. A nagy ribillióra a tehenész kutyája is kiszalad a patakpartra, meglátja a cicát, megharapja a nyakát, és elviszi a gazdájához.

Megszégyelljük magunkat a lopás miatt, nagy levegőt veszünk, és bemegyünk Böbi nénihez, hogy tisztességesen pénzt kérjünk. Nem ad, nem lehet minden nap fagylaltot enni, elnyaljuk a nyugdíját. Elmeséljük neki, mit láttunk a patak szélén, hogy a tehenész kutyája megette a szomszéd lány macskáját, és azt is tudjuk, hogy Öcsi bácsi is elásta az öreg macska gyerekeit, de mi egyet megmentettünk, csak másnap az is meghalt, mert olyan buta volt, hogy nem tudta, hogyan kell tejet inni. Böbi néni nem lepődik meg, csak annyit mond, hogy az újszülött macskák még nem tudnak semmit, aztán ad nekünk öt lejt az abrosz alól. Este Öcsi bácsi megkérdezi, mit főzzön nekünk. Nem kérünk abból, amit ő főz, mindenre azt mondjuk, hogy nem szeretjük, allergiások vagyunk rá, Anyuka szerint nem egészséges, majd eszünk a kántinában. Öcsi bácsi gyanakvó, de tanácstalan, másnap el se megy otthonról, csak a ház körül matat. Megkérdezi, hogy akarunk-e sárkányt eregetni, de nem akarunk. Megkérdezi, hogy haragszunk-e rá. Nem akarjuk megmondani neki, miért. Azt hazudjuk, hogy nem haragszunk, csak rossz kedvünk van az időjárástól, mindig erre szoktak panaszkodni az öregek. Bent játszunk a szobánkban, magunkra zárjuk az ajtót, oda úgyse fér be Böbi néni, Öcsi bácsinak is kopognia kell. Elvesszük a spárgagomolyagot a nyári konyhából, és behálózunk a teljes szobát, hogy senki se tudjon bejönni, csak Anyuka, amikor majd végre elvisz faluról. Már nem kell sokat aludnunk, ezzel vigasztaljuk egymást lefekvés előtt. Öcsi bácsi nem mer bejönni, hogy jó éjszakát kívánjon, amióta darabokra téptük a sárkányát.

Anyukáék végre értünk jönnek, új autót vettek, amíg mi Öcsi bácsinál voltunk. Anyuka azt kérdezi, amit mindig szokott, milyen volt, jól viselkedtünk-e, ugye nem voltunk terhére Öcsi bácsinak. Kikapunk, amiért összespárgáztuk a szobát és tönkretettük Öcsi bácsi spárgáját, hiába

mondjuk, hogy a faluban amúgy is azt mondják Öcsi bácsiról, hogy tönkre van menve. Öcsi bácsi zavartan nevet, hogy semmi gond, a gyerekek már csak ilyenek. Amíg össze kell szedjük a dolgainkat meg a spárgát, Öcsi bácsi és Anyuka arról beszélgetnek, milyenek voltak régen, és Anyuka feltétlenül próbálja ki a fagyit az ABC-ből, az ostyás pont olyan, mint az ő gyerekkorukban, de mi tudjuk, hogy ami olyan, mint Anyuka gyerekkorában, az biztos nem lehet jó, mert a kommunizmusban nem volt semmi jó.

Útban hazafelé újból kérdezősködni kezdenek, meséljünk már valamit a nyarunkról, hogy telt, szereztünk új barátokat, segítettünk Öcsi bácsinak és Böbi néninek, játszottunk a kutyával? Mindenre bólogatunk, semmire se felelünk. Az utat meg a tájat nézzük, hogy ne legyen hányingerünk a kocsiban, ami másképpen büdös, mint a pokróc, a bolti hűtők vagy Böbi néni hálósobája. Jó volt, láttunk tehénpásztort meg tehénpásztorkutyát, falun azt hiszik, hogy a városi gyerekek buták, Öcsi bácsinak rossz a kutyája, ezért folyton láncra köti, bicikliztünk az udvaron, egyszer eles-tünk, de csak plezúrosak lettünk, nagyon jól éreztük magunkat, de jövőre azért mégis inkább Apukánál meg a lányánál nyaralnánk. Nincs Öcsi bácsival az égardta világon semmi baj, nagyon kedves, megtanított minket sárkányt eregetni, főzött nekünk tengerit, a faluban nagyon sokan szeretik, szép háza van, hatalmas nagy kertje, rengeteg gyümölcsfája, meg sok-sok apró sárkánya.

KÁNTOR ZSOLT

Album

*A csipkeverőnő hozzámment a zongorahangolóhoz.
A szubrett a dirigens mátkája lett.
A restaurátornő a krupiéba szeretett bele.
A gyönyörű apáca a szívsebészbe.
A szépségkirálynő nem akart férjhez menni.
Egy hegyi faluban vásárolt szőlőskertet.
Volt a telkén kajszibarack, körte és nektarin.
Málna és eper. Kóstolással töltött
Minden szabad délutánt.
A szomszédja, a híres építész, nemes protestáns,
Hiába hívta a Hiltonba jeges dinnyére.
Bífsztek is lett volna, meg homár.
A kirakatbaba begubózott.
Hatalmába kerítette az önszeretet.
Írta a Kurír.
Az Újszövetséget azonban minden este olvasta.
Néhány év után felszámolta a topmodell létet.
Hozzáment a baptista lelkészhez.
A csipkeverőnő gránátalmával és áfonyával lepte meg.
A szubrett egy Boris Vian-kötetet adott barátnőjének.
A restaurátornő egy Salvador Dalí-festmény másolatot.
Az apáca egy faliórát.
Együtt ünnepelték meg egy vacsorával
A szövetségkötést a Hiltonban.
Az építész ott ült egy üveg whisky mellett.
Azóta is várt.*

KÁNTOR ZSOLT (1958, Debrecen) költő, író, szerkesztő. Tandori Dezső mutatta be a Magyar Ifjúság című lapban, 1981-ben. A Bárka alapító főszerkesztője volt. A Szent Pál Akadémián 2006-ban kapott teológusi diplomát. A Hit Gyűlekezete tagja. Legutóbbi kötete: Jézus Krisztus Szarvason (Digitális kalamáris, 2019).

A nyelv a dolog elé siet

Maurice Blanchot-intenciók

A beszéd kristályszerkezetű vatta.
Nem szűnyogháló. Nem is raklap.
Bár tanulmányozhatjuk a kertet
a szavakból szőtt hálón át.
Átbújnak a kerítésen az indák.
Az erdő az átírás példája épp.
Úgy támad fel, hogy rajta mész.
Minden lépés dolog s beszéd.
Cseveg a járdalappal az ész.
Egy státer a Sturm und Drang darabja.
A nyelv a dolgot megragadja.
Ahelyett, hogy benne állna –
Már zöld állapotában learatja.
Együtt ebédelnek s fölidézik a múltat.
Ha lázadsz, konstrukcióként lenyúllak!
A képernyőn narratíva-bábok úsznak.
Egy tanulmány sodorja el a Holdat.
A háttérzúgás egyre árnyaltabb.
A puding elfogyott, a tálát kinyaltad.

A szellem szubsztrátuma a nyelv

A feltevés, mint alkotóelem.
Amit az Úr a hajnalba csomagolt nekem.
Olyan, mintha mondanánk valamit
és azonnal idézőjelbe tennénk.
Megint a semmibe hull a tegnap esténk.
Racionális, reprezentáns SZABVÁNYOK.
Te üzleti útra mész. Én esszébe gravírozom hiányod.
A befogadás kardinális, a programozás marginális.
Az elidegenedés a borban kiázik.
Mert szüntelen ambivalenciában fürdik, ahogy ábrándozik.

Illúzió és allúzió között lebeg. Túlfolyik.
Belepi a pára az álomi mezsgyét.
Majd jön a szó-röntgen. Éjjeli nemlét.
És ne akarj belém bújni túl korán. Mondja.
Mint egy öngyújtó. Szétszedi a lángot. Kibontja.
Semmi apokalipszis, csak egy vérbő, női mell.
A nyár metaforája. Parfümöt lehel.

A nyelv, az idő és a bor

Petőcz Károly emlékére

Isten kitalálta, hogy betűk alkossák a szavakat.
S hogy amit mondunk, az leírható legyen.
S a kontextusban a tipográfia legyen a rend.
Hogy definiálható legyen a rezonancia, a csend s a zaj.
A víz és a bor és az olaj.
És medret készített. Legyen, ami tartsa,
Hogy ne lépje át a láthatatlan halmazállapotú dolgokat
a káosz hatalma.
Így jött be a létbe a nyomdaművészet.
A szövegbe lehelt élet.
A szilva ellenállt az esőnek,
Megvédte a hamva.
A könyv lett a beszéd Arca.
Mintha bőre lenne az időnek.
A bibliapapírt szerették a hívek.
A fantázia rájött, hogy hajnali fény.
A könyv műtárgy lett. Hamv az Igén.
Karcsi bácsi dolga volt a mives tipográfia.
A Kner lovagja. A testté lett stratégia.

LŐNHÁRT MELINDA

Motor

(Anyámnak)

– Ha megveszi azt a motrot, tőlem elköszönhet, mert én akkor kifutok a világból! – kiáltotta az ajtóból Lajos után. – Tudja jól, kik jártak motorral, mehet is vissza a német kurvájához rajta!

Azzal Manyika úgy vágta be az üveges ajtót, hogy az menten be is tört. Sírva fordult be a seprű után. Hát most már muszáj volt felemlítenie neki, hogy igenis tud a dologról, akkor is tud, ha sohasem mondta eddig, és annak idején szó nélkül adta át neki azt a zsinórírással címzett borítékot, ami attól az idegen nőtől jött. Tud, tűr, és egyetlen porcikája sem kívánja vissza azt a régi világot. Potyogtak a könnyei a szilánkok közé, és beharapta a száját, miközben sepet.

Szerencsére egyik gyermek sem serteptért a közelében, a kislány bent aludt, a fiúcska meg épp a kertben kereste a málnát, mit sem sejtve az újabb viharról. Mióta a motorvásárlás szóba jött, Manyi folyton fulladozott a könnyeitől, mindennap eltörött valami, hol egy tányér, hol egy pohár, csak úgy kicsúsztak a dolgok a kezéből, a kétségek és a félelmek dagadtak benne, mint egy Mikszáth-novellában a fekete felhők árvíz előtt.

A nagyobbik, a Lajoska, még a háború előtt született, de a leányka, a kis Manyi, a hasában volt végig, a bombázások alatt is úgy rohantak le mindig a pincébe, aztán úgy szülte meg azon a háborús karácsonyon, hogy akkor már semmitől sem félt, csak a Lajost szerette volna már itthon tudni. Nem ment az sem olyan könnyen, akkor még semmit se tudtak róla, csak azt, hogy Németországig jutott.

Egy támadás alatt Lajos közelében esett le egy bombarepesz, fél fülére megsüketült, hadikórházba került, amnéziás lett, s a háború már lassan kifulladt, de Lajos még mindig nem tudta, ki ő és honnan jött, csak az amerikai fogságra emlékezett. Lassan már indultak haza a vonatok, s ő még mindig a hadikórház kopott ágját nyomta, emlékek és gyökerek nélkül. Nem nagyon volt ember, akivel beszélhetett, csak az az ápolónő. Nem is volt tulajdonképpen senkiye, csak egyszerűen megkedvelték egymást, vele beszélhetett, már amennyire németül tudott, ő volt az utolsó, aki bent feküdt.

Lajos nem tudta, de a lány még hegedülni is hallotta őt a baleset előtt a kórház ablakából, de aztán jött a támadás, a bomba, a vér, a süketség és az emlékezetkiesés. A napi kórházi teendők, az ápolás, a gyógyítás rutinját átítatta valami tiszta segíteni akarás, minek következtében Lajos mégis-

LŐNHÁRT MELINDA (1975, Kolozsvár) tanár, költő. Kötetei: A látható hiány (2014), Szaggatott (2018, mindkettő a Várad kulturális folyóirat kiadásában jelent meg Nagyváradon). Kolozsváron él. Jelenleg a Györgyfalvi Általános Iskola magyar-tanára.

csak magához tért. Egy nap a kórház ablakából meglátott egy várandós asszonyt, akkor Manyika is eszébe jutott. Nehezen ugyan, de hazakerült hát végre.

A nagyobbik kiabálni kezdett: „Édesanyám, jött egy katona!”, és kiszaladt a hátsó kertbe, a kicsi meg az asztal alá bújott. Onnan nézte végig, hogy az anyja a katona nyakába ugrik, hogy nevetnek, ölelkeznek, csókolóznak, sírnak, onnan nézte az egész cirkuszt. A felnőttek meg is feledkeztek magukról is meg a gyerekekről is, este mégis előcsalogatták őket valahogy. „Ne féljetek, édesapa hazajött!” Lajoska megbátorodott, az ölébe ült vacsora után, de a kicsi éjjel sem jött elő, napokra bekuckózott az asztal alá, hiába kérlelték.

Lajos hallotta a Manyi kifakadását, de nem nézett vissza, roppantak a lépései a májusi fűvön, a kertajtó nyikorgása aztán mindent lezárt. Mikor kilépett az utcára, rágyújtott, és csak aztán sóhajtott föl: „Tudhatnád, hogy én már rég visszatértem hozzád, anyukám!”

Vissza is tért a motorral, hiába esett kétségbe Manyi. A gyerekek nagyon szerették, folyton fuvarozta őket, a kicsi ki se akart szállni a csónakból, csak Manyi nem ült be soha. „Az nem nekem való!” – mondogatta, ha froclizták vele. Magában mindig hozzátette: „Azzal csak a németek, csak azok a rosszféle tisztek jártak, ha beleül, menjen is vele a német kurvához!”

A kis Manyi tizedik születésnapja közeledett. Tortát kellett sütni. Mondta is a leánykának vacsora után, menjen be a receptes füzetéért a szobába, keressenek valamit holnapra. Nem mindennap tízéves a mama lánya. Manyika izgatottan futott a szekrényhez. Kinyitotta az üvegajtót, megfogta a receptes füzetet, de amikor a szekrényajtót már zárta volna vissza, kiesett egy boríték: gyönyörű betűkkel volt ráírva a papa neve, a címük, s a hátán csak egy név és valami Planckenkirschenbaden. Két papír volt benne, egy idegen, amelyben szerepelt az apja neve, de semmit nem értett belőle, és egy másik levélke, az anyja írásával, biztos, sietve írhatta a mama, nem sokkal az ő születése után. 1947. Leült a perzsára és olvasta.

„Drága barátnóm, Gizi! Ismersz engem és a családom. Meséltem, hogy Lajos milyen nehezen tért haza. Az az ápolónő tehet róla. Tudom, hogy soha nem válaszolt Lajos neki, mert amikor hazatért, minket választott. De ez a motorláz szörnyű egy dolog! Hát nem szégyelli magát a vén kujon? Motorra ülünk, amire csak a németek? A tisztek? Futottam előlük a nagy hasammal! Tudod, miről beszélek. Csak a gyerekeim segítsd, ha én most ki is lépek a világból. Szerettük egymást, de az élet megalázott. Lajos még mindig csak a motorra gondol, ami által szakadékot ás közénk. Isten óvjon mindnyájatokat, végtére is nem Lajos hibás, se az a német nő, se én, se a tisztek, csak ez a lázas élet. Bocsássatok meg! Manyika.”

A kislánynak könnyek szöktek a szemébe, de végtelen hála öntötte el amiatt, hogy ezt a levelet soha nem adták fel.

– Hol vagy már, nem jössz? – hangzott a konyhából.

A leveleket és a borítékot zsebre vágta, majd odacsapta az irkát az asztalra.

– Diósat süss! Az a kedvencünk, a fatörzs torta! És amíg sütöd, mi motorozunk a papával holnap. Majd Lajoska segít neked. Ezt kérem a születésnapomra.

Semmit nem vettek észre. Nem tudták, hogy már ő is tudja a titkot. Gizi néni, a keresztanyja is ott volt másnap. „Úgy megkomolyodott ez a leánka!” – dünnyögte, miközben folyton a fogaihoz koccantotta a desszertes villát. A kislány nézte az öt ünneplőket, egyszerre látta kívülről is, belülről is mindet, és tudta, hogy mindegy, mit mondanak, a diós tortánál és a motorozásnál úgyszincsen semmi jobb. Amikor a papa motorozni indul és ő mellette a csónakban ül, a piros sál lecsúszik a fejéről, de ő még elkapja, és a haját közben tépi a szél, annál úgyszincs semmi se jobb.

CSONTOS MÁRTA

Ámenetek

*Már semmi sem a régi,
az univerzum is szűkebb lett,
jelvényét rám tűzte az idő,
talán az Isten is öregedett kicsit.*

*Már semmi sem a régi,
szúrósabbak a hajnali szelek,
fáradtan virraszt velem őrangyalom,
csak hiányérzetem van, ha felkelek.*

*Már semmi sem a régi,
csak a múzsák kísértének csendben,
vértelen, magtalan pipacslány vagyok,
az emlékek porában lassan kifeküdttem.*

*Már semmi sem a régi,
a természetvédő kidönti a fákat,
hiába körözök a jelenlét peremén,
már csak megálmodom az égő olajágot.*

CSONTOS MÁRTA (1951, Győr) tanár, költő, közíró, irodalomtörténész. A JATE magyar–angol szakán diplomázott, doktori fokozatát a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Irodalomtudományi Doktoriskolájában szerezte, summa cum laude, 2019-ben. Legújabb verseskötetei: *A sehol szélén* (2014), *Zónahatárok* (2016), *Látószögek* (2018).

Önvédelem

*Hazudok magamnak, s elhiszem,
hogy majd megszokom a rosszat,
a tűréshatáron belül pontosan megmérem,
mennyi az a méreg, ami mellett még
tünetmentesen hordozom a lélek torzóba
vastagodó kinövéseit; tudom, mennyi
színt keverjek a saját iniciálém ablakába,
hogy sárgának lássam a csillagokat.*

*Hazudok magamnak, s hangoztatom,
hogy nem akarom megnyerni a játékot,
csak résztvevője akarok lenni a
Nagy Demonstráció fejlődési fokozatainak,
önfegyelemmel hallgatók saját szervezésű
munkaértekezleteim alatt, s várom
a kedvező alkalmat, várom a lehetőséget,
hogy feltegyem az örök kérdést Hamlet nyomán.*

Carpe diem kísérlet

*Carpe diem, mondtad magadnak,
s léptél egyet a sorstáblán.
A lóugrásnál szembenéztek
veled fenyegető kobrafekék,
a bástya mögött koponyafal
emelkedett, a csapdákkal
felszerelt csatamezőkön
kimenőt kapott a gyűlölet.*

*Carpe diem, mondtad magadnak,
s a gazdátlan idővel kihívóan
szembenéztél, kezedben ugrált
a Végzet Lándzsa. A csönd pille-
könnyű köntösét páncél öltözékre
cserélted, tudtad, merénylet
készül ellened nemsokára.*

*A király hallgat, a királynő hallgat,
a gyalogság hallgat
Nem tudni, ki fogja végül
átvenni a hatalmat.*

ZSIDÓ PIROSKA

Bubu

Bubu az első mozdulattól kezdve izgatottan figyelt. Értelme minden potenciálját meg kellett feszítenie, hogy egyáltalán észleljen valamit, de a kíváncsiság mindennél erősebb volt benne. Nevet nem tudott volna adni annak a boldogságnak, ami kitöltötte a tudatát, ahogy a könnyű nikecell golyóra a bábkészítő türelmes gyöngédséggel simogatta rá egymás után a csirizzel bekent újságpapír rétegeket, de minden homály és megfogalmazhatatlanság ellenére tudta, egyszerűen tudta, hogy ő most *készül*, most válik „olyanná”, valamilyené, és ez olyan erős érdeklődést váltott ki belőle, hogy alig bírt önmagában megmaradni. Gyötrelmes lassúsággal teltek a percek, órák, napok. Az egyes rétegek felragasztása között a bábkészítő szakavatott türelemmel várta, hogy a csiriz megszáradjon, Bubu pedig legszívesebben visított volna a türelmetlenségtől, míg éjszakákon át a tárgyak álmatlanságával virrasztott a szárítólemezen.

A bábkészítő végül egy napon felvette a fejet a szárítóról, és szigorúan megkopogtatta. Bubu feje száraz kongással visszahangozta a gondolatait. „Élek” – gondolta, és a türelmetlensége a tetőfokára hágott. Pedig most még el kellett szenvednie, hogy a bábkészítő először durvább, majd finomabb dörzspapírral simára csiszolja a fejet, kitartóan dörzsöli az orrnyereg, a szemgödör, a szájvonal egyenetlenségeit, majd fehér tapasszal vonja be az egészet. Szárítkozás a lemezen, és kezdődik előlről a dörzsölés, majd újabb réteg tapasz, újabb dörzsölés. Aztán a bábkészítő elégedetten lefújta a port az alkotásáról, rövid függőleges rést vágott a két oldalára, és visszahelyezte a lemezre. Bubu nem értette, mi történik, de akkor halk, csikorgó hangot hallott. A zsigerei mélyéről jött a felismerés: a bábkészítő nikecellt vág. Ez azt jelentette, hogy vállat, derekat készít neki, amiket majd vékony hevederekkel vagy vastag spárgákkal megfelelő módon összeköt – és akkor majd mozoghat is! Nemsokára varrógép halk surrogását hallotta, ami azt jelentette, hogy készül az a csodálatos ruha, amiről álmodott...

Arra ébredt, hogy éles késsel hasogatják az arcát. A bábkészítő két kis kerek fagolyót mélyesztett az orr két oldalára, majd dekorgumiból – elképzelhetetlenül lassan, kísérletezve a formákkal – alsó és felső szemhéjat ragasztott neki. Szinte fáj, hogy nem tud nézni még a szemeivel, de nem lehetett türelmetlen, még nem értek véget a megpróbáltatások. Oldalt, a vékony vágásba parányi fület illesztettek jó sok ragasztóval. Aztán újra a szárítólemezeztették. Talán ez volt a legnehezebb: ilyen közel a célhoz újra

ZSIDÓ PIROSKA (1974, Székelyudvarhely) magyar-tanár. A bukaresti hungarológián végzett 2000-ben. 2011-ig Székelykeresztúron tanított román nyelvet, majd Bihardiószezen és Borson lett magyar szakos tanár. Verseit a Helikon és az eirodalom.ro közölte. 2018-tól a magyarországi Nagyszékelyben él egy százéves sváb parasztházban, a „rendszeren kívül”.

várni. Várni, hogy megszáradjon a ragasztó, fixálódjon a nyak, örökre a helyére simuljon a szemhéj vonala, a fül karimája a megfelelő alakúra álljon be. És gondolkodni: vajon milyen frizurát álmodott neki a mester?

Egy örökkévalóság telt el, mire a bábkészítő egy apró faragókéssel csiklandozó mozdulatokkal elvégezte az utolsó javításokat. Amikor nem figyelt, Bubu bámulva pislogott kettőt: milyen egyenes a szemhéj széle! A fülét hegyezve próbálta megfejteni, mi is történik, de csak apró kopácsolásokat hallott, ami bármit jelenthetett. A türelmetlenségtől megreszketett a homloka. A bábkészítő ekkor újra ecsetet ragadott, testszínű festékbe mártotta, és befestette vele Bubu arcát. „Vajon szép vagyok?” – gondolkodott a báb, de válasz persze nem jött sehonnan. Rövid pihenés után, ami alig volt elég arra, hogy a festék megszáradjon és Bubu elmerengjen saját kinézetén, a bábkészítő tovább dolgozott. Kiválasztott egy vékony, hosszú szőrű ecsetet, gyönyörű kármínpiros festékbe mártotta, és megrajzolta Bubu száját. Aztán egy árnyalattal sötétebb színekkel redőket rajzolt a homlokára. A fülére óvatos mozdulattal árnyalta rá a kanyarulatokat, de az orrlyukakat már biztos kézzel pötytyintette a helyükre. Aztán újra félretette a szárítótálcára. „Istenem – gondolta Bubu –, hát már sosem lesz szemem?” Megrettent a gondolatra, hogy talán vak bábnak szánták, és egész éjszaka nem tudott aludni. Megkönnyebbülést csak a reggel hozott, amikor a bábkészítő végre alig barna színnel vékony vonalú kontúrt rajzolt a bábu szemhéjaira, majd egy határozott mozdulattal gyönyörű, zöld szemeket festett az élettelen fagolyóra. Nem sajnálta a fáradságot, sötét szembogarat pötytyintett a közepébe, az ecsetből levágott egyetlen szál szőrrel az írisz vékony cirkáit is meghúzta. Még a megtörő fény parányi csillogását is odavarázsolta egy kis fehér foltocskával. Bubu megkönnyebbülten felsóhajtott. A bábkészítő tanácstalanul nézett rá, de élettelen szembogarait látva nem törődött tovább a dologgal. A bábót a megszokott mozdulattal a szárítótálcára helyezte, és vacsorázni ment. Reggel nyakat erősített az álla alá, amihez korábban már rögzítette a test fura alkotmányát. Csövek, madzagok és tömör részek együttesét csatolták a fejéhez, aztán előkerült a csodálatos sárga-piros selyemruha. Keze, lába csakhamar a helyére került benne, és Bubu szinte meditatív állapotban leltározta fel saját részeit. Miközben a bábkészítő mozgatófához csatolta egyenként a végtagjait, Bubu euforikus örömmel vette számba a lábait, amiket a bábkészítő cipőbe bújtatott, és térdben is hajlottak, így egészen kecsesen tudott velük lépegetni. Aztán a karjait, hibátlanul mozgatható könyökét, a kezeit. Micsoda gyönyör! Egyenként vette számba az ujjait, és sikítani szeretett volna a gyönyörűségtől, amiért nem egy olcsójános bábmester készítette el, aki egybe faragja mind az öt ujjat. Istenem, még a körmeit is megfestette!

Mozdulatlan arccal, pislogás nélkül tűrte, hogy a bábmester vékony ragasztóréteggel kenje be a koponyáját, majd ügyes mozdulattal ráragaszsa dús, barna haját. Utoljára rövid fapecket rögzített a tarkójára, és fel-

akasztotta a bábót a gerendára. Örökre gyúló szemmel járta körbe, a bokáján lejjebb ráncigálta a nadrágot, megigazította a gallérját, és fürge ujjakkal balra söpörte a szeméből a haját. „Legény vagy a talpadon!” – mondta még, aztán leakasztotta és az ablak párkányára ültette. Egy ideig vele együtt gyönyörködött a kivilágított utca képében, majd leoltotta a vilányt. Fáradt volt.

Bubu óvatosan fülelt egy ideig, de amikor már hosszú ideje semmi változást nem tapasztalt az éjszaka számára idegen zajaiban, vállára vette a mozgatófát és leugrott az ablakpárkányról. Hallgatózva figyelt, de a cipője apró koppanására a bábkészítő nem ébredt fel. Mámoros örömmel körbekeringett a szobában, aztán megállt teremője ágya előtt. Elképzelte, milyen tanácstalan és riadt, talán szomorú is lesz másnap. Elérzékenyült. Ujjaival finoman megérintette a haját, és nagyot sóhajtott.

Aztán gyors léptekkel az ajtóhoz ment, kinyitotta, és bátran kilépett az éjszakába. A bábkészítő, ha odanéz, csak egy suhanó árnyékot látott volna, kereszttel a hátán.

ESZTERÓ ISTVÁN

Sétáló fák

*Lám, semmi sem állítja meg időd,
mi múltó percek dzsungeléből kinőtt,
máris elsétál, mint ecuadori
erdő datolya- s kókuszadói,*

*melyeknek összeránduló izmára
telik túlélő mérföldes csizmára,
lennél te is inkább lépegető
pálmaháncsból (amikor hegytető*

*koronára dönt lomha törzseket,
s galád irigy naponta tör sebet
rőt gyantakönnyben ázó kéregarcon),*

*hogy áthághass, mint ecuadori pálmák
földrengésen, nemzetölők álmán,
hajszálereken hízó villámsarcon.*

ESZTERÓ ISTVÁN (1941, Végvár) költő, műfordító, ny. magyartanár.

A kolozsvári BBTE bölcsészkarán végzett, utolsó munkahelye a temesvári Bartók Béla Líceum volt. Verseivel a '70-es évektől van jelen romániai és magyarországi irodalmi folyóiratokban, antológiákban. Verskötetei: Üveges (1983), Gondolatok a hölgytárban (2004), Egy könnyű garni (2005), Concertino (2007, közös kötet Șerban Foartă költővel), Nirvana gombostűje (2009), Haza a magányban (2016).

Szoborcsoport a Pál utcai fiúkról

*A fény feszülten villan meg, kivár is,
az üveggolyót dobó Nemecsek
szobrának karja tétnél kecsesebb,
megáll a szívverés, barát, rivális,*

*nézi unokám, Weist, Richtert, a Pásztor
fiúkat is, több mint száz év múlva,
a bronzarcok már fülig kipirulva
ismételik játékuk, valahányszor*

*közéjük lép egy másik nemzedék,
s üveggolyó pörgésein felizzó
szívével szór sugárzó szenvedélyt*

*a leggyengébb, de erősebben bízó,
jöhet pökhendi, nyegle, életunt,
nem juthat idegen kezére grund.*

DINÓK ZOLTÁN

Bence és szerelme

A kórház folyosóján nagy volt a káosz, a zűrzavar. A nővérek terelték vissza a betegeket. Bent Bence egy könyvvel a kezében csak lapított. Új beteget hoztak. A 4-es kórterembe. Felícia a 2-es kórterembe ment be, a déli gyógyszereket beadagolni. Bencének is adott három szem gyógyszert. Bence és Felícia szerelme már a másik két bent fekvő beteg számára is világossá vált. Bence azonban nem foglalkozott Péterrel és Gáborral. Ők sokkal betegebbek voltak. Bence művészlélek volt. Színészi tanulmányokat folytatott. Csak most egy évet kiesik minden valószerűséggel. Bence bevette a gyógyszereket. Felícia kacsintott egyet neki. A másik két beteg tudta, hogy Bence hamarabb szabadul, mint ők.

Aztán egy fél óra múlva az ebédet is meghozták. Péter és Gábor alig tudott nyelni, míg Bence falta a levest is és a pörköltet. Mikor visszafeküdt, rejtvényt fejtett. Közben Felicián járt az esze. Szép teste, rezzenő mellei, karcsú feneke és szép szőke, vállig érő haja. Felícia épp a nővérszobában volt. Ő is evett. Szalámis szendvicset, paradicsommal. A felettese épp a gyógyszeres dobozokat pakolta egy helyre, az üvegszekrénybe. Neki is csak Bence járt a fejében. Soha nem volt ennyire szerelmes.

A délutáni pihenő alatt Bence kiment a kórház előterébe cigizni az úgynevezett barátaival, vagy legalábbis sorstársaival, Gáborral és Péterrel. Ezt az alkalmat kihasználta Felícia nővér, s szerelme után ment. Jó idő volt, kiment ő is a parkszerű részbe. Bence nagyot nézett. De Gábor és Péter még nagyobbat.

– Szia! – mondta Felícia.

– Szia! Hát te hogy kerülsz ide?

– Utánad jöttem!

Felícia aztán nagyon enyhén remegni kezdett. Fázott. Bence már épp nyomta el a csikket.

– Gyere be!

– De hát mit akarsz?

– Majd meglátod! Mondani akarok valamit!

S bementek a földszintre, az ajtó mellett álltak.

– Azt hiszem, a gyógyszer adagodat lejjebb veszem! Csak kábítanak – mondta Felícia.

– Ez zene füleimnek! – örült Bence.

– Most menj vissza a kórterembe.

DINÓK ZOLTÁN (1981, Kecskemét) író, költő. Volt hírlapáros és könyvkereskedő. Írt regényt, kisregényt, drámát, novellát, verset, esszét. Az álomvilág nagyúr címmel 2010-ben jelent meg novelláskötete.

– Jó.

– Nemsokára jön a vacsora ideje.

Bence a nővérrel együtt felment az emeletre. A beteg visszament a kettős kórterembe, Felícia meg a nővérszobába. A vacsorát hamar meghozták. Bence jó étvággal falta a szendvicset a sajttal. Majd a tálakat elvitték, s hozták a gyógyszereket. Bence már három helyett csak egyet kapott. Bevette a tablettát vízzel, majd lefeküdt a könyvvel a kezében.

Két nap múlva szabadult. A kórház elé taxit hívott. Felícia csókot adott az arcára, s azt mondta neki:

– Holnap meglátogatlak.

– Rendben.

Bence kíváncsi az ágyat, ahogy hazaért. Aludt is egy jó nagyot. Másnap reggel, ahogy nyolc körül felkelt, tudta, hogy aznap délután a szerelme meglátogatja. Hozott is az italboltból egy üveg édes vörösbort. Ez majd jól esik nekik – habár neki nem is szabad innia. De mindegy. Szerelme épp orvosa is egyben, majd féken tartja...

Aztán egy óra körül kopogtatott Felícia. Bence ajtót nyitott, s átkarolták egymást. A srác a konyhába vezette.

– Hogy vagy? – kérdezte Felícia.

– Már jobban, mint tegnap – mondta Bence.

– Szedd azt a két-három szem tablettát! – mondta a nő.

– Jó. És te hogy vagy?

– Jól. Én még hála Istennek épelméjű vagyok.

Bence nevetett.

– Mert én nem?

– De, ne haragudj... – mondta zavartan Felícia.

– Most még pihenek pár napig, aztán melót keresek.

– Jó, szerintem is jó ötlet ez...

– Neked is nagy a hajtás, igaz?

– Igen, az. De lassan mennem is kell.

– Jól van. Én meg pihengetek.

Majd elköszöntek. Bence visszafeküdt, s egyre jobban érezte magát. Ahogy szerelmére gondolt, idegrendszeri fájdalma is csitult. Nagyon szépet álmodott az éjjel.

Nem vagyok fiatal Dosztojevskijhez

Mindenféle érzelmek kavarogtak benne. Úgy gondolta, sétál egyet. Ráfért a friss levegő. *A hasonmást* vitte magával. Azzal a szándékkal, hogy majd a padon azt olvasgatja. Nóra éppen nem is volt otthon. Egy doboz cigarettát is vitt magával.

Mikor a szokásos padjához ért, leült, s elővette a könyvet. Olvasni kezdte. Egy öreg tanár közelített feléje. Közben Endre rá is gyújtott. A tanár megkérdezte:

– Melléd ülhetek?

– Csak nyugodtan.

A tanár maga elé nézett. Endre nem is gondolta, hogy ez az ember tanár. Kicsit feszélyezve érezte magát. De a tanár is. Láttá, hogy ez a fiatalember értelmiségi. Ezért megkérdezte:

– Mit olvasol?

– *A hasonmást* Dosztojevskijtől.

A tanár enyhén szólva meglepődött.

– Hány éves vagy? – kérdezte a tanár.

– Kereken harminc – felelte Endre.

– Nem bonyolult neked az az olvasmány? – kérdezte a tanár.

– Nem. Sok mindent megéltem én harmincévesen. Nem vagyok fiatal Dosztojevskijhez. Én is ugyanúgy értem, mint az öregebb ember...

– Pedig én tanár vagyok, még hozzá irodalomtanár.

Endre teljesen meghökkent. Szája elfehéredett, s gondolkodóba esett. Valamit végképp nem értett.

– De hát akkor hogyan mondhat ilyet? – kérdezte Endre.

– Voltam én könyvtáros is, s Dosztojevskijt nagyon kevesen vettek ki – mondta a tanár.

– Nem azért olvassák kevesen, mert deviáns ember volt vagy börtöntöltelék, hanem mert nem értik az emberek. Dosztojevskijt azért nem olvasnak, mert bonyolult nekik, nem értik. Nekem nem az. Én író vagyok. Aki pszichiátrián is volt, megmerülve a lelki szenvedés kínjaiban.

A tanár inkább nem szólt semmit. Megértette. Aztán felállt és azt mondta:

– Jó olvasást!

– Meglesz! – mondta Endre.

S elmélyedt az olvasásban.

Hajnalfelé

Iván álmatlan volt. Csak forgolódott összevissza. Nem bírta tovább, de az álmatlanság kegyetlen. Még csak fél négy volt. Úgy döntött, lemegy az utcára, hogy egy kis friss levegőt szívjon. Hátha attól álom jön a szemére. Felöltözött, s lesétált a másodikról. Az utcára érve valóban jobban lett. Sóhajtott a friss levegőből, s rágyújtott. Majd egy ápolatlan hajléktalan kinézetű ember közeledett feléje. Kezében borosüveget tartott. Köszönt Ivánnak:

– Szép éjszakát!

– Magának is!

– Mit csinál itt egyes-egyedül? – kérdezte a hajléktalan.

– Csak nem tudtam aludni. S szívni akartam egy kis friss levegőt. Tudja, három napja nem alszom rendesen.

A hajléktalan nevetett.

– Én meg három napja nem ettem rendesen – mondta.

– Hiába kér tőlem pénzt, nincs nálam a bukszám! – mondta Iván.

– Nem is akarok semmit kérni! – védekezett a hajléktalan.

– Akkor miért áll itt? Miért nem megy a dolgára?

A hajléktalan egy nagyot sóhajtva elhallgatott.

– Most miért hallgat? – kérdezte Iván.

– Mit meg nem adnék azért, hogy ne az utcasarokban aludjak. Ahogy megláttam magát, éreztem, hogy rendes ember, akkor erre gondoltam. Arra, hogy egy lakásban rendes körülmények között aludjak...

– Miért nem megy be a szállóba? – kérdezte az álmatlan.

– Ott az embert csak meglopják – mondta a fedél nélküli.

– Na tudja mit? Felengedem a lakásba önt, de ha meglátom, hogy valamit is elemel... akkor...

– Nem vagyok az a fajta! – vágta rá a hajléktalan azonnal.

– Remélem...

S felsétáltak. Iván megkínálta egy teával. A hajléktalan elfogadta. Nagyon jólesett a gyomrának. Persze Iván enni is adott neki. A hajléktalan végre most jóllakott. Ivánnak a szeméből már ki is szállt az álom. De a fedél nélküli valóban álmos volt, alig állt a lábán. Iván lefektette. A hajléktalan rögtön elaludt. Iván látta a szerencsétlen ember fizimiskáját, s nagyon tudta szánni, sajnálni.

– Milyen életük van ezeknek? – kérdezte magában.

Majd egy nagyot sóhajtott, s kiment a konyhába elmosogatni. Egyszer csak egy nagy ordítás hallatszott. Iván befutott a nagyszobába.

– Mi baj van? – kérdezte.

– Rosszat álmodtam. Kifosztottak és megverték – mondta a hajléktalan.

– Jézusom! Magának tényleg nehéz az élete.

– Mit gondolt? Hát persze, hogy nehéz...

– De senkinek sem könnyű...

A hajléktalan sóhajtott.

Majd elővette szatyráját, s egy cigit vett elő.

– Nálam ne dohányozzon! – kérte Iván.

– De hiszen láttam, hogy maga is dohányzott!

– Jól van, de akkor jöjjön ki a konyhába!

S a hajléktalan kiment. Majd ott az egyik konyhai széken leült s rágyújtott. Iván is megkívánta. Rágyújtott ő is.

– Méregdrága ez a cigaretta! Már csak pár szálam van!

– Rosszul áll anyagilag? – kérdezte a hajléktalan.

– Hát... Egy kis pénz nem jönne rosszul...

– Maga szegény ember. Hogy is jut eszébe, hogy meglopjam?

Iván fanyar képpel elmosolyodott.

– De nem szokott bemenni a szállóba? – kérdezte aztán.

– Ritkán. Borzalmas ott a koszt.

– Nem úgy, mint az én főztöm, mi? – kérdezte kicsit cinikusan Iván.

De a hajléktalan nem válaszolt, csak pár pillanat után.

– A maga étele olyan, mint egy szakácsé!

– Ó, bárcsak úgy tudnék főzni! Ne dicsérjen annyira, van, aki nálam is jobban főz...

A hajléktalan vállat vont.

– Az biztos, hogy régen tölttem meg jól a gyomromat. A mostani napot leszámítva.

– Ha akarja, még adok magának.

– Nem. Köszönöm. Jólaktam. Megkérdezhetem, hogy mivel keresi a kenyerét?

– A postán dolgozom. Csak most szabadságon vagyok. És sokat vagyok álmatlan.

– Igen, olyan karikás a szeme.

– Nem csoda. A postán is nagy a hajtas.

– De miért álmatlan maga? – kérdezte a hajléktalan.

– Hát a gondok... Benne vagyok a korban. Sok mindent megéltem. És stresszes vagyok. Talán ezért.

– Felesége nincs?

– De volt, csak otthagytott. Mint a csapot-papot... És magának van, vagy volt?

– Nem. Én agglegény voltam mindig. Nem tudják azt rám fogni, hogy a feleségem nem nézte el az iszákosságomat, s azért kerültem az utcára...

Iván mosolygott.

– De azért iszik rendszeresen... Láttam magánál a borosüveget.

– Csak azután kezdtem inni, hogy az utcára kerültem – mondta a hajléktalan.

– Hát... Ivásba menekülni szerintem rossz dolog. Bár megértem magát.
– Higgye el, sokat nem iszom – mondta a hajléktalan. – De rosszulesik
nekem a sorsom. Vannak hajléktalanok, akik háromszor annyit isznak,
mint én...

Iván megértően bólogatott.

– No most, hogy kialudtam magam, azt hiszem, ideje továbbállnom... –
mondta a hajléktalan komoly arcot vágva.

– Maga tudja... Biztos, hogy kialudta magát?

– Igen. Nekem ennyi elég.

A hajléktalan felállt, még egyszer köszönetet mondott mindenért, s
elment. Iván meg az órára pillant, s azt látja, hogy már kilenc óra. De már
nem álmatlan...

BALAJTHY FERENC

Karant(ének)

(Kozmikus pillanat)

*Százezer év egy kozmikus pillanat!
És nem vigyáznak rám higanyfolyók,
Agyagkatonák s a kishal, a Nagy(f)al
Felfalhat, mint Tűz Nap a tocsogót!*

*Minden táplálékot keres, és minden
Táplálék lehet, – rombol s születik
A Véges-Végtelen, túllontúl, s innen,
Míg száz és száz pillanat épp telik. –*

*S mi vár ránk, a Mindenből mi jó elő,
Rettenthetetlen mágneses vonzerő, –
Vagy kitaszítottság a Túlon-Túlra?*

*Ki emel ki, Térből-Időből, szennyből,
Ki bűnhődik itt, múltat és jövőndőt,
S ki teremt egy másik Világot újra!?*

BALAJTHY FERENC (1946, Mór) Vajda János-díjas költő, nyugdíjas tanár. Tizennyolc verseskötve jelent meg, számos antológiában, folyóiratban, helyi és országos lapokban jelentek meg versei. Tagja a Magyar Írószövetségnek, a székesfehérvári Vörösmarty Társaságnak. Rendszeresen közölt gyermekverseket a kolozsvári Napsugárban és a Szivárványban.

Jelen, az a van...

(Lemegy és kel a maga járásán)

/Róma 2020/

*Oh, Janus, lám a múlt elmúlt, a jövő
Még oly messze, – és hol van a jelen,
Melyből két ágra az arcod fényre jó,
Hogy mindhárom élő egység legyen.*

*Császárok sorsára nem juthat a Nap,
Sors szekerünk telve csillagokkal, –
Az ember, ládd, az Űrből is jelet kap,
Sírod mi volt, lesz, ok nélkül, okkal!*

*De ne várj mindig ábrándos holnapra,
Jelen, az a van, bár csak a pillanatra!
Múlttá lesz minden ifjúi álmod szövő.*

*Szentháromság, – a múlt, jelen, s a jövő.
Egy Istenarcba hát beleférne minden?
Olyan idő nincs, – de lehet olyan Isten!*

Hiánygazda(g)ság

(Karantének IV.)

*A forró vér már jéghideg, a konzerv
Bonthatatlan, a szavatossága lejárt. –
Dalt, a verset, nem kíséri rokonszenv,
És kihálófélben minden aszfaltbetyár.*

*Parttalan hullámozás, fertőzött korok,
Bölcsőbe visszavágyó, furcsa öreg.
Száraz könny és összeszoruló torok,
Elapadt csók, néha megnyíló ölek.*

*Világos sötétkamra, hálapénz hamis,
Nincs visszaút, és nem hasad a hajnal.
Zsenge agyon agg agancs virít ma itt,
És ránk szakad a baj, őrvíró robajjal!*

*Rontás járja át a testet, mint fát a szú,
Századokat szenvednek szívek, lelkek.
Rohad a szőlő, kesernyés a méz aszú,
Ám taposni kell mind az érett szemet!*

*Szárnyatlan angyal és gyalázott torzó,
Koldus időmilliomos, – s vírus kezét
Nem mos, – s üres a nagyvárosi korszó,
Szállong a kaporszakállú emlékezet.*

*Darabokra tört árnyékszék és szószék,
Vakcinák gurulnak, fából vaskarikák.
Istenhozta őrnagyok, globális Tóték,
Fenn, nyálhúzó superszonikus csigák.*

*Kórházzá változott Föld a világ szélén,
Csak a múmiákra nem kell védőmaszk!
Piheg a remény, – belénk oltva él még,
Sötét foltra ragasztható, zöld sebtapasz.*

*És egyszer majd porba hullik a korona,
Porból van mind, szépen porrá is válik!
Mert az Idő – rendíthetetlen borona –,
Mikor boldog karácsony felszikrázik!*

*Szent imánktól születhet megtisztulás,
Királyi dísz, – csak a királyokra való!
Jön majd, – jöttét jelzi harangkondulás,
A Fehér Isten, s mindent betakar a hó!*

SZTASKÓ RICHARD

Aggodalomra semmi ok

Még nem aludt, s egy véletlen mozdulatnak köszönhetően – megpiszkálta a bedugult orrát, hogy levegőhöz jusson – eleredt a vére, s azzal, hogy a hátáról megpróbált az éjjeliszekrény felé fordulni a papír zsebkendőkhöz, a friss, meleg vér lecsöppent a parkettára; de sajnos a cseppekből jutott a párnára is. Sarkadi tudta, ha nem lép a cselekvés útjára – azaz nem tünteti el azonnal a kéretlen foltokat –, a vér megszárad, és azt már csak az olló szedheti ki a huzatból. Ami rettenetes lenne, emlékeztette magát Sarkadi, hiszen egy vagy két nappal ezelőtt lett „fölvatva” a párnahuzat: a régi elkopott, a sok mosástól megfáradt az anyag, a felesége pedig úgy döntött, ideje váltani. A harmonikus, üde, zöld alapon fehér levélminta jó választásnak bizonyult.

„Muszáj kiszednem a foltot, különben V. dührohamot kap.”

Sarkadi nem állt távol az igazságtól, hírhedt kétbalkezessége több bosszúságot okozott a feleségének, mint örömet. Legutóbb a V. szüleitől megörökölt porcelánkészlet egy darabját – egy piros virágokkal díszített kávéscsészét – sikerült összetörnie: éppen a konyhaszekrényben matatott (a kivetőpántot próbálta meghúzni, ne álljon csálén a szekrényajtó), amikor megtörtént a baj: a lesodort csésze hangos csattanással millió darabra tört a járólapon. A felesége szinte nyomban ott termett a zajra, és ahogy végignézett a férjén és a halott csészén, tekintetében lemondás és szánalom különös, vegytiszta elegye remegett.

Sarkadi – hangtalan, nehogy a mellette szuszogó V.-t fölébressze – egy papír zsebkendő galacsint helyezett az orrába, majd a párnáját átölelve kilopakodott a fürdőszobába. Még azután is a torkában dobogott a szíve, hogy behúzta maga mögött az ajtót. Hogy megnyugodjék, apránként fölidézte azt, amit még gyerekkorában tanult, ilyenkor a leghatékonyabb módszer a foltok mosószappannal való bedörzsölése és azoknak hideg vizes öblítése. Ha jól dolgozik, sikerül annyira föllazítania a foltot, hogy másnap elegendő lesz a negyedórás program a mosógépben, a zöld-fehér leveles párnahuzat szebb lesz, mint amikor újonnan kicsomagolták a nejlonból.

„De hol tartja V. a mosószappant?”

Sarkadi többször is körülnézett az ismerős polcokon, de sehol sem találta a remélt-vágyott szappant, ráadásul kutakodás közben ügyelnie kellett arra is, hogy szükséges és életmentő tevékenysége csupán minimális hangadással járjon. Ha a felesége idő előtt – jelentsen ez bármit is – föléb-

SZTASKÓ RICHARD (1987, Budapest) magyar-kommunikáció szakos tanárként végzett az Eszterházy Károly Főiskolán, drámatanárként a Károli Gáspár Egyetemen. Egy budapesti gimnáziumban tanít. Novellái rendszeresen jelennek meg szépirodalmi folyóiratokban.

red, és meglátja a férjét alsógatyában, papír zsebkendővel tamponált orral, amint a fürdőszobában babrál... jobb bele se gondolni.

A szappan nem lett meg, viszont valódi kincs találtatott helyette. Örömeiben – mikor Sarkadi meglátta a folttisztító adalékot – kis híján fölkacagott, de tudta, vissza kell fognia magát; ha jól dolgozik, pár perc alatt végez, másnap reggel pedig szégyenkezés nélkül mondhatja el V.-nek, milyen hősiesen állta a sarat, a megszokott teszetoszaságát legyőzve megoldott egy felmerülő problémát – ráadásul egyedül, mások segítségével nélkül.

Amikor óvatos mozdulatokkal lehúzta a huzatot a párnáról, Sarkadi észrevette, a gond nagyobb a vártnál: a vérzés átütött, s nemcsak a huzat, hanem maga a párna is véres. Két folt kétszer több idő, ami épp elég arra, hogy a felesége fölébredjen, benyisson, aztán nyugtázza férje kora hajnalhoz egyáltalában nem illő tevékenységét. Ráadásul a párna „sérüléséből” fakadóan nem is lesz min aludnia, jobb esetben a takaróját gyűrheti a feje alá, végső elkeseredésében pedig a kinti kanapé díspárnái közül választhat egyet.

A folttisztító adalék praktikusnak bizonyult, az adagolófej apró keféjének köszönhetően a vegyszer egyenletesen terült el az anyagon, mélyen átjárva a nem kívánt foltot. A termékleírás szerint az adalék hatékony zsíroldő formulája mindenféle textíliából eltávolítja a makacs zsír- és fehérjetartalmú foltokat, az olajat, vért vagy sminkfoltokat. Sarkadi nem sok reményt fűzött a dologhoz, viszont a siker érdekében most kénytelen volt a saját márkás termékekhez kapcsolódó, veleszületett előítéletét félretenni.

Határozott mozdulatokkal látott neki a párnahuzatnak. Az élénkpiros folt a tisztítónak köszönhetően világosbarnává, kicsivel később sárgás árnyalatúvá változott. Az egyenletes, kitartó dörzsölés nyomán jelentős mennyiségű és – meglepő módon – kellemes illatot árasztó hab keletkezett a huzaton; Sarkadinak úgy tűnt: nem lőtt mellé. Az adalék működik, mégpedig olyannyira, hogy még egy tréfás megjegyzés is kiszaladt a száján: hol folt, hol nem folt.

Néhány pillanattal később serény munkája meghozta gyümölcsét: a párnahuzatról eltűnt a szennyeződés. Sarkadi leheletvékony hideg vízsugárral leöblítette az édeskésen illatozó habot, a huzat átázott sarkát pedig kicsavarta a mosdókagylóba. Míg erőlködött, volt ideje megnézni magát a tükörben. A tompa lámpafényben szálnalmas látványt nyújtott, az orrából kilógó hevenyészett, papír zsebkendő tamponról már nem is beszélve.

„Legalább több dolgot már nem vérzek össze.”

A párna – így, huzat nélkül, szeplőtelenül – eléggé siralmasnak tűnt. Mindenféle foltok tarkították (tenyérszerű nagyságú sötét árnyalatok elszórtan itt és ott), eredetük bizonytalansága pedig tovább fokozta Sarkadi rosszallását. Nincs mese, azt a kétszáz forint méretű „vérpettyet” neki kell eltüntetnie; szerencsére, aggodalomra semmi ok, mint azt a mellékelt ábra

is mutatja, ez a kefés folttisztító adalék képes megbirkózni (akárcsak Sarkadi) a rászakadt teherrel.

Meg se hallotta, hogy nyílik a fürdőszobaajtó. Csak a tükörbe sandítva vette észre V.-t, ott állt mögötte, kérdőre vont szemöldökkel.

– Hát te?

Sarkadi, mielőtt válaszolt volna, magabiztos mozdulattal a mosdókagylóba facsarta a kiöblített párnaveget, aztán nyelt egy nagyot, s töviről hegyire elmesélt mindent: az orrvérzéstől kezdve a tamponáláson át a sikeres folttisztításig.

V. csöndben hallgatott, úgy tűnt, mintha nem is igazán érdekelné ez a kiselőadás.

„Talán valami rosszat tettem?”

A büntudattal keveredő gondolat egy pillanatra összeszorította Sarkadi halántékát. Hiszen ő ártatlan. Éppen azon van, hogy helyrehozzon valamit; mert nem arról van szó, hogy hajnalok hajnalán kisunnyog a fürdőszobába, és a kád szélére ülve olyasmit cselekszik, ami nem illendő. Pontosan az ellenkezője történik, és felesége hallgatásának nem lehet más oka, csupán a kíváncsiság a történetek kapcsán, esetleg a büszkeség, hogy lám, a férje mégsem egy elveszett lélek. Végül megegyeztek abban, hogy délelőtt mind a huzat, mind a párna ki lesz mosva, s ha szerencsájük van, estére meg is száradnak.

Miután Sarkadi egyedül maradt a fürdőszobában – V. egy „ne maradj sokáig”-ot mondvá elment a mosdóba, aztán visszafeküdt aludni –, a kicsavart s immáron foltmentes „garnitúrát” a kád szélére terítette, majd neki látott rendbe tenni az orrát. A papír zsebkendő tamponát óvatosan kihúzta, a vége teljesen elázott a csillogó, mélybordó vértől, de legalább – sóhajtott fel elégedetten – célt ért: elállt a vérzés. A tükör melletti polcról elvett tiszta zsebkendőbe kifújta az orrát; alvadt, nyákos vérdarabok csapódtak a tenyerébe.

„Most már kapok levegőt is.”

Sarkadi elégedetten mosolygott a tükörből rásandító, gyűrött arcú férfira. Úgy döntött, nem szórakozik a kanapé díszpárnáival, erre a pár óra, ami még hátravan az éjszakából, neki tökéletesen megfelel, ha a takaróját gyűri a feje alá.

Kezet mosott, lekapcsolta a lámpát, és megindult a háló felé, de térérzékelése a hirtelen beálló sötétet nem tudott mit kezdeni, emiatt a jobb kis lábujját sikeresen odakoppintotta a cipős szekrény oldalába. Sarkadi csak remélni tudta, hogy az ösztönösen kiszakadó „Bassza meg!” nem ébresztette föl békésen szuszogó feleségét, aki meglehet, éppen abban a pillanatban bukkant rá a boldogságra valami derűs, nyugodt álomban.

TÓTH ÁGNES

Vonaton

Az öregasszony

A menetiránynak háttal ülő öreg parasztasszony hirtelen felriadt, bő szoknyájának zsebéből előhalászott egy gyűrött zsebkendőt, és erősen belefújta az orrát, olyan hangot hallatva, mintha a távoli mozdony sípja szólna az alagút előtt. A műveletet többször is megismételte, majd a vászon-darabot visszagyömöszölte a zsebébe. Feje felett a csomagtartóban nagy kosár és vászonzsák púposodott, amolyan igazi parasztszagot eregetve, melyben a padláson tárolt egérszagú gabona, a savanykás túró és avas szalonna szaga keveredett.

Cserzett arcában sok-sok ránc között hunyorgott fakókék szeme. Eres, bütykös kezével lassan kibontogatta elemózsiás csomagját, és fogatlan ínyével kitartóan majsolni, rágni kezdte a barnára pirult csirkecomb, miközben az állán végigfolyt a zsír, és lecseppent hímzett bekecsére. Amikor végzett, újra előkotorta szoknyája zsebéből a még nedves, gyűrött zsebkendőt, és jól beletörölte petyhüdt száját, állát. Kicsit még nyámnyogott, apró maradékot forgatott a nyelvével, szopogatta egy ideig, mint csecsemő a tápszert, aztán lenyelte. Mivel az evésben igen elfáradt, verejtékcseppek ültek ki a homlokára, ezért újra előhúzta a rongydarabot. Lassan már egy fillérnyi hely sem maradt az ábrázatán, amin végig ne szántott volna vele. Miután így módon rendbe tette magát, szorosabbra kötötte álla alatt fekete kendőjét, lehunyta a szemét, és ráejtve fejét a rohanó póznák árnyaira, elszundított.

Elnéztem, ahogy pihent megkopott népviseletében, békés vén ábrázatával. Éppen arra gondoltam, hogy van benne valami megnyugtató ősi, barázdaszagú paraszti egyszerűség, amit még nem fertőzött meg a civilizáció, amikor hirtelen megcsörrent a zsebében egy mobiltelefon, ő pedig felriadva előkapta, és nagyot sipítva belehallózott.

A mester

Cserzett arca ragyogott az örömtől. Többször is elővette gyűrött, kockás zsebkendőjét és kibogozva újraszámolta a pénzt. Nem fért a bőrében. Felállt, leült, többször is kiment a peronra, és rágyújtott. Belebámult az

TÓTH ÁGNES (1946, Nagyváradi) újságíró, prózaíró, költő. 1990-től a Bihari Napló riportere, szerkesztője. 1994-től 2002-ig a Duna Televízió váradi tudósítója. Több gyermekvers- és prózakötete jelent meg. Csupabohócok című bohózatát 1995-ben mutatta be a váradi bábszínház. Legújabb kötete: Tündérálom (gyermekversek, Holnap Kulturális Egyesület, RMDSZ és Partium Alapítvány, 2020).

elforduló tájba, aztán visszament a kupéba. Nézte napbarnított, eres, munkában megkérgekedett kezét, és mosolygott. Ezzel a két nagyszerű kezével keresett néhány nap alatt annyi pénzt, mint más egy hónap alatt! Ezt legszívesebben világgá is kürtölte volna, ha lett volna kinek. De a fülkében egyedül utazott, az meg hogy jönne ki, hogy átmegy a szomszédos kupéba dicsekedni. Elővette az uzsonnáját, és jóízűen befalta. Kolozsváron aztán sokan szálltak fel. Többek között egy szimpatikus fiatalember is. Beszélgetni kezdtek. Szó szót követett, kiderült, hogy a fiú zenész, idén végez a kolozsvári zeneakadémián. A mi emberünk úgy érezte, megfogta az isten lábát. Szóval muzsikál. Zongorán játszik? Nahát. És orgonán is? Nagyszerű! Akkor biztosan tudja, milyen egy orgona szerkezete, és milyen kacifántos elkészíteni egy orgonasípot. Igen, tudja, mondta a fiú. Derűsen hallgatta a meglett korú férfit, aki gyerekes örömmel mesélte, hogy ő, ezzel a két bütykös kezével javította meg a templomuk orgonáját. Három új sípot készített és helyezett a hangszerbe. Persze előbb jól megvizsgálta, megkopogtatta, mint az orvos a betegét. Megmérte, melyik milyen hosszúságú legyen, milyen vékonyságú lemezből készüljenek, hogy a megfelelő hangot adják ki magukból. És meg is csinálta! Most olyan szépen szól az a vén harmónium, mint ifjúkorában. Ezer lejt adott neki a pópa, olyan elégedett volt. Ő pedig most megleti az asszonyt. Ajándékot vesz neki. Hadd örüljön. A fiú is örült, hogy egy orgonakészítő mesterrel hozta össze a sors. Búcsúzáskor az öreg kezét nyújtott és közölte, hogy ha netán a falujukba vetődne a kedves fiatalember, szívesen látja vendégül otthonában. Biztos, meg fogja találni, mert őt mindenki ismeri. Csak keresse Gheorghét, a traktoristát.

A szilágysági ember

Popovics, a hatvanas éveiben járó, kopaszodó, szilágysági ember komótosan szállt le a vonatról, és súlyos hátizsákjától kissé meggörnyedve, komor ábrázattal haladt a kijárat felé. Már tíz éve élt a Bihar megyei városban. Hogy mi okból került ide, arról soha nem beszélt, de talán amiatt volt olyan bús a képe, s talán ezért kereste fel sűrűn a Körös-parti sörözőt.

Csak akkor derült fel az ábrázata, ha szóba került a faluja. Olyankor szélesen vigyorgott, és elővillant bal szemfoga, amelynek felét mintha egy kemény flekkenben felejtette volna.

Ugyanabba az ivóba tért be egy-egy sörre Stefán, a fiatal zenetanár is, akiről a szilágysági ember első ránézésre megállapította, hogy a falubeli szomszédjának a fia lehet, hisz kiköpött olyan, ezt az áll és orr vonala is megerősíti. Ezek után szent meggyőződése volt, hogy Stefán a falubelije, és bár a fiatalember mindig tiltakozott e megállapítás ellen, Popovics elengedte a füle mellett, és attól kezdve csak úgy hívta: „falumbeli”.

Amikor Stefán néha betért az ivóba egy sörre, Popovics bús ábrázata azonnal felderült, kivillantotta csorba szemfogát, és vidáman odakiáltott: „Isten hozott, kedves falubeli barátom!”

Stefán pedig jó pedagógusként és toleráns emberként ráhagyta. Már megtapasztalta, hogy a tiltakozásnak nincs semmi értelme, mert azt úgyszem akarta meghallani Popovics. Talán azért, mert erősen szüksége volt egy vele egy faluból származó honfitársra, aki csillapíthatja a honvágyát, akivel megoszthatja régi élményeit, melyek mintha közösek lennének. Ilyenkor valósággal kivirult, és csak úgy áradozott a szülőfalujában megélt dolgokról. Mesélt a gyerekkoráról, a pletykás szomszédokról, a legelőről, ahol a kecskéire vigyázott, a nyikorgó kerekcsútról, amibe beleejtette a kalapját, a faluvégi cigány asszony nádfedeles házáról, melynek tetején gólyapár fészkelte. Beszélt az öreg, villám sújtotta fáról, amely a falu bejáratánál áll derékba törve. Megemléltette a kocsmát is, ahol egy lány miatt összeverekedett Mironnal, a henteslegénnyel, s úgy behúzott neki, hogy eltört a szemfoga. Ilyenkor hozzátette: „Tudod, Stefán barátom, arról a fekete bajszos, nagydarab emberről beszélek, akinek a vegyesbolt mellett van a hentesáru üzlete. Biztos, te is jól ismered.” Stefán pedig a barátság érdekében ráhagyta, bólogatott, bár fogalma sem volt, kiről beszél a másik, hiszen sose járt abban a faluban.

Később, pár sör elfogyasztása után, Popovics unszolására, abba is beleegyezett, hogy a következő hétvégén vonatra ülnek, s majd együtt utaznak „haza”, hogy újra lássák a szülőfalujukat. Ez talán nem is esett volna nehezebbre Stefánnak, hiszen a Popovics elbeszéléseiből lassanként már mindent tudott a településről, melynek bejáratánál még mindig ott állhat a villám sújtotta öreg fenyő. Maga előtt látta a szilvafákkal szegélyezett poros utcákat, a legelőt, a vén cigány asszony nádfedeles házát, tetején a gólyákkal, a kiserdőt, a kukoricaföldet, az öreg iskolát, a veteményeskerteket, a maguktól hazataláló teheneket, a csonkatornyú templomot és a kérges tenyerű embereket is, akiket már a nevük és a szokásuk szerint is megismerne.

Ám a közös, hétvégi falulátogatásra mégsem került sor, mert Popovics, ki tudja, miért, hirtelen elmaradt, nem jött többet a kocsmába.

Teltek, múltak a hónapok, és bár Stefán megkönnyebbülést érzett, mégis valami furcsa üresség emésztette. Hiányzott neki a falu.

FÁM ERIKA

Ready-made újratöltve

Martini Yvette művészetéről

Művészet

A grafikus, vizuális művész Martini Yvette Kézdivásárhelyen született 1976-ban, ma Budapesten él. Alkotásai a konceptualizmus jegyében születnek, nagyon széles műfaji skálát átfogva. Installációk, videók, illusztrációk, díszletek, jelmezek gazdag palettájával körvonalazható munkássága, amelyet a kísérletezés, az újragondolás szenvedélye jellemez. A Sepsiszentgyörgyi Plugor Sándor Művészeti Líceumban érettségizett, majd a kolozsvári képzőművészeti akadémia grafika szakán végzett.

Több európai városban voltak kiállításai, pedagógusként dolgozik, meséket ír, saját kötetében, *A tizenhetedik vendégpapucs* (Koinónia kiadó, 2014) című gyerekkönyvben íróként és illusztrátorként is bemutatkozik. Több ösztöndíjat kapott külföldön, továbbképzéseken vett részt, egyéni és csoportos kiállításokon mutatta be munkáit. Egyéni kiállításai a Gyárfás-házban, Sepsiszentgyörgyön (1994), a KulturKontakt Gastatelierben, Bécsben (2001) valamint a Protokoll Stúdióban, Kolozsváron (2002) voltak megtekinthetők.

Díszlettervezőként 2003–2012 között dolgozott, többnyire a szarvasi Cervinus Teatrum előadásaihoz hozott létre vizuális kontextust, de a budapesti Ódry Színpad, a Mille-náris, a székelyudvarhelyi színház is szerepel alkotásainak helyszínei között. A többi között Roland Schimmelpfennig: *Push up 1-3*, Michael Ende: *Momo* / Millenáris, Budapest, Georg Büchner: *Leonce és Léna*, Ivan Bukovčan: *Keringő a padláson*, Jozef Hollý: *Kubo*, Viktorie Hradská: *Commedia finita*, Samko Tale: *Temető-könyv*, Eve Ensler: *A vagina monológok*, Tolnai Ottó: *Bayer-aszpirin*, Lasica-Satinský: *Barátunk*, René és még más előadások is szerepelnek azon a listán, amely Martini színpadi alkotásait tartalmazza. Az Arcusfesten 2007-ben a legjobb díszlet és jelmez díját kapta a *Temető-könyv* előadással.

Nothing new under the sun,
2001, installáció, vegyes technika
(részlet)

FÁM ERIKA (1973, Sepsiszentgyörgy), a BBTE filozófia szakán végzett, Németországban folytatta posztgraduális tanulmányait, jelenleg a BBTE doktorandusza. Képeleméleti, filmelméleti írásait a Filmtettben, az Apertúrában, a Játéktérben közli. Képkutatói, filmalkotói, független értelmiségi tevékenységét a transzmedialitásra való nyitottság határozza meg, a vizuális művészetek (film, kortárs képzőművészet, színház) jelenségeit elemzi.

Martini Yvette számos alkotásában kész tárgyakat, ready-made-eket használ, de nem hagyja érintetlenül őket, részben kiemeli a használatból, funkcionalitásuk teréből, deterritorializálja, majd reterritorializálja (Deleuze), új térbe helyezi, gyökereltetíti a tárgyakat, megfosztja legtöbb köznapi tartalmuktól, hiányhelyeket teremtve ezzel, majd újratölti a tárgyakat, s azok önálló külön életet kezdenek élni. Az objektművészet sajátos formáját teremti meg. A rekontextualizálás, amelynek során

a tárgyak kilépnek hétköznapi használatuk teréből és egy alkotás részévé válnak, átminősítést tesz lehetővé. Az objektumok a kiállítóterekben keresnek otthont, így már soha nem térnek vissza eredeti közegükbe, új funkciót kapnak, elsősorban a látvány szintjén.

A *Semmi új a nap alatt* című installáció úgy kapcsol össze tárgyakat, hogy a cím – amely mindegyik tárgyon feliratként is megjelenik, szokatlan módon – közhelyértékű jelentéstartalmait minősíti át és fokozza fel, továbbá teljesen megfosztja elvont jelentésrétegeitől, konkretizálja, a babakocsin, a napernyőn, a baseballsapkán megjelenő felirat helyhez, élethelyzetekhez köti a művet. A felirattal ellátott ready-made-ek magányos elemekként állnak, amelyek használoik nélkül vannak jelen, holott egy babakocsi, egy napernyő vagy egy sapka legfeljebb kirakati tárgy lehet a belső térben, mindhárom objektum szabadtéri használatban teljesedik ki, és csak az ember jelenlétéhez kapcsolva definiálhatók, a babakocsi gyerek nélkül, a sapka ember nélkül, a napernyő anélkül, hogy valakit megvédene a naptól, magányos, kifosztott tárgyak, lefokozott létükben tűnnek fel. A nap csak hiányelemként van jelen az installációban, amennyiben verbális utalás szintjén épül be a tárgyi összetevők tesztébe, mintegy védjegy, alapigazság, a létezés axiómája.

A 2002-ben létrehozott *Pool* című installáció profetikus, hálózatzelméleti tézisnek is tekinthető. Ebben számos olyan tárgyi eszközt halmoz fel Martini Yvette, amely az intermedialis alkotások létrejöttének, bemutatásának kötelező feltétele. Ezeket a szerzők, kurátorok, kiállításszervezők igyekeznek minél inkább elrejtetni, mint a mű létét negatívan befolyásoló, a befogadás folyamatát akadályozó, nem praktikus, felesleges tárgyakat, ám ezek nélkül teljesen hozzáférhetetlenek lennének ezek a művek. Mintha egy átvilágított térbe lépnénk be, egy röntgenképbe, amely megmutatja a kortárs művészet anatómiai keresztmetszetét, fókuszpontba helyezi azokat a segédeszközöket, amelyek nélkül a multimedialis, technikafüggő alkotások nem tudnának létrejönni, illetve nem lennének hozzáférhetők. A kábelek, amelyek többnyire rejtettségekben léteznek, főszerepet kapnak, nem igazodnak a tér struktúrájához, nem haladnak szorosan, megszeppenve a falak mellett, kábelrejtők alatt, hanem mintegy fellázadnak, szembeszállnak a belső térrel,

elfoglalják, uralják a teret, megnehezítik a mozgást, beleszólnak az érzékelés, a helyváltoztatás szokványos működésébe, akadálypályát alkotva, mintegy kihívásként vannak jelen. Martini munkáiban nagyon fontos a címadás, hiszen a cím mint szerkesztő, reaktív elem jelenik meg, a pool fogalmának sokrétegű jelentéstartalmait bontja ki az installáció, egyszerre érezzük magunkat huzalok uralta medencében, ahol meg kell tanulni úszni, a köztes teret keresve, a kijuttatás lehetőségét, illetve a fogalom részjelentése is felfokozva van jelen, amennyiben kibúvót kell keresni, ha közelebb szeretnénk kerülni a műhöz, de megjelenik a pool game lehetősége is, hiszen a huzalokkal berendezett tér a biliárdjátékra való utalást is magában hordozza, a néző

mint játékos vehet részt ebben a sajátosan kialakított térben. Hálózatok sajátos világát idézi ez a munka, megelőzve a hálózatelmélet teoretikus megalapozását, miközben a néző is a hálózat része lesz, a mű része lesz, az installációban jelen levő kamerák segítségével a kiállítótér látogatói nemcsak fizikai jelenlétükkel, hanem a róluk létrejövő és kivetített képek által is részei lesznek a kiállított műnek. A néző belép a műbe, része a műnek, alakítja a művet, mozgásával, jelenlétével, ahogy ki- és belép a műből a befogadó, az interaktív installáció állandóan megújul, átalakul, változásban, mozgásban van.

A *Lábon járó könyvtár* olyan installáció, amelyben hangsúlyos szerepet kapnak a szavak: mint jelzések, mint utalások, mint jelzőtáblák jelennek meg. Az installáció számos – könyvespolc nagyságú – pannóból áll, amelyek referenciális tárgyai a könyveknek és a polcoknak, itt a könyv és a polc ugyanazon az anyagi felületen jelenik meg, nem választható szét a könyv a polctól, nem emelhető le a polcról, nem vehető kézbe, csak a jelenléte fontos. A könyvekből csak a könyv gerince látszik, csak könyv címét és szerzőjének nevét olvashatjuk el, de ezt a személyes könyvtárat az teszi sajátosan egyedivé, hogy itt mindegyik könyv fehér,

mindegyiken fekete filccel írt betűk jelzik a szerző nevét és a könyv címét, kézzel írt betűket látunk, ugyanazzal a kézírással, nagybetűkkel. Ennyiben elkölönböződik (Derrida) minden más könyvespolctól, hiszen ez csak Martini Yvette könyvespolca, rajta betűrendben a számára legfontosabb könyvek. Személyes kartotéknak is tekinthető ezeknek a meghatározó alkotásoknak a sora, amelyek csak kívülről láttatják a szerző saját világát, illetve azt a nagyapai örökséget, amely nem csak tárgyi transzgenerációs örökség, mint ahogyan a magánkönyvtárak is elsősorban vizuális élményként jelennek meg azok számára, akik betoppannak egy lakásba. Itt nem a könyvtár esztétikája a lenyűgöző, hanem az az intim kapcsolat, amely a szerző és a kézzel írt könyvcímek, a könyvek megszemélyesítése

*Walking library, 2008,
installáció (részlet a kiállításról)*

Walking library,
2008, installáció (részlet)

Walking library,
2008, installáció (részlet)

által jön létre, nem a borító a fontos, hanem azok a függőleges jelzőtáblák, amelyek eligazítanak az életnek nevezett labirintusban, mert az installáció, a könyvtár-installáció az elsősorban egy térszegmentálást alkot, mintha a könyvek városába, labirintusába került volna a néző. A könyvek hiányoznak, csak jelekként mutatkoznak meg, de nem válnak hiányhelyekké, hiszen rengeteg idő és energia halmozódik fel ezekben a képletes könyvespolcokban, ahol a könyvek gerince nem a nyomdafesték, nyomdagépek közvetítésével hordoz üzenetet, hanem kétkezi munka nyomán jön létre, illetve magában hordozza a választás szabadságának örömet, saját könyvtár ez, nem közkönyvtár, hanem magánkönyvtár, amely bárki számára látható, térképként, útmutatóként működik. Ez az installáció bizonyíték, hogy a könyv, a könyvtár elpusztíthatatlan, mert bennünk él tovább, az olvasóban, azokban, akik találkoztak a könyvvel, akik gyűjtik a könyveket, akik továbbadhatják, akár csak a Ray Bradbury *Fahrenheit 451* című regényében, ez a párhuzam kapcsolható a mű címével is, mert a bennünk élő, létező könyvtárt asszociálja.

Számos videómunkát is jegyez Martini Yvette, az *Igen-nem* című alkotás például geg-elemeket is tartalmaz és az ismétlés erejével feszíti fel a házasságkötés nyomán kialakuló szorongást, bizonytalanságot, az esketés pillanatában látjuk a nőt és a férfit, a folytonos újrakezdés, újraértelmezés, a bizonyosság nélküli döntés pillanatában. A holtomiglan-holtodiglan bizonyossága helyett a dokumentarista, önreflexív, biografikus videó ingamozgásban tartja a szerződéskötést, amely férfi és nő között megszülethet, illetve a végtelenített

folyama ennek az oda-vissza játéknak átfordítja a bizonytalanságot, hiszen ez az örök bizonytalanság lesz a bizonyosság maga, amely összeköti őket.

A tizenhetedik vendégpapucs Martini első könyve, amely elsősorban gyerekeknek és gyerekekről szól, de önreflexív munka is, amely a felnőttek világát éppúgy megmutatja, mint azt a viszonyrendszert, ahogy felnőttek és gyerekek egymás meghosszabbításai lehetnek. A könyv által egy család sajátos világába kapunk betekintést, ahol a kreativitás és szabad ötletek sora kitágítja az időt és a teret. A család hétköznapi valósága átminősül, mesebeli térként kezd működni, ahol egyenrangúak a királyság tagjai, és ahol a tárgyak fokozott jelenléttel bírnak. A kötet erős vizuális tartalommal hosszabbítja meg a történetek színes birodalmát, a könyv lapjain megjelenő illusztrációk transzgenerációs megerősítéseket is hoznak, illetve dokumentarista elemekkel erősít rá a szerző a valóság meseszerűségére és a mesék valóságépítő erejére.

*Solarom,
2004, installáció, közös munka
Csiki Csabával és Szabó Péterrel*

*Move-able (kulturkontakt),
2001, a művész a vetített kép előtt*

*Move-able (kultúrkontakt),
2001, installáció, vegyes technika*

*Illusztráció A tizenhetedik vendégpapucs c.
meséskönyvből, 2004*

*Vakcina, 2011,
installáció, vegyes technika*

FÁM ERIKA

Alma

Esszé

Szeretem az almát. Szeretem az ízét. A formáját. Szeretek hozzáérni az almához. Szeretem a hangot, amikor beleharpok, szeretem, ahogy kicsordul belőle néhány csepp, amikor enni kezdem. Szeretem az illatát. A bolti almáknak nincs illatuk, de a kertből leszedett alma illatozik. És hányféle alma van, és hányféle íz! A vadalmafa virágának van illata, míg a szelídalmafának a termése illatozik. A legsokszínűbb, leggazdagabb gyümölcsfa az almafa, fajtáit tekintve. Nincs még olyan gyümölcs, amely ilyen sokféleségben létezne. És természetesen az sem véletlen, hogy az almának mint gyümölcsnek van a leggazdagabb kultúrtörténete. Az egyik leg-erősebb szimbólum. Az almáról akkor kezdtem el gondolkodni, akkor a női minőségem meghatározása során, meglehetősen érett fejjel eljutottam az alma-termékenység kapcsolatához. Az alma kerek. Sok vonatkozásban a női formák leképezése, helyettesítője lehet. Az anyaság alapszimbóluma. A latin alma mater kifejezés a tápláló anyát jelenti, átvitt értelemben szellemi táplálékra utal. Az alma alaptáplálék. A nő jelképe. Milyen érdekes, hogy az alma latinul melléknév, táplálót jelent, magyarul meg főnév, a gyümölcs neve. A fiatalság, az erő, a megújulás, a gyógyítás szimbóluma. Kicsit szent gyümölcs. Az országalma, az aranyalma a mesékből, legendákból, mítoszokból, a szentek almái (Szent Dorottya, Szent Miklós, Szűz Mária, Jézus – a képzőművészeti alkotásokban almával ábrázolt szentek) sokféle jelentéssel kapcsolták össze. A szerelem, a termékenység, a halhatatlanság szimbóluma sok esetben.

Utánanéztam, hogy a kedvenc almám, a pónyik honnan ered. Erdélyi almafajta. Lehet, hogy ezért szeretem annyira? Valami mélyebb kapcsolat van vele. Az alma gyógyító ereje, a gyógyulás is ebből a közelségből származik. Az ízek közelsége gyógyít. Valami archaikus, archetipikus kapcsolat elevenedik fel az íz által az alma-élménnyel. Nagyapám kertjében volt egy hatalmas pónyik almafa. Nem tudtam

átölelni. Évszázados fának tűnt. Hatalmas, erős, magabiztos fa. Rengeteg alma termett mindig rajta. Illatozó almaszőnyeg volt egész ősszel alatta a fűben. Illatozó almával teli polcok a pincében. Nagyanyám almástésztája, a tészta illata, melege életadó volt. Az almát hámozó öreg kéz mozdulatai. A szeletekre vágott alma a terített asztalra tett tálkában. Meghatározó képek. Az alma öröme. Az almakompót, az almaszószt, az almafánk, az almaleves, az almatorta. Mindennapi eledelünk. Ünnepi finomságok. Almalé. Almaecet. Almabor. És ott állt az almárium is a nagyszülői házban. Finomságokkal teli. Nem sok köze van az almáriumnak az almához, félrehallás eredménye, eredetileg a latin armarium, fegyvertároló megnevezése. Almára gondoltak a szó hallatán.

Mindenki megírhatja a saját alma-történetét. Sokféleképpen kapcsolódhatunk az alma-élményhez. Az alma mint szimbólum külső és belső képek által létezik. Sokféle külső képpel találkoztam, ahol az alma hangsúlyos szerepet kap. Vera Chytilova *Százszorszépek* (1966) című filmjében van egy almafa. Nem igazi. Már messziről látszik, hogy díszletem, műhelyben készült, dús almafa, rengeteg, különböző színű

alma van rajta. Mégis szeretnivaló. Ott áll a filmkép közepén, a lányok körbeugrálják, körbetáncolják. Rengeteg alma van a fán. A termékenység, a csábítás, a bűnbeesés, a teremtés fája. Valami ősállapot. Boldogság és fiatalság sugárzik a filmképből. Aztán az alma bekerül a francia-ágyra, ahol a lányok alszanak, ott vannak a szép zöld almák, mint életük legfontosabb részei. Látványelemek. Dekor. Alma-dekor. Valódi almák. Ehetők. Almák a szőnyeg-sakktáblán.

A festészetben számos helyen találkozhatunk almával, az ábrázolt almával. Leginkább mégis a René Magritte képein megjelenő almák állnak hozzám a legközelebb. Óriás alma a szobában. Zöld alma. Mintha folyamatos növekedésben volna, elfoglalja az egész szobát, nem ad teret semmi egyéneknek, nincsenek bútorok, nincsenek emberek, az alma lakja egyedül a szobát, alma-lak, alma-szoba. Kisajátította magának. Nem tudni, vajon növekedik-e még, szétomlik-e a ház, nem tudni, hogy szétfeszíti-e hatalmas erejével. Félelmetes is lehetne. De lehet, csak egy babaházról van szó, egy gyerek szorította be oda az almát, és most nem tudja kivenni. Aztán ott van az almafej, a fejet eltakaró alma, a hold-alma, az égi alma. A tökéletes piros-csíkos alma, amiről el kell hinnünk, hogy nem alma, mert valóban nem az, csak az alma képe, olyan magritte-osan kijátszva a nyelvhasználat evidenciáit. Többnyire zöld almák Magritte almái. És nagyon szeretem a Wes Anderson *A Grand Hotel Budapest* című filmjében a festményt, az almát tartó fiúval. Zbigniew Rybczynski *Steps* című filmjében, Eisenstein *Patyomkin páncélosának* „remake-jében” elgurul a lépcsőn az alma. Ezek az én almás élményeim. Meghatározó almás élményeim. A műalkotások almaélményei.

Az alma az antikvitásban a vitatkozás szimbólumaként is volt jelen. A német nyelvben létezik a Zankapfel (= civakodás almája, Erisz almájára utal) főnév, amely a vita tárgyát jelenti, valamiképpen talán ehhez is köthető Tell Vilmos lenyilazott almája is. A Tell Vilmos esete az almával a vitához kapcsolódik, ugyanis az alma átlövésén múlt, hogy életben marad-e ő és a fia, amiért korábban megszegte a szabályt. Erisz a viszály istennője, aranyalmát gurított az Olümposzra az istennők közé, a „legszebbnek”. Itt nemcsak a viszálykeltés eszköze az alma, az aranyalma a nőiség

szimbólumaként van jelen, a női szépség szimbólumaként. Erisz almáját Párisz (akit megkérték, döntse el, hogy kit illet meg az aranyalma) – Héra (családi boldogság), Pallasz Athéné (bölcsség) helyett – Aphroditének (szépség, szerelem) adományozta. Tehát az alma a szépséghez, szerelemhez kapcsolódik. A bűn, a büntetés már a bibliai környezetben kapcsolódik az almához, az első emberpárt próbára tette Isten, azt parancsolta, hogy a tudás fájáról ne szakítsanak le almát. Bár a Bibliában nincs konkrét utalás az almára, csupán gyümölcsről van szó. Későbbi értelmezések, fordítások nyomán vált a gyümölcs almává. A bibliai történetben ott van az alma-tudás kapcsolat, mint ahogyan az a latin kultúrkörben az alma mater révén megjelenik. A malus (latin) egyszerre jelent gyümölcsöt és almát.

A nőiség-alma kapcsolata nagyon elemi, Éva a táplálás sokértelmű gesztusát teszi meg a teremtestörténet keretében. A testi-lelki táplálékhoz juttatás aktusát látjuk ebben a sokat idézett és sokat ábrázolt momentumban, mintha a férfi-nő kapcsolat erre a táplálásra épülne. Fontos, hogy a gyümölcs/alma egyszerre a jó és a rossz tudásának fájáról származik. Az almát mint szimbólumot nagyon sok esetben a jó és a rossz forrásának tartják, nemcsak a bibliai kontextusban. Az aranyalma a mesevilágban is kitüntetett szerepet kap. Hófehérke almája kétminőségű alma. Egyszerre a jó és a rossz hordozója. Az átváltozott gonosz mostoha kettévágja az almát,

és csak egyik felét mérgezi meg. Hófehérkének nyújtja a mérgezett felét, míg ő a másik felébe harap bele. Itt is kapcsolódik a mesebeli alma a teremtménymitoszban szereplő almával, illetve gyümölcscsel, mert egyszerre a jó és a rossz képviselőjeként van jelen. Az alma mindkét esetben az élet és a halál hordozója, képviselője, a bűnbeeséssel együtt az első emberpár elvesztette halhatatlanságát. Hófehérke halálát is az alma okozza. Az alma, ami a torkán akad. Nem nyeli le Hófehérke az almát. Az alma, úgy tűnik, a rossz, a pusztulás, a halál szimbóluma, és mintha elvesztette volna minden más jelentését ebben a mesében. De Hófehérke nem hal meg, csak halottnak tűnik mindaddig, amíg meg nem jelenik az, aki a nőt látja benne, és akkor kel csak életre; a törpék nem a nőt, hanem a gondoskodó anyát látták benne, ezért kellett megválniuk tőle, mert élni csak akkor tud, ha nőként tudja megélni önmagát. Az alma tehát átminősül a nőiség, a szexualitás szimbólumává. A *Holle anyó* című mesében is megjelenik az almafa, amit meg kell tisztítani, és ami majd később bő gyümölcscsel látja el a jóságos leányt, és megbünteti a gonosz lányt.

A milói Vénusz (mélósi Aphrodité) csonka szobor, Vénusz mindkét keze hiányzik, feltételezések szerint kezében aranyalmát tartott, amelyet Párisztól kapott, ez pedig nem más, mint Erisz almája. A szépség és a nőiség szimbóluma ebben az esetben az alma, amely a viszály almájából minősült át. A Heszperidák kertjében az ifjúság és a halhatatlanság almái teremnek, a görögök afrodiziákumnak tartották az almát. Az alma a hatalom jelképe is, hiszen az országal-

ma éppen ezt a jelentését erősíti. Az országalma aranyalma, közepébe hamut vagy homokot tettek, ami az uralkodót a mulandóságra emlékezteti, illetve a szára helyett egy kereszt áll, ami arra utal, hogy a földi hatalom fölött áll mindig az isteni hatalom. Olvasom az alma növényteni vonatkozásait. Meglepődöm. Az alma a rózsafélék családjához tartozik. Rózsa és alma. Az almafa virága és a vadrózsa virága valóban hasonlítanak. Szépség, ifjúság, nőiség. Almarózsa. Rózsaalma. Az alma héberül fiatal nőt jelent, a spanyol és portugál nyelvben lelket, szellemet (megértést is) jelent, a kazah, a magyar és a krími tatár nyelvben az alma a gyümölcs megnevezése.

Kányádi Sándor versét sokszor énekelem. A Kaláka együttes tanított meg rá. „Alma, alma, piros alma oda-fönn a fán, ha elérném, nem kímél-ném, leszakítanám, de elérnem nincs reményem, várom, hogy a szél azt az almát, piros almát lefújja elém.” A gyermekvers haikuvá minősül át. Ott piroslik a szavak között az élet almája.

Tudomány? – Tudom ám!

Tandem

Novemberben van a magyar tudomány ünnepe, a magyar nyelv napja és a magyar szórvány napja is. Mostani tandemezésünk témája a tudományossággal foglalkozik két külön tudományterület felől közelítve. Azon gondolkodunk, hogy mi lenne a tudomány szerepe manapság, és ehhez képest hol is van az a bizonyos szerep. Vannak-e ma még tudósok körülöttünk, vagy inkább a kutatói attitűd a jellemző? A szaktudásnak, a tudományos gondolkodásnak van-e ma értéke közösségeinkben és akár a közösségszervezésben? És így járvány idején mit is tapasztalunk: felértékelődött a tudomány szerepe, vagy inkább démonizálódni látszik?

(Nagy-György Tamás)

A tudomány szerepét nehéz néhány szóban vagy mondatban megfogalmazni, és talán más választ adna, másképpen határozná meg egy műszakis vagy egy bölcsész, esetleg egy művész. A műszaki és orvostudományok szemszögéből viszont az lehet a funkciója, hogy könnyebbé, élhetőbbé, tisztábbá tegye életünket. Olyan elveket, módszereket dolgozzon ki, vagy fejlesszen, amelyektől jobb lesz embernek vagy állatnak lenni, és amelyek egyben a környezetet is óvják, segítik. Persze mindenki mást vár el a tudománytól, attól függően, hogy mik a szükségletei. Vannak, akik csak könnyebben megszerezhető ivóvizet, vannak, akik okosházat vagy élhető körülményeket a Marson. Egyszerűen mindig valami jobbat, többet, nagyobbbat. A fejlődést, a progressziót. A legjobb viszont az lenne, hogy felvilágosítson, oktasson, gondolkodásra készítessen, biztonságot nyújtson.

Maga a tudomány szerepe nem változott radikálisan, hisz mindig hasonló dolgokat vártunk el. Az utóbbi két évtizedben viszont a fejlődés hihetetlen módon felgyorsult egyes

MAGYARI SÁRA (1976, Nagybodófalva) nyelvész, újságíró, a PKE docense. Tanulmányait Nagyváradon (I. Vulcan Tanítóképző, Ady Endre Sajtókollégium), Temesváron (Művészeti Iskola) és Kolozsváron (BBTE) végezte. Rovatai vannak a Román Rádió temesvári adásában, a Nyugati Jelenben, az E-nyelv Magazinban, a MŰRE lapjában. Kötete: Takázás (esszék, publicisztikák, MŰRE, 2018).

NAGY-GYÖRGY TAMÁS (1976, Nagyszalonta) építómérnök, egyetemi tanár a Temesvári Műszaki Egyetemen.

régiókban, amihez egyre nagyobb elvárások társulnak. Ehhez a szerephez nincs idejük felnőni az embereknek. Minden annyira gyorsan fejlődik, hogy a jó és rossz, hasznos és káros vívmányokat nincs idő kiértékelni, mert mire ezt eldönthetnénk, azok már a múltéi. Itt kopogtat a mesterséges intelligencia az ajtón,

amellyel több száz kutató munkája helyettesíthető, sokkal jobb eredményekkel kecsegtetve, de minden érzelmet, etikát nélkülözve. A tudomány mai szerepe az kellene hogy legyen, hogy határokat szabjon a fejlődésnek, irányt mutasson. Ezt pedig nem politikusokra, hanem gondolkodókra, tudósokra kellene bízni.

Ha a jelenlegi állapotokat nézzük, az az érzés fogalmazódhat meg bennünk, főleg, ha érintettek is vagyunk a témában, hogy egyre kevesebb a kutató, és még kevesebb a tudós. És itt különbséget kell tenni a kettő között. Számomra a tudós az, akinek hatalmas elméleti tudása van, amit szinte minden tudományterületen alkalmazni lehet, érti az összefüggéseket, tudja, mi volt, elég jól érti, mi lesz, vagy mi lehet. Általában öncélú kutatásokat végez, problémák megoldását tűzi ki célul. A kutató ezzel szemben, az én értelmezésemben, célirányosan fejleszt, meglévő dolgokat tökéletesít, új megoldásokat keres egy adott témára. Az eredményei szinte azonnal felhasználhatók, alkalmazhatók. Az utat, a témát kijelölik számára a finanszírozási rendszeren keresztül. De ez ma már egy természetes és visszafordíthatatlan folyamat. Sok nagy tudású tudós ember tevékenykedik ma is közöttünk. A jelenlegi társadalmi berendezkedések miatt viszont nincs akkora szerepünk, amint az elvárható volna. Nincs egy hierarchia. A világ nem érti, mi a különbség a siker és teljesítmény között. Elég csak a napjainkban körülöttünk zajló eseményeket figyelni, a híráradatot. A média szabad, de mivel nincsenek megfelelő képzettségű szakemberei, számára egy hír ugyanannyit ér, függetlenül attól, hogy egy kezdő orvos, kutató orvos vagy mondjuk, egy kutatóintézet neves tudósai mondják.

Óriási segítség lenne a romániai magyar oktatói és kutatói társadalom számára, ha napilapok, hetilapok, a magyar nyelvű közmédia nem a külföldről összeollózott – a „brit-tudósokbebizonyították” című – írásokat, tudósításokat közölnének, hanem mondjuk, az Erdélyben élő 23 magyar akadémikus, több száz magyar tudós, kutató, oktató eredményeit is bemutatnák, hisz van közöttük nem egy világra szóló siker. Ez járulna hozzá ahhoz, hogy az itteni, nagy teljesítményeket felmutató tudósok sikeresek, elismertek is legyenek. Azután pedig remélhetőleg őket is megkérdezzük majd a döntéshozók.

Mindenki abban bízik, hogy eljön az az idő, amikor a tudás, az összegyűlt tapasztalatok szerepe felértékelődik. A jelenlegi pandémia egy igen jó lehetőség az átrendeződésre. Gyorsan le tud folyni, nagy hatásokkal. Az akarat nincs meg mindenhol hozzá, de a kényszer szülhet egy ilyen helyzetet.

A tudományos gondolkodásnak, a tudásnak óriási szerepe van a közösségszervezésben is. Elég hozzá különböző jól működő intézmények, szervezetek teljesítményét kiértékelni. Mindenki számára nyilvánvaló kellene hogy legyen, hogy olyan közösségekben, ahol nagy tudású emberek, tudományos munkát is végző személyek vannak, nagyobb a siker, több a megvalósítás, az eredmény. A tudás, a teljesítmény köré szívesen csoportosulnak az emberek, ugyanis ilyen közegben a döntések kompromisszumok és nem alku-doзások árán születnek. Kell hozzá kultúra. Vitakultúra. Érvek-ellenérvek ütköztetése. Egy, a sakkozáshoz hasonló gondolkodás. Tervezői készség, nehéz döntések felvállalása, ok-okozati előrelátás, áldozatkészség, alázatosság a célok elérésének érdekében. Ezeket tanulni kell, bennünk élni, tevékenykedni, hogy meggyökerezzenek. Fel kell hozzájuk nőni. A legtöbb ember nem születik ezekkel a képességekkel. Viszont aki nap mint nap olvas, kutat, érvel, szervez, megvalósít, véleményez, forrásokat és megoldásokat keres, annak többnyire megvannak a szükséges tulajdonságai, hozzáértése.

Az utóbbi évtizedekben először fordul elő, hogy politikusok, médiasztárok, köznapi emberek elkezdtek hallgatni a tudomány képviselőire. Felértékelődik a tudomány, újra szóba kerülnek a kutatási finanszírozások, az oktatás szerepe. De az oktatás hiánya az, ami miatt démonizálódott a tudomány. Egyre értékesebb lesz a szervezői tudás. Maga a tudás. Jelenleg is látjuk, hogy a döntéseket már nem merik csak politikai érdekek mentén meghozni. Mindig ott áll egy szakértőnek mondott személy is. A tudomány bizalmat adhat. A következő lépés az lenne, persze ez nézőpont és érdekek kérdése is, hogy minél több fiatal kezdjen érdeklődni a tudományok iránt, kezdjen el kutatni. Ha egyszer megfertőződnek a kíváncsisággal, arra már nincs gyógyír.

(Magyari Sára)

Azt tapasztalom, hogy egyrészt mindenki ért mindenhez – rettenetesen, nagyon; másrészt a tudományosság közérthetetlen módon próbálkozik a saját valóságát elfogadtatni. És a kettő között valami nincs rendben. Hogy volt-e valaha igazi presztízse a tudománynak, én nem is tudom – talán csak bizonyos körökben és bizonyos iskolázottsági szinttől felfelé, mert mellette mindig ott ólálkodott az áltudományosság, a tudatlanság és a babonáság. Fene tudja! Néha úgy gondolom, a racionális énünk vágyja a problémák tudományos megközelítését és megoldását, csak aztán valahogyan kiderül, hogy az ember nem csak racionális lény.

Látom, ahogyan egyrészt elvárjuk, hogy a tudomány minden problémánkra adjon választ, ha lehet azonnal – gondoljunk csak az orvostudományra: járvány van. Legyen már meg az az oltás vagy az a pirula, amit bekapunk, és utána kutya bajunk sincs! A másik oldalról meg mi *úgyis jobban tudjuk*: jobban tudjuk, mint az orvos. Mi mindent jobban tudunk, de legalábbis másképp. Hol mentek el egymás mellett ennyire a dolgok? Talán ott, hogy a tudományos gondolatokat elfelejtettük közérthetően megosztani. Vagy ott, hogy kiderült egy s másról, hogy nem állja meg a helyét. Meg ott is, hogy nem fér bele az ember fejébe, hogy a tudományos gondolkodás valójában egy folyamatosan változó, kérdező, mérlegelő, mérő gondolkodásmód. Persze, ha a szó-tári definíciókból indulok ki, ott van, hogy a tudomány igazolható, bizonyítottnak tekintett ismereteket összesít, és ott

van az is, hogy egy kutatás értékét a benne termelődő tudományos gondolatok súlya és társadalmi hasznossága határozza meg. S amikor a társadalom valamit haszontalannak lát vagy érthetetlennek, na, akkor oda a tudomány ereje, helyette pedig sokszor kerül áltudományos – könnyen emészthető, rendkívül hasznosnak ítélt – tudás.

Aztán itt van ez a szó, hogy tudós. Azt tapasztalom, nem is nagyon használjuk ma már. Pedig olyan kereken kimondja: tudó, tudással bíró ember. Olyan személy, aki felkészültsége, tapasztalata alapján igazán tudja a dolgokat. Nem mindent a világon, hanem azt, amire a tudása őt feljogosítja. Meg azért kicsit olyan értelmiségi is (egy másik szó, ami ma nagyon bonyolult használatú lett!): érti a lényegét. Olvasott – sokat. És hosszút. Ráadásul úgy tudja elmondani a véleményét valamiről, hogy az közérthető. Van eleje, és van vége is. A vége a lényeg! Mert van, aki csak az elejéig jut el, s akkor is az elején tart, mikor már három órája mondja.

Érdekesnek tartom, hogy a *tudós* helyett *kutatót* használunk manapság. Én ezt a szót is nagyon szeretem, mert kifejezi azt az állandó munkát, keresést, kíváncsiskodást, ami a tudás megszerzéséhez szükséges. Kutatónak lenni valami olyasmit tesz, hogy jár az ember a világban, s mindig ott van vele egy nagyító és egy jegyzetfüzet. Észrevesz apróságnak tűnő dolgokat, és akkor górcső alá veszi – a noteszébe pedig eszeve-

szetten jegyzetel, firkál, aláhúz, kitesz hatszáz felkiáltójelet. És előbb-utóbb lesz tudományos mű belőle.

Aztán a tudományos gondolkodás és a kutató mellett itt van a szakértelem, a szaktudás kérdése is, amelyikkel nagyon sok gondom van. Azt hiszem, azért, mert mostanság túl sok szakértővel találkoztam – néha még nekem is meg kell szakértenem ezt-azt. De az igazság az, hogy nagyon könnyen lesz manapság az ember szakértő: mert lehet úgy, hogy tanul, olvas, kutat, figyel, vizsgál, kísérletezik, és lehet úgy, hogy kinevezik. Az utóbbiból van több. S velük csak az a gondom, hogy a kinevezés mögül hiányzik a felsorolásbeli hat szó. Így aztán inkább nem értenek semmihez, de úgy tesznek, mintha, és nagyon nagy károkat okoznak – a tudománynak és a szakmának is, mert a hozzá nem értés hosszú távon kiderül, és elértékteleníti azokat is, akik azért mégis csak értenek valamicskét a dolgokhoz.

Közben pedig van egy csomó klassz szakember és még klasszabb kutató, akiknek nagyon sok hasznosítható tudásuk van, de ez mintha nem nagyon kellene. Itt van például a mi kis temesvári szórvány közösségünk. Jó sokan szervezzük is ennek létét, s minél jobban szervezzük, annál kevésbé vagyunk életképesek. Olyan csődöt mondtunk a szeptemberi választásokon, hogy csuhaj! Semmi képviseletünk sincs ennek következtében. Pedig szakemberekben és szak tudásban is bővelkedünk, de nem nagyon kellett sehova a tudásocskánk. Mert van, aki jobban tudja! Akkor is, ha végzettsége, tapasztalata teljesen más területen kamatoztatható, és nem a közösségszervezésben, de *ha jobban tudja*, akkor nem lehet ellene tenni semmit. Evvel a magatartással pedig naphosszat lehetne harcolni, úgyse érnénk el sehova.

Ez történik a járvány kapcsán is: eszméletlen, milyen mértékben termelődnek az összeesküvés-elméletek az egyik oldalon, és milyen mértékű a rettegés a másik oldalon. A kettő között ott van a tudomány (orvostudomány, etoló-

gia, antropológia), és nem jut el a tudása széles körben az emberekhez. Ennek okát próbáltam feltárni a napokban, és megint csak oda lyukadtam ki, hogy itt van az *emberi tényező*, amely nem egy természettudományos terminus; nem egy objektív kategória; nem kiszámítható viselkedésminta; bizonyítható és igazolható a jelenléte, de nagyon szubjektív természetű. Ja, és nem annyira hasznos a társadalom számára, bár valószínűleg nélküle nem is lenne társadalom. Szóval egy nagyon kacífántos kifejezés, amely ott lebeg a humán tudományokat művelő kutató előtt, de léténél többet nem tudunk róla. És ez lesz a tudomány hitelének az aláásója: a tudományos gondolkodásban a kutató, de még a tudós is, számol avval, hogy van, amit nem tudunk. Még. Vagy már. A nem tudományt művelő viszont nem tud mit kezdeni avval, hogy nem tudjuk. Mert ennek elfogadásához szükség van alázatra a tudás és az élet természete iránt is; és szükség van a korlátaink elfogadására is; és hihetetlenül nagy bátorságra is, mert kimondani önmagamnak, hogy nem tudom, nagyon nehéz, de mások előtt vállalni ezt – sokunknak lehetetlen. Pedig szerintem a tudomány ott kezdődik, ahol megpróbálom megismerni önmagam, az embertársam, a környező világot és benne mindent, ami lehetetlen.

Zsácutcáktól a Majomszigetig

Kőrössi P. József online könyvbemutatójáról

Kultúra

A Nagyváradról Budapestre elszármazott író, költő, szerkesztő, könyvkiadó legújabb, *Zsácutca két irányból – Köszönjük neked, Kondukátor!* című könyvéből kaptak ízelítőt mindazok, akik részt vettek a *Várad* folyóirat szerkesztőségében október 14-én megtartott kötetbemutatón. Az eseményt élőben, online, akár otthonról is meg lehetett tekinteni, s aki regisztrált, hozzászólást is írhatott, bekapcsolódhatott a beszélgetésbe. Szó volt naplóírásról, zsácutcákról és diktatúrákról, a mostanság lerombolt kultikus váradi találkozóhelyről, a Majomszigetről, legendás tanárokról, a határátlépés motívumáról, vicces és tragikus történetekről. (A teljes beszélgetés megtekinthető a *Várad* folyóirat YouTube csatornáján.)

Az író, Kőrössi P. József a Nógrád megyei Márkházán lévő házából jelentkezett be. A beszélgetés idején mindvégig ott volt mellette Ajuszi, azaz 86 éves édesanyja, aki március óta ott él vele. A járvány kezdetén voltak kritikus hónapok, de már jól vannak. A szerző Ajuszi tanácsára a háta mögé tett egy példányt a könyvből, „lássák, hogy író”.

Kőrössi P. Józseffel az est házigazdája, a *Várad* főszerkesztője, Szűcs László, valamint Kemenes Henriette költő, a folyóirat munkatársa beszélgetett.

Elsőként a naplóírás fontossága került szóba. Szűcs László fölvetette: a szerző két utóbbi könyve (*Naplóromok – Ücsörgünk a kávéházban Réz Palinál*; *Zsácutca két irányból – Köszönjük neked, Kondukátor!*; mindkettő a Kossuth Kiadó gondozásában jelent meg) pótolja az elmaradt, elmulasztott naplóírást. Kőrössi P. József elmondta: egy-két évtizeden át rendszeresen írt naplót, miután áttelepült Magyarországra. Napi dolgok lejegyzése mellett gondolatait is rögzítette az úgymond szellemi naplóban. Egyébként nem könnyű műfaj a naplóírás. A Réz Pál irodalomtörténésszel, műfordítóval,

szerkesztővel való beszélgetéseit föl-elevenítő, tavaly megjelent könyve kapcsán megemlítette: havonta egyszer-kétszer járt Réz Palinál, s a találkozás után azonnal leírta a beszélgetéseket. Nehezen szánta rá magát a könyv elkészítésére. Réz Pál egyébiránt fantasztikus egyénisége volt a korszaknak. A *Zsácutcában* nincsenek naplók. Megtalálhatók benne saját gyermek- és ifjúkori élmények leírása és olyan történetek, történetek, amelyeket másoktól hallott. Mintegy nyolc-tíz évig készült a könyv, de nem naponta írta. Az utóbbi két, két és fél évben viszont tudatosan készítette a kötet anyagát. Kőrössi P. József hangsúlyozta: a kötetben lévő írásai nem dokumentumok, és nem is emlékek, inkább elegyedik bennük a valóság és a fikció, történetek az ő interpretálásában.

A könyv szól a diktatúráról és a szerzőről a diktatúrában. „Bizonyos vonatkozásban minden diktatúra egyforma” – jegyezte meg KPJ. Elárulta: ő a *Nyomornegyedóra* címet szánta a kötetnek. A kiadónak viszont ez nem tetszett. Barna Imre pedig (először úgy volt, hogy ő lesz a könyv szerkesztője) egyszavas címet akart. Aztán vetődött fel a két cím ötlete, a zsácutcás és a kondukátoros.

Először megszokta, majd találónak érezte az új címet. Zsákutcából zsákutcába – ez jellemzi is az életünket. A könyvet Gondos Mária Magdolna (Tücsök) szerkesztette. Tücsi nagyszerű szerkesztő, szigorú és körültekintő, és nem melleleg jó ember – hangzott el a szerző jellemzése. Hozzáfűzte: a jó szerkesztőnek, ha szükséges, a tartalmi ügyekben is befolylásoló szerepe kell hogy legyen.

Hogy az irónia, a humor megszépíti-e a diktatúrát? Nos, a válasz így hangzott: vannak olyan életfolyamatok, élethelyzetek, amiket nem lehet humor nélkül átélni.

A következő téma egy kultikus váradi helyszín, találkozóhely volt: a Majomsziget. A *Zsákutcában* található egy fotográfia, melyet a hetvenes évek végén készített a Szeku egyik ismeretlen „mestere”. A fénykép megörökítette, amint Arakovács Attila, Kőrössi P. József és Ferenczy Béla (Citromka) ücsörög a Majomsziget zöld korlátján. Jó helyen volt ez a kis liget, szemben az iskolával, a mai Ady Endre Gimnáziummal. Itt várhattak a fiúk a lányokra, itt lehetett fontos dolgokat megbeszélni. A hetvenes években például egy alkalommal jó néhány ember sorsát éppen egy ottani találkozó döntötte el, a *Zsákutcában* erről is lehet olvasni. Szomorú, hogy épp e napokban tüntették el teljesen a Majomszigetet. Szűcs László megjegyezte: a váradiság lakmuszpapírja, hogy valakit bosszant ez, vagy sem, szót emel-e érte, aki tehetné, vagy sem. És idő kérdése csak, mikor vágják ki az ott még álló alighanem százéves akácfát... Kőrössi P. József megállapítása szerint a rendszerek lényege ez a felszámolás, eltüntetés, megcsonkítás. A rendszernek most épp kőlapokra van szüksége. A *Majomsziget* is (ezzel a címmel ifjúsági lap is volt a kilencvenes évek elején Váradon, Kinde Annamária alapításában) megérdemelne egy emlékkőlapot...

Ezután a kötet második részére terelődött a beszélgetés. Ez az úgynevezett *Omagiu*, amelyben vendégsszövegek kaptak helyet. Kőrössi P. József kíváncsi volt arra, mások hogyan élték meg ezt az időszakot. Sajnos néhány vendégsszöveg szerzője nem érhetette meg a könyv megjelenését. Sokan ígértek írást, de nem mindenki küldte el az ígért szöveget. Volt, akire sokat kellett várni. Ezért csúszott fél évet a megjelenés. KPJ megjegyezte: mindmáig szörnyű dolgokat hurcolunk magunkkal a diktatúrából. Neki is vannak efféle hur-

colt terhei, pedig még 1982-ben áttelepült Magyarországra egy névházasság révén. „Ugyanazon a kultúrán belül emigráltam. Soha nem volt honvágyam Várad iránt. Szeretem, tisztelem, de nincs bennem megbánás, nincs meg az a vágy, hogy vissza kellett volna térni.”

A határátkelés motívumával kapcsolatban az író mesélt arról, hogy '89 után egy darabig a „felszabadult” Romániában még mindig nehézkes volt a határátlépés. Ajuszinak is mindig gyomorgörccse volt határátkelés előtt. Konkrétan is, jelképesen is örösi szerepe van a határátkelésnek.

KPJ könyvében az iskola fontos színhely. Izgalmas miniportrék olvashatók tanárokról, osztálytársakról. Jóska az akkori 2-es, majd a 3-as számú iskolába járt, a mai Adyba. Színes társaság gyűlt össze ezekben a sulikban. Sokszor törtek borsot a tanárok orra alá. Diákélete során mindenkinek kijár legalább egy rendkívüli tanár. Jóskának megadtott az a szerencse, hogy több nagyszerű tanár is oktatta, olyanok, akik emberként is, pedagógusként is zseniálisak voltak. Beszélt Demkó bácsiról, a magyartanáról, a latint tanító Vönház tanár úrról, vagy Sziszi néni-ről, aki sokat mesélt nekik az utazásairól. Például Vönház tanár úr mindig el-elaludt az órán. Akkor ébredt meg, ha lecsúszott az orráról a szemüveg, vagy ha hirtelen nagy csönd lett, nem beszélt senki, abbamaradt a felelés. A diákok persze alaposan kihasználták ezt az aluszékonyságot. Előfordult, hogy a tanár úr orráról

épp lecsúszni készült az okuláré, s az egyik fiú sebtében visszaigazította a szemüveget... Demkó bácsi fantasztikus magyarórákat tartott. A magyar történelemről is beszélt az irodalom jobb megértése végett. Sziszi néni, aki igazgatóhelyettes volt, emberséges maradt akkor is, amikor nem lehetett emberségesnek lenni. Úti beszámolóit pedig élmény volt hallgatni. Kufstein volt a könyvtár „beceneve”, ahol a rakoncátlanabb diákok a „kicsapási” időszakot tölthették le. A gimnáziumi osztályban heten voltak fiúk, s közülük négyen írtak, Ara-Kovács vált a legismertebbé. Persze változnak az idők, a mai Demkó tanár urak sem ihatnak meg már egy fél rumot a Gongban, hiszen Gong sincs már...

És hogy a hajdani diktatúra miként határozza meg a mostani életét? „Diktatúrából kiszabadulni óriási öröm. Ha nem

éltél diktatúrában, nem tudsz úgy örülni a szabadságnak, mint az, aki benne élt.”

Végül még elhangzott: a *Zsákcában* szinte mindenki a saját nevén szerepel. „Aki megszületett, nem ússza meg a nyilvánosságot. Az én hőseim pedig megérdemlik a nagy nyilvánosságot.”

A könyvbemutató élő közvetítését ötvenhatan tekintették meg.

TÓTH HAJNAL

BÍRÓ-BALOGH TAMÁS

József Attilától a József Attila-díjig

Bihari Klára pályakezdése

„Te nem az vagy, akinek hittelek”

Bihari Klára

1.

Szállási Árpád, akit leginkább orvostörténeti írásairól ismerünk, de maga is jelentős könyv- és kéziratgyűjtő volt, 1980-ban egy talányos József Attila-dedikációt adott közre az *Új Tükör* című képes hetilapban. A költő a *Nincsen apám se anyám* című kötetének 1000 számozott példánya közül az 575. számúba az alábbi sorokat írta:

*Bihar Klárának / az ő versei mellett / csak afféle függelék /
legyen ez a könyv, ha / ez öröme volna és / kedvére való. / Pest,
1929. aug. 13. / József Attila*

Szállási tanácstalan volt a dedikáció címzettjének azonosításában, mert mint írta: „Bihari Klára költőnőről tudunk, aki 1917-ben született, nehezen képzelhető, hogy egy 12 esztendőös lányka versei mellé szánta volna »afféle függelék« gyanánt. Különben is József Attila egyértelműen Bihar nevet ír.”¹

Bihari Kláráról valóban az összes irodalmi lexikon azt írja, hogy 1917-ben született. Érdekes idézni az *Új magyar irodalmi lexikon* szócikkének életrajzi adatait: „BIHARI Klára; Barát Endréne (Nagyszalonta, 1917. dec. 8.): író, költő. 1929-ben polgári iskolát végzett Nagyszalontán. 1935–45 között gépíró, majd szabadfoglalkozású író.”²

A szócikket jegyző M. Róna Judit kérdésemre elmondta, a lexikonkészítés idején még élő szerzőket lehetőség szerint megkeresték, és egyeztettek velük a Magyar Írószövetségtől kapott adatokat. Így tehát kijelenthető: az UMIL-ban autentikus, elsődleges forrásból származó adatok vannak, ame-

BÍRÓ-BALOGH TAMÁS (1975, Gyoma) irodalomtörténész. Szegeden él, a SZTE JGYPK oktatója. Elsősorban a 20. század első felének magyar irodalomtörténetével foglalkozik. Legutóbbi könyve: Ha nem volnátok ti. Kosztolányi Dezső utolsó szerelmek (2019). Idén jelenik meg szerkesztésében a nagyváradi költő és író, Erdélyi Ágnes összegyűjtött írásait tartalmazó kötet (Arckép szavakból).

lyek hitelességében nem volt ok kételkedni.

Azonban éppen az 1929-es keltezésű József Attila-dedikáció talányossága irányította rá a figyelmet Bihari Klára életrajzára. Mert tény, hogy még csak hasonló nevű költőnő sem ismert a magyar irodalomban, József Attila pedig aligha vétette el a nevet. A dedikációt körüljáró – jelen sorok-

1. Szállási Árpád: Dedikációk, *Új Tükör*, 1980. ápr. 13. 19.

2. *Új magyar irodalmi lexikon*, szerk.: Péter László, Bp., 1994. I: 230.

kal párhuzamosan készült – dolgozatban nagy valószínűséggel sikerült megoldani a „rejtélyt”.³ Röviden a lényeg: Bihari Klára nem 1917-ben született, hanem 1910-ben, erről két forrás is tanúskodik. Hogy később miért fiatalította magát, ma még megválaszolatlan kérdés. Hivatalosan Baumann Klárának hívták (még 1946-ban is), a Bihar névvariáns egy közbülső állomás lehetett a nem sokkal később Bihariként véglegesedett szerzői név kialakulásában. A polgári elvégzése után, 1929-ben került a magyar fővárosba, ahol gépíróként helyezkedett el, és nagy valószínűséggel így találkozott József Attilával. Az ekkor huszonnégy éves költő tehát nem egy tizenkét éves kislánynak, hanem egy tizenkilenc éves fiatal hölgynek dedikálta harmadik megjelent verseskötetét, és ez így már egy nagyon is életszerű szituáció.

József Attila sorai árulkodnak arról, hogy Bihari Klára ekkor már értékelhető verseket írt – hiszen a költő ezek „függelékének” ajánlja saját kötetét. Mai fejjel – mert József Attila irodalmi elismertsége a halálakor kezdődött – úgy is mondhatnánk, ez nem egy rossz belépő az irodalomba. Érdekes tehát nyomon követni Bihari Klára ezt követő pályáját, amely tipikus és egyedi is egyben. Egyedi, mert minden életút egyedi a maga nemében, de tipikus is: a két világháború között induló, zsidó származású fiatal költő útja, a történelem diktálta kényszerpályáján, majd – túlélve a háborút – az új rendszerben megtalálva az érvényesülést és írói kiteljesedést.

2.

A civil élet eseménytörténete eléggé hiányos. Semmiféle információ nincs arról, hogy 1929 és 1933 között mi történt vele, mit dolgozott, hol élt. Az egyetlen adat éppen a József Attila-dedikáció, és az abból kikövetkeztetett gépírási gyakorlat. Az UMIL már idézett szócikke szerint 1935–1945 között dolgozott gépíróként, de ennek ellentmond egy korábbi kriminalisztikai sajtóhír, amely arról számolt be, hogy mint dr. Szatmári Ferenc ügyvéd gépírókisasszonya tanúskodott egy ismeretlen telefonhívásról, amelyben megfenyegették munkaadóját.⁴ Ez alapján tudható, hogy a fiatal gépíró a civil szférában is dolgozott, mielőtt – egy másik lexikon-szócikk szerint – 1940-ben az az *Újság* című napilap

kiadóhivatalának tisztviselője, azaz nyilvánvalóan gépírónöje lett. A munkahely ténye bizonyosnak tűnik, ugyanis Bihari Klára 1936–37-től verset gyakorlatilag csak az *Újságban* közölt, így kettős kapcsolódása volt a laphoz.

Irodalmi pályájának indulásáról – mivel az a nyilvánosság előtt történt – több adat van. 1931 elején megjelent két verse a *Pesti Naplóban*, az *Új magyar költők* egyikeként.⁵ Ekkor Bogár Lilla, Farkas Margit, Lovagh Ibolya, Rónaszéky Irén és Szondy Margit társaságában jöttek versei, és a társaságból rajta kívül csak ketten jutottak el önálló kötetig: Bogár Lilla és Szondy Margit. Még ugyanebben az évben megtörtént első nyilvános fellépése is: 1931. november 12-én a Vajda János Társaság „nagyszerű irodalmi estélyt rendezett”, ahol Komlós Aladár tartotta a bevezető előadást, majd „Harsányi Ilona, Bródy Lily, Andersen Felicia, Rónai [Mihály] András és Bihari Klára, Róna Alice, Kuthy László, Vadász Ili, B. Radó Lily, Ladányi Ferenc, Bálint György, Inkey Margit és Révész György verseket és novellákat adtak elő, amelyeket a nagyszámú közönség lelkesen megtapsolt”.⁶ Pár hónap múlva következett a második nyilvános szereplés, ezúttal a Modern

3. Bíró-Balogh Tamás, Kísérlet egy József Attila-dedikáció megfejtésére, *Forrás*, 2020. okt. – sajtó alatt.

4. Báder ügyvéd sorsát ígérte egy kereskedő ügyvédjének, *Újság*, 1933. ápr. 19. 10.

5. Bihari Klára, Anyám; Isten, *Pesti Napló*, 1931. jan. 25. 42.

6. A Vajda János Társaság Irodalmi estélye, *Magyar Hírlap*, 1911. nov. 13. 8.

Magyar Művészek egyikeként: 1932. április 2-án tartották a rövid életű (1932–1934) társaság bemutatkozó estjét a Zeneakadémia kamaratermében. Bihari Klára mellett Mikes György, Nógrádi Béla, Szász Károly, Sziklay László és Vándor Lajos verseit, novelláit, egyfelvonásosait, valamint Gonda Jenő és Práger György zeneszámait adták elő a szerzők és előadóművészek.⁷ A harmadik fellépés ismét a Vajda János Társaság szervezésében 1933. február 23-án tartott esten történt, ahol rajta kívül Zsolt Béla bevezető felolvasása után Bálint György, Bródy Lili, Losonczy Ádám, B. Radó Lili, Szabó Lőrinc, Tábori Pál és Vándor Lajos társaságában olvastak fel új verseiből.⁸

Az első jelentősebb mérföldkő Bihari Klára pályáján az 1934-es év volt, amikor is megjelent a Vajda János Társaság *Új magyar líra* című antológiája, Kárpáti Aurél szerkesztésében. Ebben a fiatal költőnő három verssel szerepel – többek között éppen József Attila, Radnóti Miklós, Vas István, Weöres Sándor és Zelk Zoltán társaságában. A június legvégén vagy július legelején megjelent kötetbe 34 szerző verseit válogatták, a szerzők átlagéletkora 25 év; ebbe Bihar Klára a maga 24 évével tökéletesen illeszkedik. (Ellenben ha 1917-ben született volna, akkor tizenhét évesen a legfiatalabb szerző lett volna, megelőzve ezzel még az 1916-os születésű Pásztor Enikő „középiskolai tanuló”-t is, akinek antológiabeli szereplése vélhetően nem független attól a tényről, hogy apja, Pásztor Árpád író volt, aki ekkor a Vajda János Társaság elnökségi tagja.) A kötetről írott egyik kritika nagyon előkelő társaságba helyezte őt: „Ez az antológia büszkén bizonyítja, hogy a líra haláláról Magyarországon nincs szó. Kárpáti Aurél előszava mellett József Attila, Jékely Zoltán, Vajda János, Vándor Lajos, Radnóti Miklós és Bihari Klára verseit emelhetjük ki a nagysikerű kötetből.”⁹

Ezt követte két fontos sajtóbeli megjelenés. Elsőként a *Magyar Hírlap* már idézett közlése a szerző rövid bemutatásával. A bevezető sorok lényeges életrajzi adatokat is közölnek: „Huszonnégy éves ez az ismeretlen írónő. Nemrég jött fel Nagyszalontáról Budapestre. Nyugati nyelveket nem tud, a nyugati költőket csak fordításból ismeri. Ami kapcsolata van az új német, francia, angol lírával, az tisztára ösztönös megérzés. Az első vers, a *Tavaszi rapszódia*, 1929-ben vetődött papírra. Egy tizenkilenc éves lány írta tehát ezt a himnuszt

a tavaszhoz. Abban a falusi környezetben, ahonnan Arany János indult el.” A rövid bemutatásból kiderül, hogy már készen van egy „versfüzetnyi” anyaga, a cikkíró pedig az olvasóra bízta az ismertetés végén feltett kérdés megválaszolását: „Az itt közölt négy vers mindenestre érdekes vitaanyag, arról: vajon érkezett-e egy új költő a magyar irodalom számára.”¹⁰ Erre erősített rá az az ugyancsak a *Magyar Hírlapban* megjelent nagy közlés, amely elhelyezte őt a magyar költészeti mezőnyben. A karácsonyi lapszámban közölt három új vers a *Négy költőnő* egyikeként mutatja be őt, Lesznai Anna, Várnai Zseni és Tamás Sári társaságában.¹¹

Ekkori versei közül mindenképpen érdemes idézni itt egyet. A *Magamhoz* című önmegszólító költemény Bihari Klára költészetének reprezentáns darabja: az említett *Négy költőnő* című ráerősítő bemutatkozásban jelent meg, de helyet kapott az *Új magyar líra* és a *Magyar írók dekameronja* című antológiákban, és persze az önálló verseskötetben is:

7. Modern Magyar Művészek bemutatkozó estje a Zeneakadémia kamaratermében, *Magyar Hírlap*, 1932. márc. 31. 8.
8. Beküldött hírek, *Pesti Napló*, 1933. febr. 23. 11.
9. Színházi Élet, 1934. okt. 14–20. 82.
10. Bihari Klára: Négy vers. *Magyar Hírlap*, 1934. nov. 18. 28.
11. Négy költőnő, *Magyar Hírlap*, 1934. dec. 25. 45. (Bihari Klárától: *Magamhoz*; Az óceán partján; Ilyenek vagyunk).

Te nem vagy az, akinek hittelek, / Idegen ember, rabló, mostoha. / Nem emelnek a földről szárnyaid, / Repülni nem fogsz soha, soha, soha. // Hát ez a hit? Ez a kemény erő, / Amely minden ütésnek visszavág? / Hol a hang, a tiszta, győzedelmes, / Amely minden túl is hallatja szavát? // Nem is emeltél s máris meghajolsz / Megadón jövődöd keresztje alatt. / A vágy, amely a Golgota kínjáért lángolt, / Hallgatva, gyáván, hol maradt? // Hol van megszállottja a Nagy Tudásnak, / Ki léte mélyéből bontja ki magát, / Egyre mélyebben ásva a végetlen ölben, / Mint ahogy bányász fejti aranyát. // Hol a lélek, az örök nyughatatlan, / Aki folyton talál, szeret, fogan, / S életet adva a zengő gondolatnak, / Új titkok elé tárul boldogan? // Hová lett csended, amely felett / Évezredek orgonáján zúgott az ének, / A hallgatás, melyen át millió ajkkal / Csókolta véredbe magát az élet? // Hol van, aki ígérte, elhitette / A teljesülés mély, boldog mámorát? / Most elfáradva, makacs reménnyel / Volt erejétől vár minden csodát. // Te nem vagy az, akinek hittelek, / Idegen ember, rabló, mostoha, / Hiába nézel a csillagok szemébe, / Repülni nem fogsz soha, soha, soha.

Ezek után folyamatosan szerepelt versekkel a *Magyar Hírlapban*, majd 1936 végétől az *Újságban*, utóbbinak 1936-os évkönyvében is.¹² Közben pedig többször lépett fel a Vajda János Társaság estjein, hol Pap Károly és Karinthy Frigyes, hol Szerb Antal mellett. Egy alkalommal Feleky Géza az ő verseiről tartott előadást, máskor a már megjelent kötetét mutatják be.

A következő – és mint utóbb kiderült: egyben utolsó – állomás a költői pályán az első önálló kötet megjelenése volt. A Vajda János Társaság 1936 decemberében adta ki a *Bihari Klára verseit*, benne kereken ötven költeménnyel. A könyv szerény, de pozitív fogadtatást kapott. A kormányoldal lapjaiban egyáltalán nem szóltak ugyan róla, de írt róla például a *Nyugat*.

Elsőként az *Újság* névtelen recenzense írt róla, a fasiszmus előretörése nyomán kialakult történelmi helyzettel szembeállítva a verseket: „Ma, amikor a divatos »világnézeti« áramlatok megsemmisítéssel fenyegetik nemcsak az individualizmust, de magát az egyént is, valósággal üdítő olvasmány lírai írásoknak olyan gyűjteménye, amilyen Bihari Klára verses kötetében kívánczozik.”¹³ A *Pesti Naplóban* a költőnő

„felfedezője”, Kárpáti Aurél azt írta, hogy már annak idején, amikor Bihari Klára bevitte első verseit a szerkesztőségbe, feltűntek a versek „nőnél szokatlan, spirituális szemléletre valló, filozofikus telítettségükkel”, azóta pedig, amellet, hogy zártabb formákat használ, „befelé forduló szemlélődésének köre kitágult s olyan finom árnyalatok iránt vált érzékennyé, amelyek félreismerhetetlen misztikus hajlandóságról tanúskodnak”.¹⁴ Kárpáti Aurél kritikájában gender-szempontról is értékel („nőnél szokatlan”), a későbbi kritikák pedig – valamilyen előjellel – szintén hangsúlyozták, akár egymásnak is ellentmondva, a szerző biológiai nemét. Sós Endre – szokatlan módon egy évvel később – a *Tollban* írta: „Kevés ilyen őszinte nőiességgel találkoztunk Kaffka Margit óta. Az írónok nagyrésze ugyanis azt hiszi, hogy minél férfiszerűbb, annál emberibb”,¹⁵ amire mintha válaszolna, még szokatlanabb módon, a megjelenés után két évvel a *Nyugat* kritikus: „valami robogó, szinte férfias erő, valami követelő szomjúság, valami szándék van a versekben, valami olyan törtető szándék, mely már magában is eredmény, de – ami fontosabb – távlatokat nyit”.¹⁶

12. *Modern írók dekameronja. Az Újság Mindent tudok évkönyve.* 1936, szerk.: Pünkösti Andor, Bp., é. n. [1935]. (Ebben Bihari Klára versei: *Március; Madonna; Magamhoz*, 127.)

13. Bihari Klára versei, *Újság*, 1936. dec. 20. 28.

14. K. A. [Kárpáti Aurél], *Bihari Klára versei, Pesti Napló*, 1937. jan. 24. 43.

15. Sós Endre, *Bihari Klára versei, A Toll*, 1938. jan. 10. 32.

16. Ambrózy Ágoston, *Bihari Klára versei, Nyugat*, 1939. jan. 56.

Ezután 1937 végén Kárpáti Aurél még egy cikkben megemlítette őt, a háború után jelentkezett generáció Budapest-képét vizsgálva, József Attilával, Szabó Lőrincsel, Illyéssel, Radnóttival, Zelkkel, Weöressel stb. együtt.¹⁷ Ezt követően egy ideig még megjelent tőle egy-egy vers – főleg az *Újságban* –, majd a zsidó származású szerzők életének törvényesített ellehetetlenítése miatt mind a fellépéseknek, mind a versközléseknek végük szakadt.

3.

Az életrajz és az irodalmi pálya ekkor vette a legmeglepőbb fordulatot – és ez a fordulat teljesen egyedivé, kivételessé teszi Bihari Klára élettörténetét. Az újraindulás ugyanis nem a háború után, 1945-ben következett be, ahogy a többi zsidóüldözést túlélő szerzőnél, hanem még a háború éveiben.

1943 legelején érkezett Svájcból az előzmények nélküli hír: „A *Neu Zürcher Zeitung* tudósítást közöl Bihari Klára magyar íróőnének a mikrofonon át közvetített darabjáról. A színdarab címe: *Két anya*, és a kritika szerint a műnek nagy sikere volt.”¹⁸ Vélhetően erre (is) utal az 1963-as *Magyar irodalmi lexikon*nak az a mondata: „Színdarabjait Németországban, Svájcban, Olaszországban is sikerrel játszották”, de erről többet nem tudni. Persze a lexikonmondat arról is hallgat, hogy ezek a külföldi sikerek pontosan mikor is történtek.

A háború két utolsó, a zsidó származású állampolgárok számára legvésebb évében, egy későbbi újságcikk többszörösen közvetett információja szerint, Bihari Klára hamis papírokat szerzett, és szobalányként bujkált egy Apponyi grófnőnél.¹⁹ Feltehetően addigi ingóságai is ekkor vesztek el vagy szóródtak szét – mindenesetre a József Attila által dedikált kötet 1980-ban már nem az ő könyvtárának darabjaként bukkant föl.

Ugyanez a cikk szól arról is, hogyan fordulhatott elő az, hogy a fasiszta Harmadik Birodalom országaiban játszották Bihari Klára darabjait. Egy Stasseg nevű bécsi színházi ügynök mesélte el a kalandos históriát – egy újabb bemutatóra készülve – 1945-ben: „Még a náci-uralom alatt kaptam *Buda-*

pestről ezt a színdarabot. Amikor leutaztam érte és kértem az akkor megkívánt árjaigazolást, közölték velem, hogy *Bihari Klára csak álnév*, a szerző valódi neve *lovag Karvinszky Ottó*. Nem kíván a saját neve alatt szerepelni és miután *asszony-témája* van a darabnak, inkább női álnevet vett fel. Ezt tudomásul vettem és így el is fogadtattam a birodalmi színházi kamaránál a Bihari Klára álnevet. [...] Még a náci-uralom alatt a darab bemutatásra került több német vidéki városban és nagy sikere volt. *Bihari Klárának körülbelül 50-60 ezer pengő írói honoráriumot át is utaltattam abban az időben Budapestre.*”

A történet működési mechanizmusának megértéséhez érdemes tudni, hogy lovag Karvinszky Ottó nagyon is létező személy volt, akire a jobboldali sajtó a „díszgőj” jelzőt akasztotta amiatt, mert szerintük a lovag jól csengő keresztény nevét gyanús zsidó ügyletekhez adta, például anyagi nehézségekkel küzdő ingatlanforgalmi irodáján keresztül – némi tőkeinjekcióért cserébe – ingatlanokat játszott idegen kézre.²⁰ Meglehet, hogy Karvinszky valóban segített Bihari Klárának is színpadhoz és

17. Kárpáti Aurél: Budapest – a legújabb költészet tükrében, *Pesti Napló*, 1937. dec. 31. 2–3.

18. Magyar színdarab bemutatása Svájcban, *Esti Újság*, 1943. jan. 7. 4.

19. T. Gy., Pesti szobalány a bécsi Burgtheater magyar szerzője, *Világosság*, 1945. szept. 21. 4.

20. Engelék parcelláznak a Balaton partján... Meg kell akadályozni a strohmannok működését, *Magyarság*, 1939. dec. 23. 4.

jövedelemhez jutni azokban az időkben, amikor zsidó származásúaknak másképp nem lehetett.

Utólag Stasseg ügynök persze azt állította, korábban is tudta, hogy „Bihari Klára élő személy és erre a mesére azért volt szükség, mert származása miatt nem kerülhetett volna német színpadra”. Sőt, valamivel később, egyszer találkoztak is. Az ügynök ezt így mesélte el: „Nemrég egy ízben feljöttem Budapestre. Egy este előadáson voltam. A színházi páholyban egy ismeretlen 30 év körüli csinos, karcsú, fekete nő jelent meg és átölelt. Ez volt Bihari Klára. Sajnos, nem tud németül, a tolmáccsal is baj volt, úgyhogy most is keveset tudok róla. Csak annyit tudok, hogy szerencsésen átvészelte a nyilas rémuralmat és azóta férjhezment. Most anyai örömöknek néz elébe. Megbeszéltem vele, október végén feljön Bécsbe, hogy jelen legyen darabja utolsó próbáin és a Burgtheater premierjén.”

A darabot, amelyről az ügynök beszélt, 1945-ben mutatták be: „A Bécsi Burgtheater az őszi évadot magyar író, Bihari Klára *Két anya* című színművével kezdi. Az író más darabját, az *Orkánt*, a Volkstheater játssza.” Sőt, a *Két anya* a bécsi premier után a prágai Nemzeti Színházban is műsorra került.²¹ Bécsben a darab premierje végül december 14-én volt, főszerepben a fasizmus miatt az országból elmenekült, majd a háború után visszatért Else Wohlgemuthtal.²² A nagyon népszerű darab egy örökbefogadási dráma: főszereplője egy valaha szegénységben élt asszony, aki az egzisztenciális problémák miatt örökbe adta gyermekét, majd külföldre került, ahonnan 25 évvel később visszatért, hogy felkutassa és visszakapja fiát, akit viszont a darab másik főszereplője, a „másik” anya, aki felnevelte és megszerette az örökbe fogadott fiút, nem akar elengedni, és küzd jogaiért.

Stasseg ügynök két magánéleti adatot is elárult Bihari Kláráról: férjhez ment és gyermeket vár. Mindkettő igaz. A pontos dátum jelenleg még nem ismert, de Bihari Klára 1945 áprilisa és szeptembere között összeházasodott Barát Endre (1907–1976) íróval. Nem élhettek fényes körülmények között, legalábbis erre utal, hogy decemberben apróhirdetésben kerestek babakocsit születendő gyermekük számára.²³ Ám a családi élet hamar tragikus fordulatot vett: fiuk, Sándor, 1946. június 28-án, három hónapos korában meghalt, a halál

okaként vérzőkenységet tüntettek föl.²⁴

És bár a lexikonok azt írják Bihari Kláráról, hogy 1945-től szabadfoglalkozású író volt, ez csak részben igaz: a negyvenes évek végétől jó pár évig a Magyar Rádió dramaturgja volt.

A háború után jelent meg róla elsőször az az életrajzi adat, miszerint 1917-ben született. Egy 1947-ben kiadott lexikonban ez áll: „Bihari Klára (Barát Endréné), * 1917, író. Színművei: *Két anya*; *Férfi nélkül*.”²⁵ ŰA rövidke szócikk a verseket nem említi, a szerző mint adatszolgáltató letagadta fiatalkori kötetét. Viszont most már éppen száz évvel Arany János után született.

Ezek után több színdarabot írt, de első budapesti bemutatója (*Férfi nélkül*) nagy bukás volt. Megpróbálkozott a filmmel, ekkor azonban plágiumvádba került (Bacsó Péter ellen),²⁶ írt gyerekdarabot (*A boldogság szigete*, 1947), mesekönyvet (*Új tündérorság*, 1948). A Rákosi-érában nem jelentek meg művei, csak elvétve hangzott el a rádióban egy-egy műve vagy dramaturgi munkája. Végül az ötvenes évek közepén ismét műnemet váltott:

21. Magyar író művei Bécsben és Prágában, *Kossuth Népe*, 1945. aug. 5. 4.

22. *Világosság*, 1945. dec. 22. 4.

23. *Szabadság*, 1945. dec. 22. 4.

24. *Halottak*, 1944. dec. (szám 1272) 1946, 737.

25. *Révai kétkötetes lexikona*, szerk.: Juhász Vilmos, Bp., 1947. I: 186.

26. *Két levél / két filmdramaturg*, *Magyar Ifjúság*, 1957. márc. 9. 4.

a líra és a dráma után rátalált az epikára: 1956-ban novelláskötete jelent meg (*Brigitta nővér*), majd a következő évben napvilágot látott első regénye is, *Szomjúság* címmel. Ez utóbbiért kapta meg a József Attila-díjat.

Első prózákötete megjelenésekor nyilatkozatot adott, s ebben írta: „Magamról röviden annyit, hogy bár a *Brigitta nővér* az első könyvem, mégsem vagyok kezdő író. Lírai ver-

seken és két itthon, illetve külföldön bemutatott színdarab után érkeztem el a prózához. Írói célom az volt, s az lesz a jövőben is, hogy a mai embert ábrázoljam lelkiismeretem, képességem minden erejével, sohasem felejtve József Attila szavát: »az igazat mondd, ne csak a valódit«.”²⁷

27. Bihari Klára, Az első könyvem, *Szabad Ifjúság*, 1956. jún. 3. 5.

Újságot írni állapot, idegállapot

Márai Sándor napisajtóban megjelent korai írásairól

Egy magyar publicisztikai antológiában szereplő néhány Márai Sándor-írás keltette fel nemrégiben az érdeklődésem az újságíró Márai iránt, és késztetett arra, hogy az író többi publicisztikája után kutassak. Röviden ennyi a története annak, hogyan került a kezembe a Helikon kiadó hét-kötetes gyűjteményének első két darabja. Az *írástudó* és a *Kuruzslók hajnala* című kötetek, melyek az 1925–1930 között a napisajtóban megjelent Márai-írásokat gyűjtik egybe. Mivel ezek a kiadványok még 2008-ban jelentek meg, nekem szegezhető a kérdés, mi az az apropó, mi az az aktuális szempont, ami arra vitt, hogy éppen ezekről a közel tizenöt éve kiadott, ráadásul majdnem százéves szövegeket tartalmazó kötetekről írjak. Azért is jogosnak tűnhet a kérdés, mert azt lehet feltételezni, hogy ezek az írások nem örökbecsű szépirodalmi munkák, hanem régmúlt idők ephemer napisajtójának nem kevésbé mulékony és mára már semmiféle relevanciával nem bíró szösszenetei. Hát, ha kell bármiféle indok arra, hogy miért beszéljünk, írjunk könyvekről, akkor ez ebben az esetben az lenne, hogy cáfoljam a fenti feltételezést. Ugyanis Márai publicisztikája, noha a leg hamarabb elévülő közegben, a napisajtóban jelent meg, mégis időtálló, szépirodalmi igényességgel megformált maradandó szellemi kulturális érték, aminek bármikor, bármelyik korban érdemes reklámot csapni.

Az újságíró zseni

A két könyvben lévő, illetve több más forrásból származó Márai-cikkeket, tárcákat, beszámolókat, kommentárokat, jegyzeteket olvasva megkockáztatom, hogy Márai Sándor újságírónak ugyanolyan zseniális, mint Ady Endre. Bár Márai írásaiban kevesebb a hév, a politikai elfogultság, talán épp emiatt gyakrabban pontosak, a realitásokat jobban tükrözők a meglátásai, mert nem feltétlenül meggyőzni

akar, mint titáni újságíró elődje, aki-ről egyébként csak a legnagyobb tisztelet és megbecsülés hangján ír, hanem megérteni és megértetni, látni és láttatni szeretne. Ady egy új világ hírnöke volt, és éppenhogy csak látta összeomlani azt a régi világot, amelyet megváltoztatni akart, de nem láthatta, merre halad az új világ. Márai mintha csak átvette volna Adytól az újságírói pennát, hiszen éppen akkor, 1919-ben kezd el újságíróskodni, amikor Ady meghal. Vagyis Márai akkortól kezdi napi krónikásként figyelni a világot, amikor összeomlik a régi rend, és valami új lép a helyébe. A pusztuló, züllő, értékeit veszítő Európában Márai a polgári világ szószólójaként lép fel, mert számára a polgári demokrácia nem pusztán politikai termék, hanem valódi érték volt. Az író publicisztikájában is azt közvetíti, illetve érzékelteti, hogy az új világ minden időtálló értékét az immár réginek, letűntnek kikiáltott polgári világból nyeri, és mindaz, amit újként próbál a megvetettnek ítélt értékek mellé odaragasztani, legyen az nemzeti reakció vagy vörös forradalom, talmi érték, hamis portéka csupán.

Egyébként az Adyval való párhuzamot kínálja az a tény is, hogy fiatal újságíróként Márai szintén Párizsból

küldi haza tudósításait, és amikor hazatér, Adyhoz hasonlóan a magyar társadalmi és sorskérdések felé fordul a figyelem. A könnyedebb, színesebb párizsi életet bemutató, majd a hazatérés után elkomoruló, egyre súlyosabb kérdések felé forduló újságírónak ez a váltása jól nyomon követhető a fentebb említett két kötetben.

Az írástudó

Márai Sándor 1919-től 1928-ig külföldön, túlnyomórészt Párizsban élt, innen küldte haza tudósításait, *Az Újságnak*, a *Kassai Naplónak* és a *Prágai Magyar Hírlapnak*. Az *írástudóban* ezek az írások kaptak helyet. Párizsban, a világnak akkor talán még központjában sok szenzációs vagy éppen csak furcsa történet zajlott, és Márai is főként ezekre a magyar publikum közérdeklődésére számot tartó eseményekre figyel. Beszámolóiban Márai a riporter helyszíni megfigyeléseit ötvözi a már akkor kivételes képességű író megjelenítő erejével, valamint a sziporkázóan gondolatgazdag elmélkedő, esszéisztikus eszmefuttatásokkal, ezekből az összetevőkből születtek meg publicisztikai remeklései. Az első kötet tematikai gazdagsága szinte kimeríthetetlen. A mai olvasó számára egyszerre meghökkentő és érdekfeszítő a spiritiszták világtalálkozójáról szóló beszámoló, amelyen Sir Arthur Conan Doyle tartotta a díszelőadást, de beülhetünk Máraival a párizsi cirkuszba is, hogy megtekintsük a világhírű zenebohóc, Grock produkcióját. Az intelligens, művelt ember rezignációjával figyeli az olyan hóbortos megnyilvánulásokat, mint a százkilósok klubjának felvonulása vagy az asztaltáncoltató szeánsz. Az íróember önérzetével, egyben értetlenségével keresi fel az „írástudót”, aki megrendelésre úgy ír nemcsak szerelmes leveleket, hanem verset, regényt, drámát is, mintha csak egy kérvényt kellene megfogalmaznia a félig vagy tán egészen analfabéta ügyfélnek. Márai ír autóversenyről és autóversenyzőkről, pazar helyszíni beszámolót közöl a Tour de France 1925. évi párizsi befutójáról. Külön érdekesség a katalán összeesküvők peréről szóló bírósági tudósítása, mert ez is jelzi, hogy mennyire nem mai keletű a spanyol-katalán konfliktus.

Az első kötetben Márai több írása szól különböző technológiai fejlesztésekről, felfedezésekről. Őt is, mint annyi min-

denki mást a múlt század húszas éveiben, nagyon izgatta az automobil, a rádió, a hangosfilm megjelenése, vagy épp a vasúti közlekedés és az aviatika rohamos fejlődése. A kortársak rácsodálkozásával ír ezekről az akkoriban újak és forradalminak számító fejleményekről, és közel száz év távlatából könnyen megállapítható, hogy sok esetben milyen pontos ráérzései voltak ezeknek a műszaki vívmányoknak a jelentőségével kapcsolatban.

1927-ben a világ az Atlanti-óceán átrepülésének a lázában égett. Márai több írásában is nyomon követi a fejleményeket, beszámol Nungesser és Coli tragédiájával végződő próbálkozásáról, akik Európából indulva akarták átszelni az óceánt, majd megírja a *Lindbergh*, az *outsider* című írását – ez abszolút favoritom *Az írástudók* című kötetből. Ebben a tudósítói és írói gyöngyszemben odavarázsol az emberiség egyik ikonikus pillanatának a helyszínére, a Le Bourget-i reptérre, ahol tízezrek várják izgatottan, hogy Charles Lindbergh az Atlanti-óceánon átrepülve európai földre érjen. Márai kivételes írói kifejezőerővel képes ránk ragasztani a helyszínen tömörülők izgatottságát, akik hiszik is, meg nem is, hogy egy teljesen ismeretlen, alig huszonöt éves amerikai fiatalember képes lesz arra, amibe két európai hírű pilóta belebukott, és amikor a távolban egyszer csak halk, majd egyre erősödő bűgös hallatszik, érzékelhetővé válik a feszültség, majd amikor a sötét eget pásztázó reflektorok fényében felbukkan, és szépen lassan leszáll

a gép, a jelenlévőkből kitör az ujjongó tombolás, megrohamozzák a repülőt, majd széttépik az ünnepelt pilótát, és mintha csak mi, mai olvasók is ott lennénk, és próbálnánk megérinteni a nagy tülekedésben Lindbergh sapkáját vagy kabátját.

Kuruzslók hajnala

A *Kuruzslók hajnala* című, a sorban második kötet az 1928–1930 közötti időszakot foglalja magában. Márai 1928 májusától már Budapestről szállítja az anyagokat. A párizsi színes szenzációk után lassan-lassan átveszik a terepet a szürkébb Budapest másképpen, másért érdekes történései. Fokozatos az átmenet a könnyedebb témáktól – a strandolásról, a filmekről, milliomosok hóbortjairól stb. – az egészen komoly, baljóslatú társadalmelemzésekig, de már a könnyű témájú cikkekben is megnyilatkozik a társadalomkritikus Márai. A Párizsból visszatért írónak az első írása ebben a kötetben a *Pesti futballról* (*Ujság*, 1928. máj. 20.) szól, ami már csak azért is rendkívül érdekes a mai olvasónak, mert rávilágít arra, milyen élmény lehetett csaknem száz évvel ezelőtt valaki számára első alkalommal futballmeccset nézni. Márai finom, ironikus szkepszissel szemléli nemcsak magát a meccset, amelyikre kilátogatott, hanem az egész futballjelenséget is, amely körül már akkor is hatalmas felhajtás volt. De ebben a könnyednek látszó témában is meglátja és megragadja a fontos társadalmi jelenségeket, ugyanis az amúgy nagyon szórakoztató leírás során egyszer csak a következő fejtegetésbe kezd: „Az egyetlen, amit ebben a pesti futballelfajzásban végképpen nem értek, az a nemzeti érdek.

Mi köze van ennek a két kapunak, a huszonnégy fiúnak s a labdának a nemzeti érdekhez.

Mert ma már mindenki azt kiabálja, hogy a futball nemzeti érdek. Lehet, hogy sok embert ez a reklám is kicipel vásárnaponként, a nemzeti érdek. Itt aztán egy kis tévedés van, amit nem árt megjegyezni.

A nemzet valami, súlyos, sokfejű, egy tagon élő, szántó és vető, városban és földön tengődő, születő és kivesző, egy nyelven és egy rögon megkötött egyedek szövetsége, akik-

nek valóban sokféle az érdekük, ami közös és nemzeti. De miért, hol, milyen kapcsolatban, miféle haszonnal, miféle erkölcsi tartalommal indokoltan nemzeti érdek a futball? [...] A futball, ahogy ma áll, egy nagy élménypótlék s egy óriási üzlet. A nemzeti érdekről mondjon le ennek az üzletnek a reklámigazgató-sága. Az angoloknál például a futball nem nemzeti érdek, hanem sport.

Ami még mindig kettő.” Ki tudja, lehet, hogy azóta már Angliában is másképp van.

Ahogy haladunk előre az időben, és – ma már tudjuk – ahogy közeledünk a világtörténelmi katasztrófához, úgy sötétedik az írások hangvétele. Márai a kortárs író és újságíró érzékenységevel figyel a világ rezdüléseire. Egyre kevesebb a színes érdekesség, és egyre inkább előtérbe kerülnek a szociális problémákról, a nepotizmusról, a bürokrácia útvesztőiről szóló írások. 1930-ban egyre többen foglalkoznak a gazdasági világválsággal és értekeznek a válság kihatásairól rendkívüli, csak a legnagyobb újságírókra jellemző éleslátással. Nem látott előre az időben, legalábbis a tárgyalt időszakban nem bocsátkozott jóslatokba, de írásaiból, a témaválasztásból, a hangvétel valamelyes módosulásából kiérződik, hogy maga Márai is érzékelte azt, hogy valami megfoghatatlan, megmagyarázhatatlan lejtőn halad Magyarország, Európa.

Márai immár otthon írt cikkeiben hozzászól a két világháború közötti magyar ideológiai vitákhoz is.

A művészi szabadság és a humanizmus zseniális manifesztuma *A vörös index* (Ujság, 1929. febr. 24.) című írása, amelyet legszívesebben teljes terjedelmében idéznék, de hely hiányában csak az alábbi gondolatát emelem ki: „Kétségtelen, hogy az én könyvem távolról sem olyan jó könyv, de éppen olyan haszontalan könyv, mint minden könyv, ami nem akar egyebet, mint irodalmi eszközökkel kifejezni egy általános emberi élményt. [...] ... fejezvén olvasom e megállapítást baloldaltól (nem először), mely kétféle mértékkel méri az irodalmat, s hasznos és haszontalan könyvekre osztályoz regényeket aszerint, hogy a III. Internacionálé szempontjából van-e propagatív erejük, vagy nincs. (...) Ha nektek már az sem jó, amiben én hiszek, csak azért, mert az, amiben én hiszek, amellé lévő, külön és egyéni hit, mint a tiétek, akkor persze hagyjuk abba az egész játékot, mert sokkal egyszerűbb, ha az irodalmat pártirodákban készítik elő tömeghasználatra minden elsején és tizenötödikén, jobb- és baloldalon, egy steril és használható pártirodalmat, ami kitűnően szolgálja részben a szociális forradalom, részben a nemzetközi reakció célját, sokkal okosabb és egyszerűbb volna, mintha tovább játsszuk itt ezt a játékot az általános emberivel meg megértéssel és közeledéssel és kereséssel és humanizmussal, mikor az egésznek úgyis csak akkor van értelme, ha elősegíti azt a célt, hogy egyik osztály beverje a másiknak a fejét. Ebből a játékból – mondja az író – kérélek, hagyjatok ki engem.”

Márai nemcsak ebben, hanem több másik írásában is védelmébe veszi a polgári értékrendet és írói magatartást az azt burzsoá reakciónak tekintő moszkovita baloldali mozgalmakkal szemben, ami persze egyáltalán nem jelenti azt – mint ahogy éppen antibolsevizmusa miatt ezzel megvádolták –, hogy szociálisan érzéketlen lett volna. Dehogy: a húszas évek legvégétől, Magyarországra való visszatérése után született több írásában már szociológusok és más társadalomtudósok által is megirigyelhető éleslátással elemzi a gazdasági válságot, újságírói megfigyelőkészséget és írói empátiáját latba vetve hívja fel a figyelmet arra, hogy a világválság hatása egyént és társadalmi osztályokat is fenyeget. A második kötet utolsó írásai között már több hasonló elemző cikk olvasható, ezek közül itt a *Tűnedező osztályok* (Ujság, 1930. szept. 7.) címűt emelném ki. Ebben azt fejtegeti, hogy a polgárság anyagi és szellemi téren már rég

lecsúszott arra a kispolgári szintre, amelyre a proletariátus szintén anyagi és szellemi értelemben már fel-emelkedett az elmúlt évtizedek során, ezért is tartja károsnak azt, hogy a politika egymás ellen hergeli ezt a két, akkor már lényegében sorsközösségben élő, de ezt a sorsközösséget fel nem ismerő társadalmi réteget.

Márai rengeteget írt. Csak publicisztikai munkássága teljes életműnek lenne tekinthető, ha nem lenne ott a minőségi és mennyiségi szempontból is jelentős irodalmi munkássága, mindemellett harmadik vonulatként pedig a Márai életművében szintén kimagasló jelentőségű naplóirodalom. Mivel ennyit írt, nem is kell számítani arra, hogy minden egyes cikke, tárcája remekmű. Vannak persze olyan írások, amelyekkel ma már nem rezonál az olvasó, mert a témájuk elavult, vagy mert annyira mást tudunk, gondolunk ma már ezekről a dolgokról, hogy Márai érvkészlete immár elavultnak, érvénytelennek hat, de ezekből az írásokból van kevesebb, illetve ezekben az írásokban is kárpótol Márai sajátos, sokszor humoros, ironikus és mindig gondolatgazdag írásművészete. Vannak olyan cikkei is, amelyek csak második nekifutásra mutatják meg elsőre rejtett értékeiket, és számos írásában felvonultat valamilyen hatásos képet. Emlékezetes például az a polgári malíciával megrajzolt kép a díszmagyarban az ünnepi helyszínre taxizó főurakról, vagy a budapesti országos lovas ünnepségről, amelyben leírja a látványosságokat,

de odafigyel az eseményre a fővárosba özönlő zsellérekre is, akik bár lehet, hogy írni-olvasni sem tudnak, mégis valami ősi tudás birtokában kommentálják nagyon szakszerűen lovak és lovasok teljesítményét.

Mivel egy hétkötetes sorozat első két darabjáról írtam, nem akarok a mindentudás álcáját magán hordozó összegzést írni, mindazonáltal érdemes idézni Márai újságírói ars poeticáját *Az írástudó* című kötet fülszövegéből, mert tökéletesen kifejezi azt, hogy maga Márai Sándor hogyan írt újságot: „Nem igaz, hogy az újságíró befejezte munkáját, mikor megírta a cikket, eldobta a tollat, s megkönnyebbülten felsóhajt: mára elég. A világban soha nincsen schlusz, mint a szerkesztőségben. A lap már megjelent, de a világ megy

tovább, s az újságíró, az igazi, már figyel és neszel a holnapra, holnaputánra, keresi az »anyagot«, azt a rejtélyes valamit, ami emberek szándékaiból és baleseteiből, népek tragédiáiból és a butaság fintoraiból, emberek ármányaiból és véletlenek sorozatából sűrűsödik össze, minden pillanatban, mindenütt a világban. Újságot írni állapot, idegállapot. Egészséges ember ki tudja zárni néha a világot. Az újságíró soha.”

PAP ISTVÁN

ALFÖLDI IMRE

Tejfoggal kőbe (30.)

Regényes önéletrajzi krónika apámról s magamról

Társadalom

Az 1924-ben Nagyváradon született krónikaíró annak a Mozog Nagy Imrének a fia, akinek önéletírását Jár a baka, jár címmel közöltük folyóiratunk 2016–17-beli számaiban. Az Alföldi Imre írói álnevet használó ifjabbik Nagy Imre emlékiratai édesapja hagyatékával együtt kerültek hozzánk. A vaskos gépiratkötég élére szerzőnk a következő, sokat sejtető megjegyzést fűzte: „Egy hegedűművésznek készülő, de végül is középszerű írásipari dolgozónak kisiklott váradi fiatalember emlékeiből.” A gyermek- és ifjúkorát, tanulóéveit Váradon töltő fiatalember ígéretesnek tűnő zenei pályafutását a második világháború végén – leventeként – a frontra kerülés, majd a hadifogság pokla törte meg. Kalandos úton hazavergődve, mintegy pótcselekvésként állt be „írásiipari dolgozó”-nak. Újságíróként előbb szülővárosában tevékenykedett, majd Budapestre költözve különböző lapok, illetve a Rádiókabaré munkatársa lett. Krimszerzőként öt kötete jelent meg. Önéletírásának sorozatban közlendő részleteit a születésétől 1947-ig terjedő időszakból válogatjuk.

Most a házunktól a másik temetőkapu irányába, az Erzsébet liget utca felé veszem sorra akkori szomszédainkat. Parragh Lajosékon túlhaladva egy ismeretlen lakó kissé rogyant házikója állott. Ebbe költözött később Csiby László árva osztálytársam a Székelyföldről, két fivérével együtt Emma nevű nagynénjükhöz. Ő nevelte fel őket. Az ő házuk után emeletes, szuterénes, viszonylag magas épület következett, a miénkhez hasonlóan sok éven át vakolatlan, a pincszintjén az Ódor nővérek laktak. Végül az utcasarkon egy Erzsébet liget utcába nyíló bejárattal épült, ugyancsak régi házacska állott a nyolcvanas évekig, toldozott-foldozott deszkakerítéssel. És ezzel kész a leltár! Ez volt a Temető utcának a két temetőkapu közötti, a temetőfallal szemközt épült része. Az Erzsébet liget utcai temetőkapu és az utca találkozási pontján volt akkor még egy gyepes térség, mögötte sokáig a Kanonok sori papok szérűskertje. Ezen a kis gyepes térségen döngöttük, környékbeli kölykök,

a bőr- meg a rongylabdát. Halottak napján pedig itt gyülekeztek a gyertya-, a mindszentikalács- és a virág- árusok. A sírok kivilágítása késő estig tartott, feledhetetlen, lidércfényes képet nyújtott a temetővel szemközti, a falon túli házak lakóinak. Aztán mikor néptelenné vált a temető, surrantunk a sírokhöz gyertyát lopni, begyűjteni a kialudt, megmaradt gyertyacsonkokat. Hatalmas gömbökbe, fáklyákba gyúrtuk össze, sok helyütt az így újragyúrt sztearinnaal világítottak esténként a lakók, míg ki nem fogytak belőle. Ekkor még csak Šilincáékhoz és a Brad-féle házhoz volt bevezetve a villany. Mi is, évekig, petróleumlámpa sápadt fénye mellett töltöttük az estéket. Fazekasék 1945 után is, sokáig, egyedül. (...)

A ház udvari része és a gyümölcsösveteményes kertünk közé, drótkerítéssel elkerítve, baromfiudvar létesült, valamint ásattunk egy igen mély, tekerős-láncos kutat. Jéghideg, tiszta vize volt. Három egymásra helyezett, tekintélyes méretű betongyűrű képezte a kút falát, fönt derékgig erő, apám ácsolta deszkakerettel és kávéval. Az egésztest csinos kis faépitmény fedte, csúcsos tetővel, hogy a „házikó” alakú kútba ne essen be az eső. Lécekből készült az oldala,

benne a henger, amelyre a hosszú lánc, a lánc végére pedig a vödör volt szerelve. Ezt kívülről lehetett, kurbiszerű tekerővel, le- és felcsavarni. Olyan mélyen állt benne a víz, hogy egyszer apám, amikor le kellett ereszkednie, hogy odalent valamit megigazítson – a szomszéd Fazekas fiúk eresztették le a kút mélyébe –, egy ideig csak mondta, hogy „lejjebb, még egy kicsit lejjebb”, majd hirtelen hörgésszerű hangot hallott. Rémülten, félalélt állapotban sikerült őt gyorsan föltekerni a láncsal. Rosszullétének oka akkor derült ki, amikor próbából a vödörben leengedtünk egy égő gyertyát. Mire leért, a gyertya kialudt. Kiderült, ott már nincs levegő. Szerencse, hogy apám nem vesztette el egészen az eszméletét, volt ereje fogózkodni a láncba, ülni a vödrön, különben lefordult volna és csak holtan emelhették volna ki.

Mint már említettem, rádióink 1941-ig nem volt. Okát nem tudom, de nem csak a szegénység. Talán Apa némelykor túlzásba vitt „puritánsága” miatt volt ez így, minden újdonságról azt tartotta, hogy arra „nincs szükség”. És a rádió mellett üldögelni kell, márpedig nekünk arra nincs időnk, dolgozunk látástól vakulásig. Ellenben igen szeretett könyvet olvasni, pedig amellet is „üldögelni kellett”. Sőt mi több, szeretett hangosan felolvasni, hogy mi, gyerekek is halljuk, és „anyátoknak sem árt”!

Az esti órákra esett a napilapok átböngészése, érdekesebb híreinek ugyancsak hangos „kihirdetése” Apa részéről, aki szerette, hogy amiről ő értesül, arról mi is tudjunk. Eleinte a *Nagyváradi Napló*, majd a *Nagyvárad*, illetve változtatott címén a *Szabadság* járt, Fazekaséknak meg az *Estilap*. Mikor kiolvastuk, akkor cseréltünk. Ezen kívül apánk járatta – ma sem tudom, milyen megfontolásból, mert anyánk aztán igazán nem volt „úriasszony” – a budapesti, Kertész Béla szerkesztette *Magyar Úriasszonyok Lapját*. Gyermekmellékletéből, a *Magyar Gyermek Lapjából*, amelyet „Elek bácsi és Eta néni” szerkesztett, máig emlékszem mesékre, rajzokra, bolondságokra. Talán a *MŰL* szerzőinek meglehetősen tág köre (Herczeztől Nagy Lajosig, Zilahyig, Szabó Dezsőtől Sándor Kálmánig, Nyírőig) tette vonzóvá Apa számára ezt a lapot, és szerette volna, ha édesanyánk is bekapcsolódik a szépirodalom-olvasás áramkörébe. Előtte, a maga kedvére, az ugyancsak Pesten kiadott, eszperantó nyelvű *Literatura Mondót* is járatta, de ebből hiába olvasott fel, csak ő értette

Baghy Gyula, Kalocsay Kálmán és mások eredetileg is eszperantó nyelven írt munkáit.

Az erdélyi magyar irodalom termését Tamásitól, Nyírőtől Kaczér Illésig, ide értve Kós Károlyt és Tabéry Gézát is – kit személyesen is ismertünk –, Markovits Rodiont, Bethlen Miklóst, Dsida Jenőt, ha kézhez kaphatta kölcsön vagy olcsó kiadásban, elolvasta. Az *Úz Bence* kivételével azonban, érdekes módon, ezeket nem tartotta fontosnak esténként felolvasni, legfeljebb rövid részleteket. E felolvasások közepette illett csendben lennünk, odafigyelnünk, mert némelykor megállt és kifejtette a véleményét magáról a történetről, a történet hőseiről vagy a megírás módjáról. Mi minden fejtegetését szentírásnak fogtuk fel, ő volt nekünk, akitől tanulni kell, illik és érdemes. Ez nem gátolt abban, hogy a hárságyon fekvé, felolvasásai közben, a konyhában szépen elaludjak. Se anyámat abban, hogy miközben harisnyáinkat foldozta, vagy vasalt, netán babot fejtett a másnapi ebédhez, el ne kalandozék gondolataival, oda se figyelve arra, mit olvas jó apánk.

Fel- vagy elolvasnivalóink köre később szélesedett, amikor kiderült, hogy Fazekaséknak, csekély késéssel a magyarországi megjelenéshez képest, valami módon kezükbe kerül az egyébként Romániában szabadon terjesztett, az időtt előfizethető budapesti *Színházi Élet* és *Déliab*. Ezeket aztán kettesével, hármasával mi is megkaptuk, kölcsön, átolvasás céljából. Ebből a pesti színházi és művész-

világ pletykáin kívül néhány jó tárcaíró munkája, újonnan bemutatott színművek, vígjátékok szövegkönyve, kabarétréfák, viccek, sporttudósítások, képes beszámolók egyként váltak számunkra is megismerhetővé. Ezekből olvastam Nóti Károly, Vadnay László, Lőrincz Miklós, Stella Adorján, Aszlányi Károly, Békeffi, Kellér és több, sajnos méltatlanul feledésbe merült színpadi író, szerző munkáit, köztük persze nem egy máig maradandót is. Operettek szövegéhez kotamellékletet is közölt némelykor a *Színházi Élet*, ezeket hegedűn lejátszottam. Így tanultam meg például – tévedésből moll hangnemben – a János, legyen fenn a János-hegyen! kezdetű korabeli slágert, és csak csodálkoztam, amikor később rádión hallottam, hogy ott másként hangzik. Persze, hiszen a szerzője dúr hangnemben írta. (De nekem mollban is tetszett.) Meg a *Kislány, kezeket fel!* Én azt hiszem, hogy a klasszikusok megismerése mellett a *Színházi Életben* közölt különféle írások olvasgatása tett „mindenevővé” mind a szépirodalmat, mind a muzsikát illetően. Nekem nem dero-

gál ma sem Goethe, Madách mellett Nóti Károlyt vagy Tabi Lászlót olvasni, élvezettel, a maga helyén és idejében. És a klasszikus komolyzene, az operettmuzsika, a dal, a nóta, a sláger egyidejű kedvelése sem jelent gondot, ha az jó a maga nemében. A sikerült tréfákat, vicceket sem nézem le. Sőt, mint később majd kiderül, a prózai könnyű műfajt aránylag sikeresen műveltem is. Van, aki főleg humoristaként ismer, Alföldi Imre írói álnevemen.

(Folytatjuk)

A szöveget gondozza és szerkeszti:
SZÜCS LÁSZLÓ

Ők a Grund

Családi és gyermekprogramok egy Várad környéki tanyán

Minden pénteken nyílt napot tartanak egy Kisszántóhoz közeli tanyán, ahol élménypedagógiára alapozva folyik az iskola utáni (after school) foglalkozás. Közösségi kertet alapított, online és élő táborokat, varrótanfolyamot, meseműhelyt és gesztenyenapot is szervezett már a nagyváradi Grund Community Egyesület.

Nemcsak a Grundról és az ott működtetett délutáni oktatásról, annak programjairól, de más kezdeményezésekről is mesélt lapunknak október közepén a Grund négy alapítója közül kettő – mint mondták, a „fél csapat” –: Aczél Dóra tréner, író és John Fenemore ügyvéd.

Az online tábortól a manófaluiig

Talán a rugalmasság az egyik legjellemzőbb tulajdonságuk a Grund működtetőinek. „Lezárták az iskolákat március közepén, és rá két hétre online tábort szerveztünk. Nem tudtuk, hogy ez a lezárás vakációt jelent, tanítást jelent más-képp, otthonoktatást jelent, vagy mit jelent. És senki nem tudta, mert nem volt honnan tudnunk; mindenkinek teljesen új volt a helyzet, de addig, amíg szedelőzködtek a többiek, mi stratégiával indultunk neki” – vágott a közepébe Aczél Dóra. Táborot akartak szervezni, azt lefűjták, majd elkezdték online szervezni. Nagyon sokat kellett kísérletezniük, megtanulni az online felületek használatát egymás gyerekein, de a Grundnak éppen az az egyik sajátossága, hogy kitalálnak valamit, és megnézik, hogy az ötlet működőképes-e. A pedagógiának is így kellene működnie, mivel annyira mások a gyerekek, hogy egyszerűen nem lehet egy bizonyos sémát ráhúzni mindenkire, úgyhogy el kell kezdeni kísérletezni, és meg kell nézni, hogy kivel mi működik, tette hozzá az alapító. Szerinte hiányzik az iskolából a külvilág történéseire adott reakció, van egy merev tanmenet, azt

kell követni. Nekik is vannak tervezeik, forgatókönyveik, de ezeknek rugalmasaknak kell lenniük.

Szeptemberben, mikor a választások miatt lezárták az iskolákat, háromnapos tanyasi programot hirdettek meg (mivel a tanya nyílt tér, kevésbé kötötték őket a járványügyi korlátozások). A gyermekek egyik feladata az volt, hogy fából készített mértani idomokból manófalut építsenek. Elkezdtek a munkát, volt, aki virá-

Aczél Dóra

Fotók: GRUND SCHOOL

goskertet épített, meg fákat ültetett, volt, aki a villanyvezetéket szerelte, volt, aki bányát ásott, és a gyermekek felvették a választás témáját, ami épp zajlott a külvilágban.

„Rájöttek, hogy nincsen polgármestere a manófalunak, jöttek-mentek a gyermekek, hogy mégis ki itt a főnök. Annyit segítettünk nekik, hogy elmondtuk, hogyan zajlik le a polgármester-választás, elmondtuk a kereteket, hogy meddig tart a kampány, mikor lesz a választás, illetve eldöntöttük, hogy csak manó indulhat a választáson” – mesélte Aczél Dóra. Minden rendben is volt addig, ameddig megválasztották a „polgármestert”, azt a manót, akit egy háromtagú csapat indított, ám amikor az előljáró sajtótájékoztatót akart tartani, nem volt olyan gyermek, aki meghallgatta volna, káosz lett, az első nap után le is mondott a polgármester.

„Ez akár annak diagnózisaként is kezelhető, ami történik. A gyermekeink egy nagyon szép tükröt tartottak arról, mi zajlik a világban, mit értenek meg belőle, és mit nem. A Grund egy olyan hely, amely inkubál, reagál, védettséget nyújt, de nem jelent elszigeteltséget: ott a gyerekek fára mászhatnak, vagy kést adnak a kezükbe, szamarakat simogathatnak meg, bogarakat gyűjthetnek.”

A közösség pénzéből indult a Grund

Öt évvel ezelőtt indult a projekt, akkor fogalmazódott meg benne, hogy jó lenne egy „másfajta” iskola, mint a hagyományos, mesélte Aczél Dóra. A 2015-ben útnak indult Budapest School akkor már nyitott egy iskolát, s annak egyik videójában szinte ugyanazt hallották vissza, amit ők is terveztek: egy mikroiskolát, amelyben van egy vegyes korosztályú gyermekcsoport és két vagy három felnőtt tanulásszervező – nem feltétlenül tanító –, aki segíti a gyerekek érdeklődésének megfelelő folyamatokat, magyarul a személyre szabott oktatást. S hogy hogyan lehet fedezni a költséget? Nem titok, sokan tudják, hogy két évvel ezelőtt a mű-

tétjére gyűjtött Aczél Dóra. Amikor összegyűlt a pénz, kérte, hogy álljanak le az adományozással, ám az emberek továbbra is utaltak összegeket. „Az egy műtétből három lett, és mindhárom költségét tudtuk fedezni, és a többes szám most tényleg a közösségre vonatkozik. Ezek után még mindig megmaradt valamennyi pénz, s én nem tartottam jogosnak felélni azt. Azt gondoltam, hogy ezt a pénzt, amelyet a közösség adott egy cél érdekében, valahogy forgassuk vissza. Ez az alap, ebből indult el a Grund. Gyakorlatilag ez egy biztonsági fedezet, és a programjainkat igyekszünk úgy felépíteni, hogy ehhez csak néha nyúljunk hozzá. Viszont áprilistól hozzá kellett nyúlni, és hogyha így folytatjuk, akkor ez a fedezet már mindjárt nem lesz. Hogyha ebből nem tud kifejlődni egy olyan közösség, amely fenntartja ezt a kezdeményezést anyagilag is, akkor nincs értelme folytatni. Akkor le fogjuk húzni a redőnyt, és nem azért, mert úgy tartja kedvünk, hanem azért, mert rájövünk, hogy ha a közösség nem tudja fenntartani, akkor ez nem kell” – mondta az alapító. Ő úgy látja, van egy olyan elképzelés az emberek fejében, hogy valami adott, és azt használhatják. Ami azonban adott, az azért adott, mert a benne tevékenykedők sokszor napi 10-12 órát dolgoznak azért, hogy legyen gyerekprogram. Egyelőre nagy a lelkesedésük, és pályáznak is, ahol lehetséges, a közösségi kertre is nyertek támogatást. A közösségi kertes pályázat jó példa, oda csak nyersanyagot írtak be, és ha nem képesek megvalósítani, akkor visszaküldik azt a pénzt, mert nem érdemlik meg, mondta az alapító.

Úgy tűnik, erre nem kerül sor, ugyanis beszélgetésünk után néhány nappal megtartották az első nyílt napot Péter bácsi kertjében.

Péter bácsi kertje

A Nagyváradi Községi Alapítványtól (Fundatia Comunitara Oradea) kaptak támogatást a közösségi kert kialakítására, vette át a szót John Fenemore. „Czilli Péter bácsi fizikatanár volt Kolozsváron, majd visszaköltözött Nagyváradra, és sajnos március 15-én elhunyt. Az ő örökösei, az özvegye és a gyermekei kerestek meg bennünket: tudunk-e valamit kezdeni a kerttel. Kidolgoztuk a közösségi kert tervét, mert ez egy gyönyörű hely. Erre nyertük a támogatást. A kert is, mint a Grund, olyan hely, ahol a családok együtt lehetnek, jöhetnek gyerekek felnőttekkel, nagyszülőkkel.”

Van még egy nyertes pályázatuk, a Kaufland által indított Start ONG keretében, ebből a tanyának egy szűrkevíz-tisztító tavat készítenek, azt is közösen, mondta Aczél Dóra. „Ott a munkadíjra nagyon kevés pénzt akarunk lehívni, mert reméljük, hogy a közösség is segít a munkában. Ne várjuk azt, hogy csöpög a pénz, és akkor megoldódik valami” – tette hozzá. Ennek a projektnek lesz szakértője, mert ez szükséges, és munkagépek is kellenek, tette hozzá John Fenemore. Az önkéntes munka jó dolog, de a szakértelmet is meg kell fizetni, és nem szeretnének például a Grundon minden önkéntes-

kedést a pedagógusokra hárítani. „Őket ki szeretnénk fizetni, és erre a pénzt előteremteni, a többi munka jön a községtől” – tette hozzá.

A kisiskolásokkal foglalkoznak

Mivel úgy látják, hogy az óvodákban nagyon sok nagyon jó kezdeményezés van, és az óvodapedagógusok nagyon jól fel tudják használni ezt a szabadságot, a Grundon elsősorban a kisiskolásokkal foglalkoznak. Ahogy iskoláskorba érnek a gyermekek, gyakorlatilag néhány alternatív módszer, még inkább tanító közül választhatnak. „Nagyon jól tudjuk, hogy vannak sztár tanító nénik, de nyilván korlátozott számú gyerek fér el az osztályukban. De náluk is van meg-

kötöttség, hiszen ha 25 gyermekért kell felelősséget vállalniuk, olyan szabályokat kell bevezetniük, amelyek nem mindenkinek jók. Úgyhogy kisiskolásokkal foglalkozunk, mert vannak olyan gyermekek, akiknek nem megfelelő sem a módszer, amit kapnak, sem a tanító néni, akivel vannak. Átíratás persze létezik, viszont nagy kérdés, hogy a gyermeknek mennyire tesz jót, ha az egyik közösségből a másikba átvándorol” – mondta Aczél Dóra.

Jelenleg tehát délutáni oktatásként működik a Grund, és 25 gyermeket tud egyszerre fogadni. „Amikor nincs iskola, akkor jönnek a gyermekek a Grundba. Tudják, hogy mit csinálunk, kinn vagyunk a tanyán, a természet közelében, ráadásul olyan programokkal, amikkel nem nagyon van versenytársunk. Viszont mikor iskola van, akkor ez egy szélmalomharc: délutáni programokkal kell versenyeznünk, magával az iskolával, a kényelemmel, mert sokkal jobb az, ha a nagymama elviszi a gyermeket. Nagyon kevés gyermekünk van, jó napokon nyolc. Kaptunk kölcsön egy kisbuszt a Posticumtól, azzal és saját autókkal tudjuk szállítani a gyermekeket. Idén szeptember 7-én indultunk, s csütörtökönként a bonitasosok jönnek” – mondta az alapító. Nagyon szereti a bonitasosokat, mert „a Bonitas Magyar Speciális Oktatási Központ meglátta ebben a lehetőséget, észrevette azt, hogy ha a gyerekek kimehetnek szabad levegőre, akkor ott nem kell betartani olyan korlátozásokat, amelyeket négy fal között be kellene tartani.

Tudják, hogy a gyermekeknek mennyire fontos az, hogy kimenjenek, hogy a sárban tocsogjanak, ágakat gyűjtsenek, friss levegőt szívjanak, arcokat lássanak”.

A család a célcsoport

Ez a lehetőség másoknak is adott, de az alapító néha úgy érzi, nem tudja eljuttatni az információt az érintettekhez, más iskolákhoz. Pedig a tanya azért van, hogy használják a gyermekek. Az egyesület segít a szállításban is, ha kell, s nemcsak más iskolák számára nyitott, hanem a szülők számára is. „Nem szeretjük mi ezeket a burkokat, hogy délután csak az after schoolos gyermekek vannak kinn. Azt szeretjük, hogyha jönnek a szülők is, mert tudjuk nagyon jól, hogy a tanulás nemcsak az iskolában történik, hanem bárhol másutt is. A mi célcsoportunk a család, mert a tanulás elsősorban a családban történik. Minden programunk elsősorban családos. Tavaly január végén, februárban indítottunk varróműhelyt és gyermekmese-műhelyt is. A varróműhely esetében nagyon megértették, hogy tényleg családoknak van, ahogyan ők tudnak jönni, mi arra vagyunk

nyitottak. A nagymama kézen foghatja az unokáját, ha meg akarja tanítani varrógépen varrni, de akkor is ő szeretné megtanulni ezt. Jó tapasztalat volt, hogy jött egy férj és feleség egy néhány hónapos kisbabával, és hozták a nagymamát, hogy amíg ők varrnak, addig a nagymama vigyázzon a kicsire. Aztán következő héten már ketten jöttek, mert felismerték, hogy ez az ő saját idejük lehet” – mesélte Aczél Dóra. A gyermekmese-műhelyben tíz hét alatt a gyermekek felépítettek maguknak egy-egy mesét. Oda is várták a szülőket is, és voltak közös foglalkozások.

Arra is rákérdeztünk, hogy a szülőknek mennyire van idejük, hajlandóságuk, lehetőségük részt venni a programokban. Mint megtudtuk, az idő mindig nagy kérdés, főleg a világjárvány idején. Aki dolgozik, az rendszerint kapott pluszmunkát, mert egy új helyzetnek kellett megfelelni, aki meg nem dolgozik, annak el kell kezdenie pénzt keresni. A járvány előtt tartották a varródélutánokat, meseműhelyeket, akkor úgy tapasztalták, van nyitottság a szülőkben az ilyen alkalmakra. Egyébként vannak még ötleteik, például a „nagyikommandó”, árulta el John Fenemore: „A középső lányom az iskolán keresztül egy éven át minden szerda délután egy idősoththonban önkénteskedett. Ő is nagyon élvezte, az idősek is nagyon élvezték. Mikor hasonló korú voltam, Debrecenben egy idősoththonban dolgoztam, ott tanultam meg magyarul. Szeretnénk egy ilyen stábot összeállítani, akik a gyerekeknek átadhatják a tudásukat, kezdve

attól, hogy miket játszottak az iskolaudvaron, egészen a zoknistoppolásig.”

Átlátható működés és nyílt nap

„Nekünk az az elsődleges, hogy az after school induljon be, mert ez az igazi oktatási programunk, ami ki tudja nőni magát. Oda szeretnénk becsoportosítani ezt a nagyikommandót is, és vannak még ötleteink” – tette hozzá Aczél Dóra. Rákérdeztünk: indítanának-e magániskolát. Azt válaszolta, hogy akár államit is, csak hogy nagyon sok a fekete lyuk a jogi szabályozásban. „Most szembesültem azzal, és nem tudok mit kezdeni a helyzettel, hogy after schoolt szabályozó törvény nincs. Nagyon szeretnénk mindent hivatalossá tenni, az a célunk, hogy minél fehérebben tudjunk működni, és egyszerűen nem tudunk. Nincs az a hivatal, amihez én, ha elmegyek, és azt mondom, hogy civil szervezetként after schoolt szeretnék létrehozni, megmondaná, hogy mit kell tennem. Küldenek egy másikhoz, a másik küld a harmadikhoz...”

Minden pénteken nyílt nap van a tanyán, ilyenkor bárki érdeklődőt nagyon sok szeretettel várnak.

A gyermekek számára 12-től 17 óráig van program, de 19 óráig, kapuzárásig mehetnek szülők, nagyszülők is.

„Van, amikor témákat hirdetünk meg. Például volt csillagnézés, tábor-tűz, szalonnasütés, kenyérlángos-sütés a kemencében, zakuszkafőzés.

A családi napnak az a lényege, hogy a család együtt van. Fizetni nem kell, becsületkasszát rakunk ki, mindenki a saját tehetsége szerint járulhat hozzá a programokhoz” – mondta Aczél Dóra. Akinek kedve támad ellátogatni egy nyílt napra, az a grundschool.com honlapon megtalálja az elérhetőségeket.

FRIED NOÉMI LUJZA

„A te hangod az én hitem”

Kemenes Henriette első kötetről*

Kritika

A recenzió címe a *Temetnek* című versből van, mely Hervay Gizella apropóján boncolgatja, meddig tart a hús. Hol kezdődik a lélek, a lét? A szellem. Többlépcsős allúziók vannak a versben. Kenyér. Test. Sors. S a megnyúzott állat még él, amikor elkezdik bontani. A kötet ebből a szemszögből érthető meg, ahonnan ez a szöveg nézi a szövegszerű történelmet. Világot. Ingeborg Bachmann magyar hangja.

Egyébként jó felütéssel kezdődik a könyv. Kitűnő indítás az *Agár* című szöveg. Hátrább az agarakkal = ne oly fennen, ne oly nagy szélel! – int szótár báró. Már itt lenyűgöz. (Nem túlzás.) Sőt több. Széppé teszi a napom. Életkedvet ad válság-anatómiája.

Az ágy alá épített, titkos város nekem is bejön. Meg a bedagadt ajtó, az edényrengetegre nézésről nem is beszélve. A salétromsóhaj és a hárfahátú agár szintén az olvasás fenomenológiáját gazdagítja immár.

Az egyszer s mindenkorra megértett (ephapax), nem végérvényességbe torkoll, hanem nyitva marad a másként is átlátható számára. Bravó! A temporális mibenlét van benne, ami betekintést enged a másik megértésébe. Ugyanakkor tudható, hogy a saját: ismeretlen. Csak a másikon keresztül pillantható meg a szubtilis detektor. Az a kis lélek-mű, ami a lényünk s lényegünk. „A bűnbeesés az első sejt osztódásával kezdődött / az ekkor keletkezett mikroszkopikus barázdákba / rakódik le azóta is folyamatosan minden keserűség / az indulás és megérkezés közti holtidőben / ebben a térben már nincsenek valós döntések / csak történések vannak / egy egyenes vonalú egyenletes mozgás / kiszámíthatóságának minden illúziója.” (*Idéfentről pontok*)

A *tenyered tájai* már a könyv elején bebizonyította, hogy tényszerűen egy valódi, unikális és új típusú tehetség áll

előttünk. Egyetlen vers megmutatja valakiről, mire képes.

Ezt mi, szerkesztők megérezzük. S nem csalódunk, a második opus más, de így is sűrű filozófia van benne. Ki ne érezte volna, hogy a kezek önálló lények tudnak lenni. Saját életet élnek néha, leválva a személyiségről, akihez tartoznak. És van úgy, hogy a felbukkanó individuum még ismeretlen idegen, de a kezei már barátként, sőt testvérként köszönnek ránk. „Cukros örvényt kavartak a kávémba.” Ez meg valóban olyan verssor, ami kizárólag áldott kezekről származhat. (A kezek néha gondolkodnak, írnak, és felülírják a tudat okos balgaságát.)

A *Beltéri panoráma* még erősebb szöveg, mint az eddigiek. Kitágul az optika. „Gyógynövényes zsákokkal / teli raktár a szemed. Kinn / olajfoltos betonplacc – mint / a szándék, homokrakás mellett hever egy ottfelejtett lapát. Rükvercfény-pislogás. // Nem tudok elég távolról gondolni rád.”

Szép a nyelv által artikulált világ, de szomorú. De az elviselhetőség és a kibírhatóság mértéke azért nem mindegy. A lét legalja és a magaslatok az emberek nemesedésének

* Kemenes Henriette: *Odú*. FISZ könyvek 106., 2020, Bp., 61 oldal, 1900 Ft.

és lealacsonyodásának tektonikus mozgásában kapnak értelmet.

Az Út/1 és a többi út-opus jelzi, a tudás itt nem a nyelv befagyasztása, hanem diffúz kontúrталanság. Lebegés, de különleges hozzá az atmoszféra. A kontextus a nyelv: létesítő hatalmát sugározza az olvasóra. Ebbe a hangnembe bele van kódolva a teremtés örökkévaló igénye. „Ha két gomb lett volna a kabátomon, akkor nem vacogtam volna így, de látod, ennyim se volt.” (Út/ *félemelet*)

Hexameter mászik a hexameter hátára. Jelentés születik. S valóban úton vagyunk a megértés felé mindvégig, ahogy Gadamer papa mondta volt. S a nyelv beszél, nem mi. Amint azt Heidegger jelentette ki. S bár a történelemnek nincs vége, ahogy azt Fukuyama hirdette, a Kemenes Henriette-féle világszemlélet mást sugall. Jobbat, biztosabbat, szebbet. Valami esztétikai érték veszi birtokba itt a lelkünk, s elvagyunk vele napokig. És jó. „Hogy nekünk már végleg oszt-ha-tat-lan-nak kell lennünk, / hogy akárhová bújnánk, valamelyikünk úgyis felfalná a másikat. / A térdzátanyok remegései apró hullámokat lökdösnek feléd, / és a tenger madarai fészkekkel bélelik ki a csigolyák szirtjeit.” (Hullámtörés *tegnap ilyenkor*)

A kötet egyik nagyon erős darabja a *Szárnyp próbálgatás*: „Magunknak akartuk az utat, a hidat, a várost, minden kóbor kutyát és az összes kocsmát, mert kellett a zaj és kellett a fény is, és a veszett éjszaka szájából feltörő habos bódulat. Mégis, a bepólyált csönd hátán hasított árkokban mindig te jössz szembe velem.”

Felmerül a kérdés, milyen viszonyban áll itt a fenomenológiai reflexióban a feltároló nyelvek sora (a hízélgése, a meghasonlottságé, az elidegenedése stb.), és van-e kapcsolata az abszolútummal. Úgy tűnik, van. Az adódás genealógiája feszlik fel ebben a lírában. Jean-Luc Marion keresztény filozófus szavaival élve a morál képekké bomlik.

Én teszem hozzá (Kántor Zsolt), hogy tényleg: nem tesz boldoggá a tudás. Erre döbönt rá az *Odú*. Nem ad az ismeret üdvösséget, boldogságot. Ha mindenkinek beletenné Isten a tudatába a biztos gnóvizst, akkor minek törekedne hitre, titokfejtésre? Miként fejezné ki bizalmát ama

szellem iránt, Aki őt feltehetően megformálta, mint egy virtuóz géniuszt szobrászt. Nem beszélve a leheletről, amely mindegyikünket épesztő, jóindulatú gölemmé tett. (Tegyük fel.)

Plakátsuttogás (A *hely*), a kivérezte-tett kamionok, amelyeken ott a tegnapi hó (*Péntektizenhárom*), a plasztikhattyú (*Holtudvar*) mind-mind telitalálat, csupa szabad vegyértékkel ellátott hozzáférés a láthatatlanhoz.

„Mint mosógépben a fémcipzár, / mint fogamhoz verődő apró kavics, / mint hevesen lüktető halánték, / mint szélben kifordult ernyő, / mint padlófék a pirosnál, / mint a becsapott ajtóba / szorult örök remegés, / mint a túlérrett nyár pihés tarkóján / lecsorduló csiklandozó szirup.” (Háromszáz *nyúl*)

A megbocsátás (megsajnálni egy szörnyet) indifferens az idővel szemben. A kegyelem alatt lévők érzik a bőrükön a sors békéltető hatalmát, nem a fátum az emblémájuk, hanem a gondviselés. Mintha olvasta volna Kemenes Heni Lévinasnak *A léten túli etikáját*. A morális princípium, a felelősség magvaváló dilemmája keretezi metaforáit.

Kiemelkednek a kötetből az alábbi korpuszok: *Az éhségről; Szabadon, madarokról és holtakról; Manatee blue; Vertikális néma; Melanin*.

Ahogy Kemény István írja róla: „Kemenes Henriette hiperérzékeny

versei menedéket keresnek az élőlényeknek a fullasztóan szűkös világban, *odút*, ahol éppen elférünk, és még levegőt is kapunk. Teret és időt nyitnak oda, ahol azt hittük, nincs hely.” Valóban az interpretáció számára is adódik hely, a befogadás boldog. Ritka eset. S nincs a debüt-kötetben rossz vers. Fantasztikus.

Operacionalizálás. Ez a legjobb szó arra, ami itt szellemileg megvalósul. Ez a beszédmód mérhetővé teszi a világtapasztalatot, hogy átélhetővé váljon az olvasó számára a történet, a kozmosz mint elbeszélés, és az is, ami nem volt eddig. A felejtésen átment Logosz végül tettként válik pillanattá.

A könyv borítótervét Ozsváth Zsuzsa készítette. Nagyon ihletett tipográfia és kép. Szabó Zsolt András természetfotója az alap. Van benne spiritusz. Érlelt tomos. Nem véletlen, hogy ilyen léptékváltó lelkek találkoztak ebben a könyvtestben. A *Várad* folyóirat égisze alatt. (A *Várad* NBI-es szellemi műhely, sőt olyan csapat, mint fociban a Barcelona vagy a Bayern.) További sok sikert!

KÁNTOR ZSOLT

Nyúlfalusi karrierálmok

Neumann Ottó regénye* az „aranykorról”

„Évtizedeken át lurkók fejébe tömködöd a hősi múltat Dece-baltól Ceașescuig? A gyerekeket tényleg nagyon szereted, de előbb-utóbb az ember belesavanyodik ebbe a melóba” – morfondírozik, tépelődik, dilemmázik, filozofál Neumann Ottó *Karrierkeringő* című regényében Klein Mihály, avagy Mihail Klein. A magyar-zsidó fiatalember pályakezdő pedagógusként kerül a nyúlfalusi iskolába, ahol román környezetben románul tanít történelmet a gyermekeknek. Hamar összecimborál egy nála néhány esztendővel idősebb tanár kollégával, Martin Tereckel, azaz Török Mártonnal. Mindketten boldogulni szeretnének, sőt karriert építeni. Előbbi híres drámaíróvá óhajt válni, Martin-Marci pedig politikai téren, pártvonalon nyomul, s el is jut a megyei párttitkárságtól a bukaresti főmuftisáig. Mindketten karrierkeringőt járnak, és különféle tánclépéseket tesznek a mocskos-véres szocialista diktatúra zenekarának muzsikájára. Hogy merrefelé vezetnek e lépések? Van, aki rossz lépést tesz, és kicsit pórul jár, van, aki hasra esik, van, akit kivezetnek a bálteremből, mást meg kegyetlenül agyontaposnak. Lehet ebből örült tempójú tánc, halálos valcer is.

Neumann Ottó a hetvenes évek Romániájába, „a nép legszeretettebb fiának” diktatúrájába, a sima Carpați cigaretták, mindennapos áramszünetek, 1300-as Daciák, Magyarországra és Nyugat-Németországba vágyódások-repatriálások, szekus megfigyelések, élelemért való sorban állások, elvtársi vállveregetések meg packázások, a Megéneklünk, Románia Fesztivál különféle rejtelseinek világába viszi olvasóit.

Különféle kérdések merülnek föl. Például a szabadság-rabszolgaság dilemmája. Meg az, hogy érvényesülhet-e egy magyar anyanyelvű, magyar vagy zsidó vagy német nevű, magyar nyelvű képzésben részesült fiatal értelmiségi Romániában. Milyen megalkuvásokra kényszerülhet? Mi haladja meg „a diktátor imádatának azt a hőfokát, ami még elvisel-

hető”? Azon is el lehet tűnődni, ami Klein Misi történelemóráján hangzik el az angol polgári forradalom kapcsán: „abban az időben még a legkiválóbb vezetők sem tudták szétválasztani a szép cselekedeteket a csúnyáktól”. Vajon mostanság mi a helyzet? Mindegy a megfogalmazás: valakinek a karrierje érdekében felfelé kell nyalnia, vagy inkább mosolygósan hajbókolnia?

Érdekes fejtegetést olvashatunk a diktátorok piramisáról. „Mostanáig, ha a román diktatúrára gondoltál [...], csupán a nép legszeretettebb fia, a Kárpátok gényusza jutott eszedbe, akit kötelező isteníteni, és akinek minden hülye ötlete nagyjából valóssággá válik. Azt miért nem mérlegelted, hogy ez egy piramisszerű építmény; a csúcson a hatalmas diktátor, alatta néhány nagy diktátor, még lejjebb a közepes diktátorok és végül az apró diktátorok tekintélyes tömege? Egy építmény szolgaszellemű végrehajtókból, akik a nyakukban trónoló főnökkel szembeni meghunyászkodásuk frusztrációit úgy vezetik le, hogy az alattuk levegőért kapkodó embercsoportokat rugdossák.” Továbbá a közepes és apró diktátorok mivoltát illetően egy megállapítás: „Nem minden minidiktátorban lakozik egyenlő mennyiségű gonoszság.”

* Neumann Ottó: *Karrierkeringő* (regény). Holnap Könyvek, Nagyvárad, 2020.

Ne riasszanak el azonban senkit a diktátorságról és politikai dolgokról szóló eszmefuttatások, gondolatok. A regény pörgős, fordulatos, olvasmányos. A történet cselekményekben bővelkedik. A rövid fejezetek végén általában mindig van valami csattanó, ami továbbolvasásra késztet. A szerelmi és a krimi szál sem hiányzik a *Karrierkeringőből*. A családi és baráti kapcsolatok szintúgy fontosak. Merthogy: „Szerelmi csatározások ide, diktátorok piramisa oda [...], néha tényleg a szülői ház a legjobb hely a világon.” Misi szerencsés, mert rátalál a szerelem, kedvese, később „menyasszonykája”, Marinela igazi jó tündér. A lány szülei pedig ugyancsak jó fejeknek számítanak. Az apósjelölt például minden további nélkül megérti, hogy „Misi ifjú szíve Adyt védi”. Amúgy sem a lány, sem a fiú szülei nem akadékoskodnak, nincsenek etnikai konfliktusok, a fiatal pár dolgai gördülékenyen haladnának, ha nem volna a rendszer olyan, amilyen. Még jó, hogy néha segít egy jóbarát magasabb politikai körökből. Amúgy Marci a magasabb körökből kevésbé szerencsés a szerelmi életben, őrá más dolgok várnak, no de ne spoilerezzünk. Persze vannak e történetben tehetségesek és unalmas bürokrata, s egy Megéneklünk, Románia Fesztivál megyei döntője is tartogathat jócskán meglepetéseket és izgalmakat. És mint kiderül, nemhogy nem árt, hanem egyenesen ildomos, sőt elvárható beírni egy színdarabba a nagyvezért dicsőítő mondatokat. Ugyanis: „Az önkényuralom és a személyi kultusz kéz a kézben jár. Megbánja az, aki a diktátor iránti hódolatának nem adja jelét. Mert a népvezér elvárja, hogy ne csak engedelmeskedjenek neki, de imádják is őt.”

A kulturális szférára (is) rátepszik a politikum. Mert ugye mire nem? „A magyar színházak is elvárják a seggnyalást.” A két fiatalember meg járja a táncot, s a karrierkeringő egyre veszedelmesebb. Sajátos módon leveleznek egymással. E levelezés is egyik különlegessége a regénynek. Egyébiránt sokféle figura, szerethető és ellenszenves szereplő tűnik föl a történetben. Mircea, a kocsmáros, aki biztos pont a két barát életében, akárcsak a báros által kínált vodka. Egy román „végzet asszonya”, aki afféle közepes diktátor könyvűvérű leányzója és Ceaușescuék Zoe lányának barátnője. Egy maszkmesterből lett színházigazgató, aki a teátrumhoz ugyan nem ért, de a szocialista ideológiához annál inkább. Elkötelezettek és köpönyegforgatók. Nyiladozó elméjű, Misi

színdarabjában lelkesen játszó gyerkőcök és megértő házinénik.

Miközben Misi és Marci között a baráti kapocs egyre erősödik, egyre jobban tévelyegnek a jóbarátok az érvényesülés útvesztőiben. „A gyáva engedmények útján nincs megállás. Vajon mi jöhet még?”

Hogy mi hamis, és mi igaz? Kiben lehet megbízni? Ki vagy mi az, akit/ amit jobb lenne messze elkerülni? Sokszor nehéz eldönteni mindezt egy hazug világban. S amint egy helyütt olvasható: „A diktatúra teljes egészében hazugságra épül. Mindenki az utasítások lelkiismeretes végrehajtójának szerepében hajlong, aztán annyit hajt végre, amennyi az engedelmesség látszatához feltétlenül szükséges. Ezt tesszük mi az iskolában, és te is a pártvezetésben. A lelkiismeretünket pedig úgy altatjuk el, hogy azt gondoljuk az egészből, amit akarunk.”

Neumann Ottó könyvét örömmel vettem kézbe és kezdtem olvasni. Nem csupán azért, mert még volt szerencsém személyesen is megismerni őt, amikor kezdő újságíróként a *Bihari Napló* napilaphoz kerültem. A téma is ígéretes volt. A kor- és kór-rajz, a hetvenes-nyolcvanas évek Romániájának ábrázolása a falusi tanárkodástól a pártelit luxuskörnyezetéig. Érdekes volt olvasni az „aranykorszak” sötét árnyaktól övezett miliójéről, melyben a fiatalok (mint minden korszak ifjai), amellet, hogy boldogok és szerelmesek akartak lenni, érvényesülni szeret-

tek volna, lakást és jó munkát szerettek volna. Bizonyára más olvasásélményt ad a regény annak, aki a hetvenes évek végén, nyolcvanas esztendők elején még csak gyermek vagy tizenéves volt, megint más emlékeket ébreszt abban, aki huszonéves volt, illetve aki felnőttként, meglelt emberként vagy már idősebb emberként élte meg azt az időszakot. És persze megint teljesen mást jelenthet a regény annak, aki '89 után született, akinek nincsenek személyes emlékei az akkori szocialista hatalomról és akkori mindennapokról, akinek ez az egész már história,

illetve szülők, rokonok, ismerősök visszaemlékezéseiből hallott bizonyos dolgokról. Egy-egy olvasóklubban akár lehetne is erről jókat beszélgetni. Mindenképpen élményt ad a regény olvasása, Marci és Misi álmokat kergető keringőinek nyom követése.

TÓTH HAJNAL

A Holnap Kulturális Egyesület gondozásában idén megjelent könyv fülszövege a szerzőről elárulja a következőket: „Neumann Ottó 1943-ban Budapesten látta meg a napvilágot, de apró gyerekkorától négy és fél évtizeden át Nagyváradon élt. 1961-ben érettségizett a régi Premontrei, akkor 4. Számú Líceumban, amely jelenleg Eminescu nevét viseli. Azután Kolozsváron elvégezte a Babeş–Bolyai Egyetem történelem szakát, és Váradon, illetve Bihar megyei

falvakban tanított magyar és román nyelven. A rendszerváltás után hivatást váltott: újságíró lett. A *Bihari Napló* munkatársa, majd helyettes főszerkesztője. 1992-ben költözött vissza az anyaországba, mert magyar állampolgárságú hölgygel kötött házasságot. Nyugdíjazásáig a *Magyar Hírlap* munkatársa volt. Novellái több antológiában jelentek meg. Saját köteteket is publikált: egy riportkönyvet a lombikbikról és egy ifjúsági krimi.

Két járványhullám közt: HolnapUtán

Változatos és izgalmas ősz a váradi színpadon

Fesztivált szervezni járvány idején és megoldani, hogy se színész, se néző ne váljon vírusáldozattá, az már maga a színházi varázslat vagy bűvészmutatvány, vagy bátorság, hogy ne mondjam, vakmerőség. Czvikker Katalin főigazgató és a társulatok művészeti igazgatói viszont szeretik a kalandokat, és mi, a közönség boldogan tartottunk velük. Nagyon lehetett örülni szeptemberben több mint egy hét színháznak, s ezt októberben megfejezte a *Hamlet* bemutatója, de erről majd decemberben írok.

A HolnapUtán fesztivált 2013 óta szervezi a Szigligeti Színház, minden év tavaszán érkeznek Váradra társulatok és fiatal alkotók, hogy bemutassák elmúlt évi előadásait, illetve bemutatkozzanak a kezdők és egyetemi hallgatók a közönségnek. Ez a fesztivál ugyanis róluk, a fiatalokról szól elsősorban, ebben tér el a többi seregszemlétől. Idénre a fesztivál főszervezője, Fazakas Márta három országból nyolc társulatot, bel- és külföldi színművészeti hallgatót hívott meg, de közbeszólt a vírus. A fesztivált szeptemberre halasztották, azonban a külföldi társulatok nem jöhettek.

Szeptemberre maradt a szokásos miniévad is, amikor a közönség és szakmai zsűri díjazza az elmúlt évad legjobb alkotóit.

S ha már úgy esett, hogy a fesztiválon csak hat váradi és két vendéglődést tudtak bemutatni, a szervezők úgy döntöttek, hogy a kettőt összefűzik, hadd legyenek színházzal, örömmel telt napok. Lett rendhagyó fesztivál és miniévad, aminek örültek az alkotók és a közönség is. Ezt onnan lehet tudni, hogy a színháziaiak – helyiek és vendégek – szinte naponta állták ki a vírusszűrő (becenevén Covid-teszt) megpróbáltatásait, a nézők pedig egymástól távol, maszkban ülték végig és jutalmazták vastapssal az előadásokat.

A beszámoló a HolnapUtán fesztiválról szól, ez a Bálint Botond rendezte *Főnixtervvel* kezdődött. Az improvizációkra alapozott posztdramatikus produkciót nyáron, szabadtéren, a várban mutatták be, én pedig a *Várad* szeptemberi számában beszámoltam róla.*

A magyar dráma napján a Stúdióban mutatták be a *Gyerekjáték* című előadást, amely a váradi és a szatmárnémeti Harag György Társulat együttműködésében készült. Szerzője, O. Horváth Sári ezzel a darabbal nyerte el az immár hagyományossá vált székeludvarhelyi dráMázat versenyen a debütdíjat. Nem tudom, ki olvasta a beküldött opusokat, de az előadás alatt végig az motoszkált a fejemben, hogy ha ez volt a legjobb első dráma, milyen lehetett a többi?

A rendező, Szilágyi Bálint is pályázat útján jutott a munkához. Ez esetben sem tudom, ki bírálta el a beküldött előadásterveket, de a kérdés ugyanaz, mint a szerzőnél.

A *Gyerekjáték* témája a gyermekvállalás, ennek magánéleti és társadalmi vonatkozásai, a különböző élethelyzetekben levő nők dilemmája, a gyerekkori traumák – mind izgalmas szociológiai kérdések. De a szövegre

* Ez és a többi említett kritika már megtekinthető a *Várad* honlapján.

nagyon ráfért volna egy dramaturg, hogy színházi szöveggé váljanak a monológok, noha tartok tőle, a közhelyek akkor is maradtak volna. Márkus Sándor színpadképe (színes gyerekházak és játékok) meglehetősen gyermeki, hogy ne ismételjem a közhelyesek kifejezést. A nők mindannyian fekete estélyiben pompáznak, ezekben a ruhákban elég bonyolult ki-be mászni az apró játékházakba. Értem én, hogy a jelmezek a nőiességet akarják hangsúlyozni, de nem sikerültek sem túl mutatósra, sem túl előnyösre, ellenben láthatóan

kényelmetlenek. Szerepel egy férfi a darabban, aki minden rossznak a kezdete és a vége, a hölgyek meg is dobálják őt színes golyókkal. Értetem én a magányt, az elidegenedést is, sőt még a Schumann-dalciklus darabjainak a beemelését is érteni véltem, de az már meghaladott, hogy miért kellett ezeket német nyelven előadni. Talán azért, hogy még elidegenítőbb legyen, de akkor sem volt jó ötlet. Mindeközben dicséret illeti a színészeket, akik derekasan helytálltak, mi több, élő embereket próbáltak kreálni a papírmásé figurákból.

Idén, a járvány okozta színházbezárás előtt mutatta be a Szigligeti Társulat Heinrich von Kleist *A Schroffenstein család* című művét, a fiatal Kovács D. Dániel rendezésében. Nekem tetszett az előadás, meg is írtam a *Várad* áprilisi számában.

*Jelenet a szatmáriakkal közös,
Gyerekjáték című produkcióból*
Fotók: VIGH LÁSZLÓ/SZIGLIGETI SZÍNHÁZ

*A romániai szászok sorsáról
szóló, Eltűntek című előadást
Sebestyén Aba rendezte*

Az Y című produkció színház és film összekapcsolása. Balogh Attila és Benedek Zsolt fiatalok problematikáját tárgyaló előadásáról Tóth Hajnal írt a *Várad* augusztusi számában.

A Yorick Stúdió interkulturális párbeszéd programjába illeszkedik Elise Wilk romániai német író *Eltűntek* című színműve. A dokumentumokon, személyes történetek alapján született drámát Sebestyén Ába állította színpadra. A szászok deportálása a második világháború után, az 1989-es év félelmei és a tömeges kivándorlás, majd 2007, az ország európai uniós csatlakozása, amikor Románia keresni kezdi a helyét a szabad világban. Egy család története, hányattatása meghatározó történelmi pillanatokban. A nagyszerű előadást már volt szerencsém látni a gyergyószentmiklósi Kollokviumon, de újra megnéztem, hiszen a rendezés, a színészi játék emlékezetes színházat varázsolt az izgalmas, dokumentarista szövegből. A *Várad* tavaly novemberi számában írtam róla.

Keresztes Attila a Marosvásárhelyi Nemzeti Színház Tompa Miklós Társulatával állította színpadra Ibsen *A nép ellensége* című drámáját. Az eredetileg a 19. században egy norvég kisvárosban játszódó történet Keresztes előadásában döbbenetesen mai. Majdnem olyan, mint egy dokudráma a környezetvédelemről, hatalmi harcokról, a közvélemény manipulálá-

A nép ellensége egyik jelenetében Moldován Orsolya és Sebestyén Ába

sáról. A nézők egymással szemben ülnek: Váradon egy részük a nézőtérben, másik részük a színpadon foglal helyet. Én az utóbbin elhelyezett széksorokban ültem. A színpad és a nézőtér egyaránt megvilágítva, látjuk egymást, mi, a közönség, a város népe.

Stockmannék vidám, hagyományos család, papa, mama, gyerekek élnek mindennapjaikat. Katrine (Moldován Orsolya) tanár, feleség, a munkája mellett mos, főz, takarít, gyerekeket nevel. Mindig mosolyog, ha vendégek jönnek, és jönnek gyakran.

Dr. Tomas Stockmann tudósember, kutató, öntudatos polgár, aki kideríti, hogy a város legfőbb bevételi forrása, a gyógyvíz mérgező, a fürdőzők megfertőződnek, megbetegsznek. A jeles polgár testvére, Peter Stockmann (Tollas Gábor) a város polgármestere, s éppen azért kampányol, hogy újra megválasszák. Nem hiányzik neki a botrány, még az is kiderülne, hogy a fürdőt is rosszul építették. Tomas úgy száll szembe a hatalommal, hogy sem istent, sem embert nem ismer, feláldoz mindent az igazáért: megélhetést, családot. Utóbbi végül mellé áll, elhagyják az otthonukat, más városba, talán más országba költöznek. Mert szembeszállni a hatalommal, kivédeni a populizmust, hazugságtengerben igazat mondani egyenlő a lehetetlennel. A polgármester mindent elkövet, hogy megőrizze a hatalmát. Megfélemlít és lefizet, állást ígér és kirúgással fenyeget. Minden és mindenki, aki meg akar élni, aki nem akarja elvesztetni az egzisztenciáját, fejet hajt előtte. Az

érdekek diktálnak. Aslaksen (Henn János) nyomdatulajdonos, a háztulajdonosok szövetségének elnöke első körben aláírat velünk egy Tomas Stockmannt támogató nyilatkozatot, igen velünk, nézőkkel, a város népével. A helyi lap természetesen nem közli a kutató lesújtó eredményeit és eszmefuttatását, a közvélemény nem szerezhet tudomást a mérgező vízről. Semmilyen suskusról nem szerezhet tudomást. Csak a polgármester, a vezető szép szavait, ígéreteit kell hallgatnia és elhinnie. Feltétel nélkül. (Mondhatnánk, hogy a közösségi hálók világában Tomas nyilvánosságra hozhatná a kutatási eredményeit, de nekem tetszett az újság mint a szólásszabadság megnyirbálásának a jelképe.) Ám

A Stockmann család A nép ellenségében

Az Ibsen-darab vásárhelyi előadásában a közönségnek is fontos szerep jut

a demokrácia látszatát őrizni kell, döntsön a nép, döntsön a város lakossága, kinek van igaza: Tomasnak, akit a nép ellenségének kiáltottak ki, vagy a polgármesternek, aki a fürdővel is a város fejlődését szolgálja. Legyen népgyűlés, lett is. A nép pedig mi vagyunk, a nézők. Elővesszük a bejáratnál kapott fehér és kék cédulákat, előbbin *a nép ellensége*, utóbbin *a nép barátja* felirattal. A gyűlést Henn János (Aslaksen) moderálja. Ott van mindenki, aki a városban számít, és persze az újság főszerkesztője. Tomas nehezen, de szót kap, ám alig fejtheti ki gondolatait, mert lejár a neki szánt idő. Neki lejár. Bevonnak minket, a népet is, mondjuk el a véleményünket demokráciáról, szólásszabadságról, miegymásról. Henn flottul vezeti a beszélgetést, észrevétlenül bevisz a málnásba, már nem a Stockmannokról van szó, hanem rólunk, a jelen társadalomról. A nagyváradiak nem nagyon beszédesek, de amikor valaki elmondja: ügyesen manipulálnak minket, Henn lezárja a beszélgetést. Persze, ennyi időt szánt a rendező a „népgyűlésre”. Noha szemmel láthatóan az „urnába” számos kék cédula is került, számláláskor összesen négy van belőle, Tomasé és családjáé. Tudom, mi lesz a vége, Ibsen így írta meg, hogy a kutató a nép ellensége. Gondolkodom, hogy szóljak, uraim, én a nép barátjának tartom a főszerplőt, hol van a szavazatom, de mégsem teszem. Talán azért, mert bármennyire is igaza van Tomas Stockmann-nak, nem mindenben tudok azonosulni vele. A rendezőt dicséri, hogy nem tanmesét állított

színpadra, fekete-fehér szereplőkkel, hanem egy nagyon mai történetet, élő emberekkel. A nép barátja, hadd nevezem így, nem mindig a családja barátja is, úgy szól rá a feleségére, hogy az már válóok, eszébe sem jut, hogy az asszony nem az alárendeltje. Keresztes a záró monológot kicserélte egy Chomsky-szövegre, és ettől is, amit a vásárhelyiek bemutattak és elmondtak, történhet bármikor, bárhol térségünkben.

Szabó Magda – Egressy Gábor *Tündér Lala* című előadása ötödik–nyolcadik osztályosoknak készült, de Tóth Tünde rendező, amint ezt megszoktuk tőle, elrejtett benne néhány ellenállhatatlanul szellemes, felnőtteknek szóló aknát. Friss, neveltető és megható előadás, tele jó zenével, jókedvű színészek játékaival.

A HolnapUtán fesztiválon mutatták be a Hajdu Géza színművésről Nagy Béla által írt könyvet, erről októberi számunkban számoltunk be részletesen.

A fiatalok: színművészet, teatrológia és drámaírás szakos hallgatók, ezúttal csak erdélyiek, Tasnádi-Sáhy Péter rendező, dramaturg vezetésével dolgoztak együtt az egyhetes műhelymunkán, s a végeredményt bemutatták a közönségnek. A munka Csehov körül forgott, az alkotás látható és láthatatlan korlátait vette számba, továbbá a színészi jelen-

létet, a színház szerepét járták körül, dinamikusán, érdekesen.

A fesztivál a Kisvárdán a legjobb előadás fesztiváldíját elnyert *Lila ákác* című előadással zárult. Szép Ernő szerelmes történetét Botos Bálint állította színpadra. Tóth Manci és Csacsinszky Pál történetéről a *Várad* márciusi számában írtam meg azt, hogy nagyszerű.

Októberben volt a színház megépülésének 120. évfordulója, az alkotók a *Hamlet* kőszínházi premierjével ünnepeltek, a címszerepben Sebestyén Hunorral. Aztán néhány nap múltán Nagyváradon is vörös kódot vezettek be a járványhelyzet miatt, ezért ismét bezárták a színházat.

Szóval remek ötlet volt gyorsan megtartani a HolnapUtán fesztivált, remek kaland volt.

SIMON JUDIT

Vagy jön, vagy megy, vagy valami

Christopher Nolan: Tenet

Valószínűleg akkor is az év egyik legjobban várt filmje lett volna a *Tenet*, ha a júliusra tervezett bemutatója előtt, 2020 márciusában, Covid-19 barátunk világszerte lakatot nem tesz a mozik ajtajára. A premiért először – mint utólag kiderült, meglehetősen naiv módon – két héttel halasztották el, majd újabb csúszások után már gyakorlatilag a marketingje részét képezte az a kijelentés, hogy a *Tenet* lesz az a film, amivel világszerte újranyílnak a multiplexek. Ez pedig nemcsak a filmnek, hanem a járványhelyzetben tengődő moziknak is jó reklám volt, hiszen korunk egyik (?) legsikeresebb közönségfilm-rendezőjétől megszokhattuk, hogy a mozivarázs játssza nála a főszerepet, és ez ennek a filmnek az esetében sem volt másképp.

Christopher Nolan valószínűleg nagyon szereti, ha azt mondják a filmjeiről, hogy agytornának is beillenek. Ez egyébként általában igaz is szokott lenni, hiszen a közönség is nagyon szereti, ha Christopher Nolan újabb és újabb megoldandó feladványokat állít elé, miközben elkápráztatja, és a lelkét sem hagyja hidegen. Az idővel minden filmjében szívesen játszadozik, ezt már teljes mértékben el is várjuk tőle, a váratlan csavarokkal, meglepetésekkel és nyitva hagyott kérdésekkel együtt. A *Tenet* pontosan ebbe a sorba illeszkedik, hiszen itt is „időzavarban” vagyunk, ráadásul olyanban, ami még Nolan filmjeiből sem lehet ismerős. Itt ugyanis nemcsak az időben ugrálunk, mint a *Tökéletes trükknél*, ahol a végére áll össze, melyik jelenet mikor történt valójában, nem konstansan visszafelé haladunk, mint a *Mementóban*, ahol amint rájövünk az időrendiség kulcsára, lázasan próbálunk fejben tartani minden jelenetet, mert tudjuk, hogy az elejével fog a következőhöz illeszkedni, és nem hol lassabban, hol gyorsabban forog az óramutató, mint a modern klasszikussá érett *Eredetben* vagy a *Dunkirkben*, hanem egyszerűen halad az idő előre és hátra, sokszor nemcsak egy jeleneten, hanem egyetlen képen belül is. Ha zavarosnak és

nehezen követhetőnek hangzik ez így, nem tévedés, az is.

De nem is ez a fő gond, hanem az, hogy az előbb felsoroltaktól eltérően az időjáték, amely a rendező korábbi alkotásaiban mindig valamilyen súlyos emberi drámát okozott vagy illusztrált, arra készítette a nézőt, hogy az agymunka mellett a történet és a szereplők személyes tragédiái keltette érzelmeivel is megpróbáljon megküzdeni, a kettő elegye pedig székkarfa-szorító feszültséget és gyomrosnak is beillő végső fordulatokat eredményezett, itt súlytalan bűvészmutatvány marad. Igazi ráhangolódást ugyanis meglehetősen nehéz elérni, ha a filmben gyakorlatilag lehetetlen a szereplőkhöz kötődni, némileg leszámítva talán a bevezetetlen, talányos karakterére jópofa és szimpatikus megoldást találó Robert Pattinsont, aki pusztán játékkal kiemeli szereplőjét a felejthetőségéből, illetve a szokatlanul gonosz és visszataszító alakítást nyújtó Kenneth Branagh játékát, akitől nyilván nem is várhattunk kevesebbet. Túl sok emocionális töltetre azonban ne számítsunk, kivéve egy erősnek nem mondható csattanót a végén, amely azonban csakis akkor ér el érzelmi hatást, ha nagyon figyelünk, egyébként nem világosak

az összefüggések, és hazáig gondolkodhatunk rajta, miért csillog könny a mindaddig érzelm nyomát sem mutató főszereplő szemében. A minden valóságoságot nélkülözve, folyamatosan a világ egyik pontjáról a másikra ugráló cselekmény, az egymással első blikkre összefüggésben sem álló, Bond-szerű akciók, a főszereplő névtelensége és az abszolút minimalistára vett párbeszédok szinte semmi kapaszkodót nem nyújtanak a néző számára sem az események követéséhez, sem bármiféle érzelmi rákapcsolódáshoz. Nem segít a dolgon a főszerepet alakító John David Washington faarcú alakítása sem, amelynek színtelensége nem írható teljesen a színész számlájára, hiszen mintha maga a karakter is mindössze az akcióhős számára kijelölt hely kitöltésére íródott volna.

Bármilyen furcsán hangzik is azonban, a *Tenet* zsenialitása is éppen a felsorolt hiányosságokban rejlik. Nolan ugyanis ezúttal, úgy tűnik, vakmerő formai kísérletre vállalkozik, a csontvázig dekonstruálva az akciófilm és általában a közönségfilm szó jelentését. Nem is juthat eszünkbe, hogy a teljes

elidegenítés nem szándékos, amikor a főszereplőt konkrétan úgy hívják, hogy Főszereplő (Protagonist), a rosszfiúkat pedig nemes egyszerűséggel Antagonistáknak nevezik, anélkül, hogy egy rövid, kifejezetten sablonos magyarázat kivételével – világvége előidézés, illetve megakadályozása – képet kapnánk arról, pontosan kik ők, mit akarnak, és miért. A rendező szándéka vélhetően az lehetett, hogy a filmben maga a struktúra játssza a főszerepet: a cím-beli palindrom mintegy varázsszóként vissza-visszaköszön mind a szereplők nevében, mind magában a cselekmény felépítésében, akár pusztán egyes jelenetekre, akár a teljes filmre gondolunk. Mint egy tízezer darabos puzzle, amelyből az elemek

fele hiányzik, a maradékra pedig vagy fordítva nyomtatták a képrészletet, vagy letörtek az összeillesztéshez elengedhetetlen „fülek”, a *Tenet* mindvégig azt az érzetet kelti, hogy a látszat ellenére van megoldása, csak nagyon erősen kell keresni, akár többszöri megnézéssel is. Mindezt pedig Nolan megspékelte olyan látványos akciójelenetekkel, amelyekre még e sorok írója is (aki általában annál sűrűbben ásít a moziban, minél gyorsabban üldözik egymást az autók, és minél sűrűbben ropognak a fegyverek) sokáig emlékezni fog. Ezt a szándékosan elidegenítő, szokatlanul hideg és az eddigieknél, még a hírhedt *Eredetnél* is sokkal kevésbé nézőbarát filmet csakis Christopher Nolan készíthette el: csakis neki lehet ilyen sarkos véleménye a közönségfilmről, amelyet ő maga vitt tökélyre, csakis ő bonthatta le atomjaira a látványalapú akciófilmet akkor, amikor a közönség már teljesen kiéhezett a mozira, feltéve a kérdést: ha levesszük róla a szerethető főhőst, még a nevétől is megfosztjuk a főszereplőt, megtagadjuk a személyes viszonyulást, kihagyjuk a megszokott menőzést, a nézők felé tett gesztusokat, és pusztán egy Jó és egy Rossz oldal harcára csupasztjuk a cselekményt, a megmaradó váz a maga meghökkentő szépségében, mérnökien felépített bonyolultságában és mes-

teri részleteiben, játékosságában és váratlanságában, képes-e önmagában filmnek maradni?

NAGY ORSOLYA

TENET

2020, USA

Írta és rendezte: Christopher Nolan

Fényképezte: Hoyte van Hoytema

Zenéjét szerezte: Ludwig Göransson

Szereplők: John David Washington, Robert Pattinson, Elizabeth Debicki, Dimple Kapadia, Michael Caine, Kenneth Branagh